

Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja Nro 50 (2023)

- ISSN 2343-2845
- Julkaisija:
Suomen Sukututkimusseura
- Toimituskunta:
OTT, FM Katja Tikka (vastaava toimittaja) & FM, YTM Iisa Aaltonen (toimitussihteeri)
- Sivuntaitto:
Heikki Katajisto / TEKOPAikka Suomi Oy
- <https://journal.fi/ssvk>

Kaarinan Haritun yksinäisrustholli Spårasuvun ajalla 1628-1932

- Spårasuvun historia Kaarinan pitäjän Haritussa — nykyisin kaupunginosa Turun kaupungissa — alkaa 1620-luvun lopulla, kun Turun pormestari Erik Olofsson Spåra-Hakola osti kylän kaksi tilaa. Hän yhdisti ja myi ne vuonna 1640 pojalleen Olof Erikssonille, josta alettiin käyttää nimitystä Olof Harittu. Pormestarin poika Olof Harittu toimi Piikkiön ja Kaarinan käräjäkunnan nimismiehenä vuosina 1643-1670, minkä jälkeen tehtävää hoiti hänen leskensä Elisabet Axelsdotter kuolinvuoteensa 1674 asti. Myös heidän poikansa Henrik Olofsson Harittu oli nimismiehenä vanhempiensa jälkeen vuoteen 1711 saakka. Hänen poikansa Henrik Henriksson Harittu avusti isäänsä tehtävässä tämän viimeisinä virkavuosina, ja toimi itse ainakin vuodesta 1708 vuoteen 1722 Piikkiön ja Kaarinan jahtivoutina. Haritun tila kärsi suuret vahingot isossavihassa, mutta toipui 1700-luvulla niin, että vaurautta riitti lainattavaksi korkoa vastaan Turun säätyläisillekin. Suku jatkui tilalla 1900-luvulle. Olof Haritun toinen poika Erik Olofsson sai 1600-luvun loppupuolella Haritun lähikylän Ilpoisten kaksi tilaa, joista muodostui hänen suvulleen Isotalo. Tässä artikkelissa keskityn suvun kohtaloihin pääasiassa Ruotsin ajalla tuomiokirjoihin merkittyjen oikeusjuttujen kautta. Suvun jäseniä muutti Kaarinan lisäksi 1900-luvun alkuun mennessä ainakin Lemun, Liedon, Maarian, Paimion, Paraisten, Piikkiön, Rymättylän ja Sauvon pitäjiin sekä Turun kaupunkiin.

Haritun suvun omistuksen alkuvaiheet

Harittu oli keskiajalla perustettu rannikkokylä, jonka pellot ja niityt olivat yhteisjaossa Kakkaraisten talon kanssa, vaikka niiden tontit sijaitsivat erillään toisistaan.¹ Haritussa oli ennen Erik Spåran (Taulu 1) tilakauppoja kaksi tilaa. Toista niistä isännöi vielä vuonna 1627 Thomas Eriksson, mutta se oli jo seuraavana vuonna pormestari Spåran hallussa ratsastalona, joka varusti miehen ja hevosen sotaan. Vuodesta 1629 pormestarin ilmoitettiin viljelevän tilaa oman väkensä voimin. Tilan ratsukko palveli Åke Tottin joukoissa ensin Reinhold Anrepin komppaniassa, ja vuodesta 1630 Gustaf Hornin komppaniassa. Tilan ratsumies joutui vuonna 1632 vangiksi Nürnbergin luona, mutta vapautui sittem-

1 Björkman & Kupila 2021, 60–61; Innamaa 1952, 30.

min, ja hänet merkittiin jälleen sotilasrulliin vuodesta 1634. Toinen tila kuului Hans Bångin leskelle Karinille, jolta se siirtyi vuoteen 1629 mennessä Erik Spåran haltuun. Tämän jälkeen tilat yhdistyivät ja suorittivat ratsupalvelusta. Niiden isäntä esiintyi Kaarinan kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoissa nimellä Erik Harittu, vaikka hän asui edelleen Turun kaupungissa. Tilat olivat yhteensä kaksi manttaalia, ja niiden verolukuna oli 12 äyriä, ja peltoala oli 12 tankoa. Tilan isäntänä mainittiin veroluettelossa ensimmäistä kertaa pormestarin poika Olof Eriksson vuonna 1637.²

Kesäkuussa 1637 Haritun Erik Olofssonin ilmoitettiin suorittaneen tilaltaan ratsupalvelusta vuoteen 1634 ja saaneen siitä verovapauden sekä maksaneen sitten tilan verot vuosilta 1634–1635. Hänen poikansa, vänrikki Johan Eriksson Spåra kapteeni Daniel Svinhufvudin joukoista oli maksanut tilan verot vuodelta 1636. Vänrikki vapautettiin tilan kyttyivelvollisuudesta, mikäli hän hankkisi siihen everstiluutnantin vapaakirjeen.³

Haritun ja Kakkaraisen tilojen pellot ja niityt olivat yhteisjaossa, ja tämä näkyi aina 1700-luvulle saakka tilojen välisinä omistusriitoina, joita käsiteltiin ensimmäisen kerran jo heti Erik Spåran hankittua Haritun omistukseensa. Maaherra Melchior von Falckenbergin lampuotivouti Bertil Johansson vaati nimittäin helmikuussa 1639 Haritun Erik Olofssonilta Ojaniittua, joka kuului hänen mukaansa vanhastaan Kakkaraisen tilaan. Erik esitti oikeudelle edesmenneen laamanni Erik Flemingin vuonna 1538 antaman tuomiokirjeen. Kirje koski kuutta tankoa peltomaata ja kolmea niittyä Dantzaralhoa, Alhosarkaa ja Ojaniittua, jotka Anders Karvatasku oli perinyt takaisin vaimonsa isän ja veljen Piikkiön kihlakunnanvoudin Olof Anderssonin kanssa tekemästä kaupasta. Hän oli lähin perimään maan, ja kauppaa ei ollut vahvistettu laillisesti. Erik ilmoitti nyt hallitsevansa näitä maita ja niityn kuuluvan hänen tilaansa. Vouti ilmoitti, ettei hän hakenut koko niittyä, vaan vain osaa, joka kuului vanhastaan Kakkarasiin. Koska huudetut todistajat eivät olleet paikalla, lykättiin juttua.⁴

Haritussa mainittiin vuoteen 1639 asti lampuoti, joka viljeli tilaa omistajan puolesta. Tämä lampuoti Sigfrid ennätti kuitenkin olla tilalla vain pari vuotta, ennen kuin Olof Eriksson (Taulu 2) otti tilan itse viljelyyn. Erik Olofssonin lampuodiksi oikeudessa nimitetty Sigfrid tuomittiin marraskuussa 1639 sakkoihin siitä, ettei hän tullut vastaamaan hovioikeuden asessori Johan Henrikssonin valtuutetulle lupauksestaan mennä lampuodiksi asessorin tilalle. Sinne hän kuitenkin ilmeisesti päätyi, sillä Haritussa hän ei enää jatkanut.⁵

2 KA SAY Kaarina, Harittu 1620–1639, 23; 1634–1653, 24.

3 KA I KO a:4, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.6.1637, 258.

4 KA I KO a:4, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–22.2.1639, 459v; Björkman & Kupila 2021, 60–61.

5 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–5.11.1639, 281.

Maanmittari Johan Wettervijkin piirtämässä Haritun kartassa näkyvät rusthollin naapuritilat, joiden kanssa Haritun omistajat kävivät usein oikeutta. Kartan alalaidassa ovat Rauvolan kylä ja Kaistin tila. Kartan yläosaan jäävät Kakkaraisten puustelli ja sen Muntion torppa. Pisun tila jää tämän koko kartasta leikatun osan ulkopuolelle. Aivan vasemmalla näkyy Ilpoisten kaksitaloinen kylä, jonka Isotalon rusthollariksi muutti 1680-luvulla Haritun poika Erik Olofsson. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, Turku, A105:8/1-2 Harittu: Tiluskartta ja selitys (1699-1699).

Olof Eriksson huudatti vanhemmiltaan 700 kuparitaalarilla 19.10.1640 ostamansa Haritun tilan ensimmäisen kerran toukokuussa 1643.⁶ Haritun tila aiottiin huudattaa marraskuussa 1643 toisen kerran Kaarinan nimismiehelle Olof Erikssonille. Olofin äiti

6 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.-30.5.1643, 461.

Rauvolanlahti vesijättöineen. Haritun tilan maat ulottuivat tämän lahden rantaan asti. Vasemmalta näkyy vaaleita Haritun kaupunginosan taloja. Keskellä on Rauvolan kylä ja oikealla Vaarniemi. Valokuva: Veli Pekka Toropainen, 2023.

kuitenkin vastusti nyt kauppaa, sillä hänen mukaansa Olof ei pitänyt sanaansa. Koska huuto jäävättiin, määrättiin Erik Olofsson selvittämään asiaa seuraaville käräjille.⁷ Lopulta tila huudatettiin Olof Erikssonille kolmannen kerran ilman jääväystä maaliskuussa 1644.⁸

Piikkiön ja Kaarinan nimismies Olof Eriksson esitti käräjillä maaliskuussa 1644 kauppakirjan, jonka mukaan hänen lihallinen isänsä Turun entinen pormestari Erik Olofsson oli myynyt omasta vapaasta tahdostaan ja vaimonsa Brita Sunisdotterin hyvästä tahdosta ja suostumuksella tilansa Haritun hänelle 700 kuparitaalarilla. Kauppaan kuului kaikki, minkä pormestari oli itse ostanut ja mikä kuului tilaan vanhojen kirjeiden perusteella. Pormestari pidätti itsellään ainoastaan joitakin vuosia aiemmin Liedosta ostamansa Suspohjan niityn ja vaimonsa eliniäksi. Mikäli he eivät käyttäisi sitä, oli Olofilla etuosto-oikeus. Poika oli maksanut kauppasumman rahalla ja tavaroilla ja antanut

7 K A I K O a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.11.1643, 17v.

8 K A I K O a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 13.–14.3.1644, 44.

isälleen ystävänlahjana puvun ja äidilleen hyvän hameen. Turussa 19.10.1640 laaditun ja sinetöidyn kauppakirjan mukaan Olof sai hakea tilalle kiinnekirjan. Koska kukaan ei halunnut jäävätä kauppaa, antoivat lautakunta ja oikeus Olof Erikssonille kiinnekirjan tilaan.⁹

Kesäkuussa 1645 huudatettiin ensimmäisen kerran Muntionmaa, jonka nimismies Olof Eriksson oli ostanut 80 kuparitaalarilla Ilpoisten Dordi Bertilsdotterilta. Maan oli luovuttanut aikanaan Laakspohjan herra Johan Boije hyvitykseksi Magdalena Persdotterille ja tämän pojille Mattsille ja Sigfridille surmattuaan Simon Sigfridssonin. Dordi halusi nyt jäävätä huudon ja purkaa kaupan vieraan kanssa. Hänelle ilmoitettiin, että se onnistuisi, jos hän toimittaisi oikeudelle kauppasumman määrättyyn aikaan mennessä.¹⁰

Nimismiehen tehtäviä hoitamassa

Nimismiehen virka syntyi keskiajalla kruunun hallinnon tehostuessa. Kruununvoudilla oli apunaan jokaisessa pitäjässä nimismies, joka oli 1600-luvun lopulle pitäjäläisten edustaja ja luottamusmies. Hän toimi kruunun hallinnon ja talonpoikien välisenä porttana. Tämän jälkeen hänestä tuli selkeästi kruunun virkamies.¹¹ Nimismiehen tehtäväkenttään kuului yhä uusia tehtäviä hallinnon tehostuessa 1600-luvulla. Talonpoikaisnimismiehet eivät yleensä olleet luku- ja kirjoitustaitoisia. Vasta 1700-luvun alussa viran haltijoilta alettiin vaatia näitä taitoja ja virka siirtyi säätyläistaustaisille miehille, jotka hallitsivat nämä taidot.¹²

Vuoteen 1634 asti voutikunnan vouti asetti nimismiehen virkaan, minkä vahvisti maaherra. Käytännössä pitäjä valitsi nimismiehen, mutta kruunun edustajalla oli viimeinen sana hänen hyväksymisessään virkaan. Nimismiehet olivat hierarkkisen hallintomallin alimpia virkamiehiä. Esimerkiksi maaherra antoi kruununvoudeille käskyjä, jotka nämä välittivät nimismiehille toimeenpantaviksi. Vaikka nimismiehillä ei ollut vielä Ruotsin ajalla omaa ohjesääntöä, nauttivat he kuitenkin palkkaa, joka oli kymmenesosa kruununvoudin palkasta, 36 hopeataalaria vuodessa.¹³

Nimismiehen tuli vannoa vala. Kuninkaallinen majesteetti antoi esimerkiksi 30.10.1699 määräyksen uskollisuudenvalan vannomisesta, ja maaherra määräsi 20.1.1700 sen toimeenpanemisesta. Niinpä Piikkiön ja Kaarinan nimismies Henrik Olofsson (Taulu 3) vannoi valansa syyskuussa 1700 pidetyillä käräjillä. Vannominen

9 K A I K O a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.11.1644, 77–78.

10 K A I K O a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.–4.3.1645, 125; Innamaa 1952, 32.

11 Walta 2005: 20.

12 Åkerblom 1937: 91.

13 Åkerblom 1937: 86–89.

Haritun käräjätalossa vuonna 1660 annettu pergamentti. KA, Pergamentti-kokoelma, Kaarina, Harittu.

tapautui käsi lakikirjalla maaherran lähettämän kaavan mukaan: ”Minä Henrik Olofsson vannon Jumalan ja hänen pyhän evankeliuminsa kautta, että minä pidän hallitsijani oikean perintökuninkaani ja suurivaltaisimman kuninkaan ja herran, herra Kaarle XII:sta, Ruotsin, Göötin ja Vendin kuninkaan, Suomen suuriruhtinaan, Skoonen, Eestin, Liivinmaan, Karjalan, Bremenin, Werdenin, Stettinin, Pommerin, Cassubenin ja Werdenin herttuan, Rügenin ruhtinaan, Inkerinmaan ja Wismarin herran etc.” Henrik Olofssonin vala jatkui sillä, että hän lupasi toimia nimismiehen virassaan uskollisesti ja oikeudenmukaisesti.¹⁴

Kärjäkunnan muodosti yleensä kukin hallintopitäjä yksinään, mutta Piikkiöllä ja Kaarinalla oli yleensä yhteiset käräjät joitakin poikkeusvuosia lukuun ottamatta. Esimerkiksi vuosina 1601–1628 ja 1636 Kaarinalla ja Piikkiöllä oli omat erilliset kärjänsä. Haritun suvun nimismiesten toimipiiri oli siis hallintopitäjää laajempi, ja virkaan kuuluvia tehtäviä he hoitivat myös Piikkiön puolella. Nimismiehentalon tuli sijaita pitäjän keskellä, kuten Harittu, jos huomioidaan Kaks Kerran saarenkin asutus.¹⁵

Pelkkä pätevyys ei riittänyt virkaan, sillä käräjät istuttiin nimismiehen talossa eli Haritussa vuodesta 1643 vuoteen 1711. Nimismiehen antama kestitys vaati myös omaa va-

14 KA I KO a:16, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.–25.9.1700, 201–202.

15 Innamaa 1952, 98, 103–104.

rallisuutta erityisesti suuren maantien varrella. Nimismiehellä tuli olla riittävät rakennukset tuomarin seurueen majoittamiseen hevosineen. Hänen velvollisuuksiinsa kuului ruokkia ja majoittaa myös sotaväenosastoja sekä muita kruunun asioissa liikkuvia seurueita erillistä korvausta vastaan. Nimismies sai kerätä pitäjältä kärjäkappoja kestityksen järjestämiseksi, mutta ne eivät korvanneet kaikkia tilanteita. Esimerkiksi vuonna 1689 Haritun ja Kakkaraisten niityille oli sijoitettu 300 hevosta, jotka söivät ja sotkivat maan mustalle mullalle. Samalla nimismiehen tuli ottaa talliinsa neljä hevosta ja ruokkia upseereita.¹⁶

Myös kärjätie oli pidettävä kunnossa. Esimerkiksi Kaks Kerran saaren asukkaille annettiin marraskuussa 1688 kolmen hopeamarkan uhkasakko kunnostaa Kakkaraisten ja Haritun kirkko- ja kärjätie, sillä se oli niin huonossa kunnossa, että sitä pystyi kulkemaan vain vaivoin.¹⁷

Nimismiesten keskeisenä toimintakenttänä olivat kärjät ja niiden väliaikoina pitäjät. Heidän työtovereinaan kärjillä olivat kruununvoudit, kihlakunnankirjurit, kärjäkirjurit ja lautamiehet. Kärjille saapui joskus myös korkeampia virkamiehiä. Nimismies toimi kärjillä kruunun virallisena syyttäjänä, joka ilmoitti oikeudelle tietyt kanteet. Tavallisimpiin oikeusjuttuihin kuuluivat väkivallanteot, mikäli ne kuuluivat lain korkeampien syiden piiriin. Tällöin kyseeseen tulivat kuolemantuottamukset ja erityistä suojelua nauttineet tilanteet ja paikat, joissa rikkomus tapahtui.¹⁸

Tavallisimmillaan viran puolesta syyttäminen koski varkautta tai väkivallantekoa. Piikkiön ja Kaarinan nimismies Olof Eriksson Harittu kertoi helmikuussa 1646, että jo iälle tullut Paimiosta kotoisin ollut varkauteen syyllistynyt piika Gertrud Sigfridsdotter oli piileskellyt joulun aikaan kolme viikkoa Kuusiston kartanon navetan ylisillä. Piika kertoi piilolteensa päivät oljissa ja olleensa lämpimämmässä navetassa öisin. Hän oli lypsänyt neljä kertaa, mutta vain kolmea kartanon lehmistä.¹⁹

Epäilyttävissä kuolemantapauksissa nimismies pyysi tapauksen selvittämistä kärjillä. Henrik Olofsson kertoi kesäkuussa 1708, että naisihminen Malin oli aikonut maaliskuussa 1708 Turusta Kaarinan Haritun nimismiehentalolle, mutta kuollut metsään Kaistin ja Rauvalan välille. Hänet löydettiin päivää ennen vappua. Häntä oli etsitty katoamisen jälkeen, mutta ei tiedetty, minne hän oli mennyt. Oikeus totesi, ettei hän ollut tehnyt itsemurhaa eikä häntä ollut tapettu. Hän oli ollut humalassa ja mennyt siksi Haritun tienhaaran ohi ja paleltunut metsään. Hän oli kadottanut toisen kenkensäkin ja ollut niin päissään, ettei tajunnut laittaa vanttuutaan käteen, vaan kantoi niitä pussissa. Hänet

16 Innamaa 1952, 105.

17 KA I KO a:6, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan kärjät 26.–27.11.1688, 189v.

18 Toropainen 2018, 130–160; Walta 2005: 23.

19 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan kärjät 9.–10.2.1646, 152v–153.

oli lupa haudata hiljaisesti ilman tavallisia seremonioita.²⁰

Nimismies toimi myös seksuaalirikoksia koskevissa asioissa kruunun virallisena syyttäjänä. Nimismies Henrik Olofsson kantoi maaliskuussa 1690 Haritun Malin Hansdotteria vastaan, joka oli langennut jo toisen kerran salavuoteuteen ja synnyttänyt poikalapsen Tapaninpäivän aikaan 1689. Isäksi hän ilmoitti käskynajaja Mickel Henrikssonin, joka kielsi isyyden. Mickel todettiin kuitenkin isäksi, ja hän sai maksaa 40 hopeamarkan sakon ensikertalaisena. Toiskertalainen Malin tuomittiin kymmenen hopeataalarin sakkoon.²¹ Henrik Olofsson kantoi virkansa puolesta heinäkuussa 1690 maattua Mäenpään Kirstin Andersdotteria ja tämän makaajaa ratsumies Johan Simonssonia vastaan.²² Nimismies Henrik Olofsson kantoi toukokuussa 1696 myös Malin Hansdotteria vastaan, joka oli synnyttänyt aviottoman lapsen korpraali Fotangelille.²³

Miehiä syytettiin myös eläimeen sekaantumisesta, josta määrättiin kuolemantuomio. Niinpä Henrik Olofsson kertoi toukokuussa 1700, että hän oli professori Simon Tolpon vaatimuksesta ottanut 18. huhtikuuta kiinni nuoren rengin Henrik Jakobssonin Piikkiön Viukkalasta, sillä tätä epäiltiin eläimeen sekaantumisesta lehmän kanssa. Erään ratsumiehen 13-vuotias poika väitti nähneensä Henrikin itse teossa. Oikeus ei löytänyt päteviä syitä Henrikin tuomitsemiseen vaan vapautti hänet teosta. Asia tosin alistettiin vielä hovioikeuden tutkittavaksi.²⁴ Kaarinan pitäjän mestauspaikka ja hirsipuu, jonne vakavista rikoksista tuomitut vietiin kärsimään rangaistuksensa, sijaitsi Turusta tullessa Skanssin jälkeen Piispanristillä maantien varressa. Näin tuomiot olivat aina maantien käyttäjien nähtävissä varoituksena pitäytyä kunniallisessa elämässä.²⁵

Paikka saattoi sijaita Haritun maalla, sillä Turun linnassa vankina ollut Petrus Schaffer kirjoitti päiväkirjaansa lapsenmurhasta ja muista rikoksista syytetystä Paraisten kapalaisesta Erik Ketareniuksesta 1. marraskuuta 1708: ”Er. Keltarenius vietiin pois maalle Harittuun ja teiltiin ja hänen jalkavaimonsa Kirstin poltettiin, ilman tunnustusta mes-tattiin, luuli pääsevänsä. Sitten tunnusti pappi kaikki pahat tekonsa ja koko tuomion.”²⁶

Käräjien aikana nimismies valvoi kärjäreauhan noudattamista. Nimismies Henrik Olofsson valitti marraskuussa 1688, että osa hänen naapurissaan asuvista ratsumiehistä ja itsellisistä oli ottanut tavakseen myydä olutta ja paloviinaa kärjäreaukoina ja muissa

20 KA I KO a:25, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 1.6.1708, 143–147.

21 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 26.–27.3.1690, 103–104.

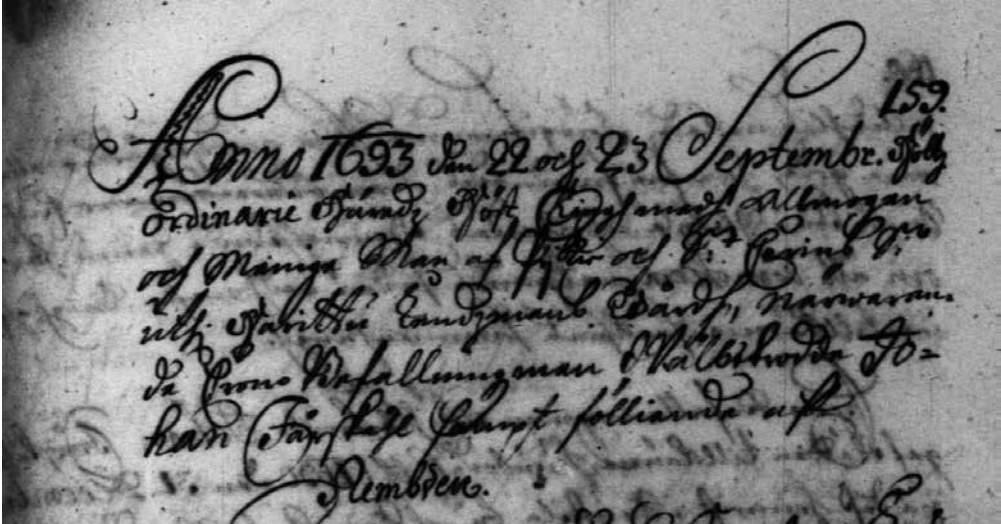
22 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.7.1690, 176–177.

23 KA I KO a:12, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 28.5.1696, 138.

24 KA I KO a:16, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 28.–29.5.1700, 121–128.

25 Innamaa 1952, 116–117.

26 Pihlajamaa 2000: 79–84.

Vuonna 1693 sinä 22. ja 23. päivänä syyskuuta pidettiin lakimääräiset kihlakunnan syyskäräjät Piikkiön ja Kaarinan pitäjien rahvaan ja yhteisen kansan ollessa paikalla Haritun nimismiehentalossa. Paikalla oli myös kruununvouti hyvinluotettu Johan Färskåhl sekä seuraavat lautamiehet. KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1693, 159.

kokoontumisissa niin, että he hummasivat koko yön ja tulivat sitten käräjille aivan humalassa aiheuttaen pahennusta. Nimismiehellä itsellään piti olla olutta myytävänä, sillä hänen luokseen ja käräjille tuli paljon huomattavaa väkeä ja muita. Nyt hänen oma oluensa jäi myymättä ja pilaantui seisoessaan tynnyreissä pitkiä aikoja. Oikeus kielsi nimismiehen naapureita 40 hopeamarkan sakon uhalla myymästä olutta tai järjestämästä ryyppäjäisiä. Mikäli heidän oli kuitenkin pantava olutta, oli heidän ensin ilmoitettava siitä nimismiehelle ja pyydettyä häneltä lupa. Muuten olut takavarikoitaisiin ja annettaisiin pitäjän köyhille.²⁷ Kiskon Peltolan Mickel Jöransson oli puolestaan ottanut Hari-tusta vuonna 1696 vaipan ja jättänyt omansa tilalle. Nimismies vaati helmikuussa 1698 omaansa takaisin.²⁸

Kun käräjät olivat päättymässä marraskuussa 1694, astui nimismies Henrik Olofsson vielä oikeuden eteen poikansa Henrik Henrikssonin (Taulu 4) kanssa. Lääninviskaali Johan Eenholmin renki Johan Eriksson oli lyönyt Henrik Henrikssonin päähän haavan seipäällä. Lisäksi renki oli lyönyt poikaa käsivarteen ja selkään. Nimismies vaati rengille rangaistusta käräjärauhan rikkomisesta ja pahoinpitelystä. Renki kertoi kiivastuneensa, kun Henrik antoi hänelle lyhyen vastauksen hänen vaatiessaan kunnollisia heiniä her-

27 KA I KO a:6, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 26.–27.11.1688, 186–186v.

28 KA I KO a:14, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–18.2.1698, 99.

ransa hevosille. Renki pyysi anteeksiantoa, mutta nimismies poikineen vaati hänelle rangaistusta. Pojan tarkastaneen lautamiehen mukaan tällä oli mustelma sekä selässä että käsivarressa. Renki tuomittiin kärjärauhan rikkomisesta 40 hopeamarkan sakkoon, verihaavasta kuuden ja mustelmasta kolmen markan sakkoon.²⁹

Vain noin puolet nimismiehen tehtävistä liittyi oikeudessa kantamiseen, ja loput olivat siviiliasioihin liittyviä määräyksiä, jotka kruununvouti ja oikeus antoivat hänen tehtäväkseen. Tavallisimpia olivat anomukset pitäjäläisten puolesta, erilaiset katselmuksot laajoista kihlakunnankatselmuksista, joissa suoritettiin pitäjien ja kylien välisiä rajanveitoja, pieniin niittyyriitoihin. Tehtävät nimismies suoritti yleensä yhden tai kahden oikeuden määräämän lautamiehen tai kanssa. Myös perunkirjoitukset, perinnönjaot ja testamenttien laatiminen kuuluivat nimismiehelle, mikäli hän oli kirjoitustaitoinen. Hänellä ei kuitenkaan ollut oikeutta mennä tilaisuuteen kuokkimaan saadakseen siitä taloudellista hyötyä.³⁰

Nimismies tai joku pitäjän papistosta toimi yleensä asian esittäjänä, kun pitäjään tarvittiin uutta käsityöläistä. Sellaiseksi ei nimittäin saanut asettua ilman maaherran antamaa lupaa, sillä käsityöläisyys oli varattu pääasiassa kaupunkiammatiksi. Nimismies Henrik Olofsson ja Kaarinan pitäjäläiset valittivat siten marraskuussa 1707, ettei heillä ollut pitäjänseppää, sillä edellinen seppä oli kirjoitettu sotamieheksi, ja hän oli marssinut kentälle. Koska Pappisten kylässä asui nuori renki Anders Jöransson, joka taisi hyvin sepän työn, anoivat he häntä pitäjänseppäksi. Oikeus antoi tämän rengille todistukseksi, jotta hän voisi hakea tointa maaherralta.³¹

Pitäjäläisten käytöksen valvominen julkisissa tiloissa, kuten kirkossa, kuului nimismiehen tehtäviin. Nimismies Henrik Olofsson kantoi virkansa puolesta huhtikuussa 1687 Kaksikerran Laalahden Jöran Klemetssonin tulleen edellisenä sunnuntaina ruumissaatosta humalassa kirkkoon ja metelöineen siellä.³² Henrik Olofsson syytti virkansa puolesta syyskuussa 1700 myös Lemun Grels Mattssonin, joka oli lyönyt unilukkari Simon Sigfridssonin Kaarinan kirkonmäellä kolmantena suurena rukouspäivänä.³³

Nimismies huolehti myös pitäjän vastuulla olleiden julkisten rakennusten pystyttämisen ja korjaamisen järjestelyistä. Nimismies Henrik Olofsson ilmoitti siten marraskuussa 1686, että Nummen pappilan katot ja karjasuojat olivat huonossa kunnossa. Tulpien tilkkeet olivat valuneet pois ja muurit huonossa kunnossa. Pitäjäläiset määrättiin

29 KA I KO a:10, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.11.1694, 221–222.

30 Toropainen 2018, 130–160.

31 KA I KO a:24, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–5.11.1707, 262.

32 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–6.4.1687, 74v–75v.

33 KA I KO a:16, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.–25.9.1700, 203–204.

kuuden hopeamarkan sakon uhalla toimittamaan paikalle tiloilleen kuuluvat rakennusaineet ennen seuraavia käräjiä.³⁴

Vankien vartioiminen ja kyyditys

Nimismiesten yhtenä keskeisenä tehtävänä oli vankien säilyttäminen ja kuljettaminen oman nimismiespitäjän alueen läpi muiden pitäjien käräjäpaikoille tai vankeuteen Turun linnaan. Nimismiehenkartanolta tuli löytyä sopiva huone, usein sauna tai aitta, jossa vankeja voitiin säilyttää. Kaarinassa todettiin vasta tammikuun 1707 käräjillä, ettei Haritun nimismiehenkartanolla ollut erillistä vankikistua. Oikeus määräsi nimismies Henrik Olofssonin pystyttämään sellaisen ja perimään sitten kulunsa pitäjältä.³⁵ Vasta 1600-luvun lopulla käräjäpöytäkirjoihin merkittiin vuosittain nimismiehen esittämät laskut vankien ruoasta ja kuljettamisesta. Haritun osalta ensimmäinen lasku on vuodelta 1696, mutta se ulottuu joitakin vuosia aiempaan tilanteeseen.

Nimismies Henrik Olofsson esitti toukokuussa 1696 luettelon vangeista, joita hän oli ruokkinut ja kuljettanut linnannihtien kanssa Paimioon, Paraisille, Lietoon ja Turun linnaan vuodesta 1693 lähtien. Summa teki matkojen osalta 22 taalaria 16 äyriä ja ruoan osalta 47 taalaria 10 äyriä kuparirahaa. Lautakunta ja rahvas myönsivät tämän, mutta ilmoittivat, etteivät he tienneet kuinka paljon vankeihin oli kulunut rahaa. Tämä annettiin nimismiehelle todistukseksi korvauksen hakemiseksi.³⁶ Nimismies esitti jo helmikuussa 1697 luettelon vuodesta 1696 kuluneeseen päivään saakka majoittamistaan, ruokkimistaan ja kuljettamistaan vangeista. Ruokkimiseen hän oli kuluttanut 47 taalaria ja kyyditsemiseen lähes 21 taalaria. Hän pyysi lautakuntaa ja rahvasta tutkimaan laskelmansa oikeellisuuden. Nämä tekivät sen ja vastasivat, että se oli oikein. Nimismiehelle annettiin tästä käräjien todistus, jotta hän saattoi hakea korvausta maaherralta.³⁷

Henrik Olofsson esitti jälleen helmikuussa 1698 laskunsa vankien ruokkimisesta ja kyyditsemisestä vuoden 1697 aikana. Ensimmäisen kulut olivat runsaat seitsemän taalaria ja jälkimmäisen 13 taalaria, molemmat hopearahaa. Laskut hyväksyttiin ja nimismies oli valmis vannomaan ne tarvittaessa oikeiksi.³⁸ Seuraavat laskut vankien ruoasta ja kyydityksestä koskivat aikaväliä 16.1.1698 ja 24.1.1699. Laskut tekivät yhteensä vajaat

34 KA I KO a:4, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.11.1686, 190.

35 KA I KO a:24, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 15.–16.1.1707, 17v.

36 KA I KO a:12, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 28.5.1696, 138–139.

37 KA I KO a:13, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.2.1697, 65–66.

38 KA I KO a:14, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–18.2.1698, 98.

15 hopeataalaria. Hän oli myös järjestänyt omalla kustannuksellaan ylimääräiset käräjät, joilla oli käsitelty Hovirinnan tilalla tapahtunutta varkautta. Niistä hän pyysi saada korvauksena viisi hopeataalaria. Laskut hyväksyttiin korvauksen hakemista varten.³⁹

Nimismies Henrik Olofsson pyysi tammikuussa 1699, että hänen palkkaansa nostettaisiin, tai että ainakin ne tilat, jotka olivat aiemmin maksaneet kappoja hänelle, mutta nyt muualle, maksaisivat vastaisuudessa kappansa hänelle. Vaatimuksensa perusteiksi hän sanoi sen, että sota-aikana vankeja oli paljon enemmän kuljetettavana kuin aiemmin. Lisäksi sotaväkeä oli majoitettava, ja siitä syntyi ylimääräisiä kuluja. Tämä annettiin hänelle todistukseksi, jotta hän saattoi hakea maaherralta korvausta.⁴⁰

Nimismies Henrik Olofsson esitti maaliskuussa 1701 edellisen vuoden kulunsa vankien kuljetuksista, ja ne nousivat runsaaseen 22 hopeataalariin. Laskut todettiin oikeiksi ja hänelle annettiin niistä todistus.⁴¹ Seuraava esitetty lasku koski aikaväliä 24.1.1701–8.1.1702, ja sen summa nousi runsaaseen 22 hopeataalariin.⁴² Vuodelta 1703 kulut olivat runsaat kymmenen hopeataalaria, ja vuodelta 1704 ne nousivat runsaaseen 25 hopeataalariin.⁴³ Henrik Olofsson esitti vangeista vuonna 1705 aiheutuneet kulut maaliskuussa 1706. Niitä oli kaikkiaan runsaat 31 hopeataalaria. Hän esitti myös matkustavien upseereiden ruoasta runsaan viiden hopeataalarin ja heidän kyyditsemistään runsaan 65 hopeataalarin laskun.⁴⁴

Vuoden 1706 kulut olivat kaikkiaan runsaat 30 hopeataalaria. Henrik Olofsson esitti myös matkustavien upseereiden ruoasta runsaan viiden hopeataalarin ja heidän kyyditsemistään runsaan 27 hopeataalarin laskun.⁴⁵ Pelkistä vangeista vuonna 1708 aiheutuneet kulut olivat runsaat 21 hopeataalaria.⁴⁶ Vuoden 1709 kulut nousivat runsaaseen 20 hopeataalariin vankien osalta, ja upseereiden ja venäläisten vankien kuljetuksista ja

39 KA I KO a:15, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 27.–28.1.1699, 17–18.

40 KA I KO a:15, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 27.–28.1.1699, 18.

41 KA I KO a:17, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 15.–16.3.1701, 53–54.

42 KA I KO a:18, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.1.1702, 5v.

43 KA I KO a:21, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–19.2.1704, 58–59; KA I KO a:22, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 20.–23.1.1705, 4.

44 KA I KO a:23, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–12.3.1706, 98.

45 KA I KO a:24, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 15.–16.1.1707, 5v–6.

46 KA I KO a:26, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.1.1709, 16–16v.

ruoasta 93 hopeataalariin.⁴⁷ Nimismies Henrik Olofsson esitti syyskuussa 1711 viimeisen laskunsa vangeista edellisenä vuonna aiheutuneista kuluista. Niitä oli kaikkiaan kahdeksan hopeataalaria. Hän esitti myös 24 hopeataalarin laskun upseereiden ja venäläisten vankien kuljetuksista ja ruoasta.⁴⁸

Kruunun ja nimismiehen rahat

Nimismiehen tehtäviin kuului myös tiettyjen rahasuoritusten kerääminen pitäjältä. Vaikka kruunulla oli veronkantomiehensä, määrättiin nimismies usein virkatehtäviin kuuluvina velvoitteina avustamaan tiettyjen maksuvelvollisuuksien hoitamisessa. Pitäjän asukkaana nimismies tunsu olosuhteet paremmin kuin kauempana asunut korkeampi virkamies.⁴⁹ Olof Eriksson (Taulu 2) määrättiin toukokuussa 1648 maksamaan kahden viikon kuluessa keräämänsä kihlakunnanvoudin rahat hovioikeuden assessor Magnus Rålambille. Koska nimismies oli todistettavasti kerännyt kaikki rahat rahvaalta, tulivat lautamiehet ulosmittaamaan puuttuvan summan hänen omaisuudestaan, mikäli hän ei maksanut niitä muuten.⁵⁰ Nimismiehen käskynajaja Henrik Larsson ilmoitti huhitikuussa 1687, että hän oli joutunut kulkemaan ristiin rastiin Kaarinan ja Piikkiön pitäjää keräämässä rästiveroja maaherran sijaisen määräyksestä. Voivalassa hän oli ottanut suuren hopealusikan professori Märten Miltopaeuksen leskeltä Anna Thesleffiltä verorästeistä. Sen hän oli antanut kirvesmies Abraham Henrikssonille toimitettavaksi Turun linnaan maaherran sijaiselle. Abraham ilmoitti toimittaneensa lusikan ja kerätyt rahat linnaan, mutta hän ei ollut saanut niistä kuittia. Oikeus jäi odottamaan maaherran sijaisena toimineen linnanvouti Knut Anderssonin selitystä asiassa.⁵¹ Kivalterin palvelijan Johan Mattssonin leski ei saapunut marraskuussa 1688 oikeuteen vastaamaan nimismies Henrik Olofssonille (Taulu 3) tuomarin ja laamannin rahojen kantamisesta, vaikka hänet oli haastettu useita kertoja. Nimismiehen kihlakunnantuomari Johan Thesleffin valtuutettuna tuli vastata rahoista.⁵²

Nimismiehillä oli usein palveluksessaan räätäri eli käskynajaja, joka suoritti erilaisia tehtäviä nimismiehen määräyksestä ja avusti tätä viranhoidossa. Nimismies palkkasi

47 KA I KO a:27, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 17.–18.2.1710, 22–22v.

48 KA I KO a:28, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1711, 116v–117.

49 Walta 2005: 23.

50 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 19.–20.5.1648, 280v.

51 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–6.4.1687, 74v–75v.

52 KA I KO a:6, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 26.–27.11.1688, 189.

rättärinsä itse, ja pitäjä osallistui toisinaan tämän kuluihin. Jöran Eriksson Turusta vaati helmikuussa 1697 nimismies Henrik Olofssonilta rengin ja rättärin palkkaansa runsasta 39 kuparitaalaria joiltakin vuosilta. Nimismies ilmoitti, ettei Jöranilla ollut palkkaa saatavana, sillä hän ei ollut tehnyt rengin töitä, vaan oli ollut hänen suojeluksessaan ja saanut liikkua miten halusi. Oikeus määräsi kuitenkin hänet antamaan Jöranille heti viisi kappa kappaa rukiita ja tulevana syksynä 15 kappa lisää.⁵³

Nimismies Henrik Olofsson kantoi heinäkuussa 1689 entisestä rättäriään eli käskynajajaansa Henrik Larssonia vastaan siitä, että tämä oli kerännyt hänen puolestaan vain osan Paimion sillan rakennusrahoista Piikkiön ja Kaarinan rahvaalta, vaikka hän oli ottanut tehtävän palkkaa vastaan. Nyt rahojen toimittamisessa oli viivettä. Lisäksi nimismies ei tiennyt, keneltä raha oli kerätty ja keneltä ei. Henrik Larssonin tuli hoitaa tehtävä loppuun, ja nimismiehen tuli korvata hänen vaivansa. Mikäli joku olisi vastahakoinen maksamaan, tulisi nimismiehen itsensä avustaa Henrikiä. Lisäksi Henrik Larsson vaati nimismieheltä viiden vuoden rättärin palkkaa tynnyriä viljaa vuodelta. Nimismies vastasi, ettei hän ollut sopinut mitään palkkaa rättärilleen, vaan tämä oli saanut kerätä palkkseen pitäjiltä rättärinkapat. Koska Henrik oli asunut nimismiehen luona omassa taloudessaan, saanut tältä laitumen hevoselleen ja karjalleen sekä tehnyt räätälin töitä kummallekin pitäjälle, ei hänelle myönnetty mitään erityistä palkkaa.⁵⁴

Henrik Olofssonilla oli helmikuussa 1694 syytä valittaa, ettei Johan Mattssonin leski Karin Eriksdotter Turusta halunnut maksaa miehensä kihlakunnantuomari Johan Thesleffin aikana keräämiä Piikkiön pitäjän tuomarin ja laamannin rahoja. Nimismies esitti maaherran sijaisen 29.3.1683 antaman päätöksen, että hänen tuli selvittää asia 40 markan sakon uhalla. Hän esitti myös maaherran sijaisen 20.5.1686 antaman päätöksen, jolla leskeä kiellettiin myymästä taloaan Turussa ennen kuin hän olisi selvittänyt asian. Nimismies kertoi etsineensä leskeä useita kertoja, mutta tämä oli aina onnistunut piiloutumaan häneltä. Nimismies halusi, että asia saatettaisiin vihdoin loppuun. Leski kertoi oikeudelle, ettei hän tiennyt asiasta mitään, mutta myönsi miehensä keränneen rahaa Piikkiöstä. Hän esitti listan, jonka mukaan sitä olisi tullut kerätä kaikkiaan 75 taalaria, mutta sitä oli kerätty vain 50 taalaria, joka oli toimitettu kihlakunnantuomari Thesleffille. Leski lupasi suorittaa loppusumman 25 taalaria.⁵⁵

Nimismies kiersi itse pitäjällä rättärinsä kanssa keräämässä hänelle kuuluvia saatavia talollisilta. Näillä suorituksilla oli tarkoitus helpottaa hänen taakkaansa käräjien järjestämisessä, sillä niistä aiheutui kuluja, jotka eivät kuuluneet nimismiehen henkilökohtaisesti korvattaviin menoihin. Henrik Olofsson valitti vuonna 1690, etteivät Kuusis-

53 KA I KO a:13, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.2.1697, 57.

54 KA I KO a:7, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.7.1689, 111–112.

55 KA I KO a:10, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.–5.2.1694, 55–56.

ton saaren talolliset olleet maksaneet hänelle nimismiehenkappoja kahteenkymmeneen vuoteen. Kuusiston asukkaat myönsivät asian olevan näin, mutta he eivät tienneet, miksi niin oli käynyt. Lisäksi Henrik Olofsson valitti sitä, että kun hän asui lähellä suurta kaupunkia, oli hänellä paljon kestittäviä, eikä hän voinut hoitaa nimismiehen tointa, jollei hän saanut kaikkia kappojaan pienistä Kaarinan ja Piikkiön pitäjistä. Oikeus kehotti nimismiestä kääntymään maaherran puoleen saadakseen kaikki hänelle kuuluvat edut.⁵⁶ Nimismies Henrik Olofsson pyysi tämän johdosta toukokuussa 1691 käräjiltä todistusta siitä, että Kuusiston saaren 11 taloa maksoivat nimismiehenkappansa Paraisille, vaikka he kuuluivat Piikkiön pitäjään ja kävivät sen käräjillä. Tämä annettiin hänelle todistukseksi, jotta hän saattoi anoa kappoja maaherralta.⁵⁷ Kaksikerran ruotsalaisen oikeuden kylät kuuluivat puolestaan Paraisten nimismiespiiriin ja Maarian pitäjän ruotsalaisen oikeuden kylät Kaarinan nimismiespiiriin.⁵⁸

Nimismies sai kokea toisinaan vastustusta tai jopa suoranaista väkivaltaa tehtävissään ja suoritusten keräämisessä rahvaalta, johon hän itsekin kuului sen ja kruunun välimaastossa. Henrik Olofsson kertoi helmikuussa 1693 olleensa vuotta aiemmin keräämässä nimismiehenkappojaan. Hän oli saanut ne Piikkiön Aerlan Simon Karlssonilta ja jatkanut matkaansa saman kylän Karl Bertilssonin luo. Simon oli seurannut häntä sinne, ja he olivat puhuneet tuomarin- ja laamanninrahoista. Kun Simon ei ollut maksanut niitä, määräsi nimismies Simonin kuljettamaan vankeja nimismiehenkartanolle ja sieltä eteenpäin. Simon oli kiivastunut ja lyönyt nimismiestä vakalla ja toisen kerran niin, että hän oli saanut päähänsä haavan. Nimismies oli antanut haastaa hänet heti seuraaville käräjille, mutta Simon ei ollut tullut vastaamaan. Simon kertoi pyytäneensä nimismiestä antamaan itselleen anteeksi, mutta koska tämä nyt syytti häntä oikeudessa, halusi Simon kuultavaksi kolmea naista, jotka olivat nähneet tapahtuman. Nämä eivät olleet kuitenkaan paikalla käräjillä. Sen sijaan paikalla ollut renki Thomas Simonsson, jonka nimismies kutsui todistajaksi, oli paikalla ja vannoi todistajanvalansa.⁵⁹

Thomasin mukaan miesten välille oli tullut riitaa vasta silloin, kun Simon oli kieltäytynyt maksamasta tuomarin- ja laamanninrahoja. Nimismies oli sanonut, että mikäli hän ei maksaisi niitä, tulisi hänen suorittaa edelleen kyytivelvollisuutta. Simon oli suuttunut, ja nimismies oli käskenyt hänen mennä tiehensä. Simon oli tönäissyt tällöin nimismiehen kumoon vakalla ja repinyt tätä sitten hiuksista. Nimismiehen räätäri Jöran Eriksson oli erottanut heidät, ja Simon oli mennyt ulos talosta portin kautta, joka oli suljettu hänen jälkeensä. Hän oli tullut kuitenkin takaisin toisen portin kautta ja lyönyt

56 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.10.1690, 247.

57 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 18.–19.5.1691, 148; Innamaa 1952, 109.

58 Innamaa 1952, 98.

59 KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 27.–28.2.1693, 51–53; Innamaa 1952, 109.

kädessään olleella seipäällä suuren haavan nimismiehen päähän repien tätä lisäksi hiuksista. Simon oli poistunut jälleen, mutta palannut kirves kädessä. Tällä kertaa hän ei ollut kuitenkaan aiheuttanut lisää vahinkoa. Koska asiassa oli tarkoitus tuottaa lisää todistajia oikeuteen, lykättiin juttua.⁶⁰

Nimismiehen pahoinpitelyyn palattiin käräjillä syyskuussa 1693. Simon Karlssonin todistajat eivät tienneet asiasta suurempia, mutta todistamaan tuli myös nimismiehen puolesta tämän räätäri Jöran Eriksson. Hän kertoi samoin kuin nimismies ja lisäsi, että kun nimismies aikoi matkustaa pois kylästä, oli Simon seissyt omalla portillaan ja huutanut tätä nälkimykseksi. Simon myönsi nyt lyöneensä nimismiehelle haavan, mutta pyysi tältä anteeksiantoa. Oikeus tuomitsi hänet menettämään oikean kätensä ja omaisuutensa, mutta tuomio alistettiin vielä hovioikeudelle.⁶¹

Nimismies Henrik Olofsson valitti samoin syyskuussa 1693, että Matts Katari hyökkäsi hänen kimppuunsa ja hakkasi hänet Koroisissa. Kirstin Sigfridsdotter Koroisista oli haastettu todistajaksi, mutta koska hän ei ollut paikalla, lykättiin juttu seuraaville käräjille.⁶² Koska asiaan ei palattu enää, saivat osapuolet sovittua sen ilman oikeuden tuomiota.

Jahtivouti ja isän apulainen

Nimismiehen apuna hänen alaisiaan oli silta- ja jahtivoutejja, jotka eivät olleet varsinaisia virkamiehiä, vaan pitäjän keskuudestaan valitsemia luottamusmiehiä, jotka nauttivat palkkansa talollisilta.⁶³ Jahtivoudin tehtävänä oli järjestää pitäjässä jahteja, joissa alueella liikkuvat sudet kaadettiin.⁶⁴ Jahtivoutina toiminut nimismies Henrik Olofsson Haritun poika Henrik Henriksson (Taulu 4) toimi vanhenevan isänsä sijaisena oikeudessa vuodesta 1709 vuoteen 1711. Jo ennen oikeudessa toimimista hän piti itsensä perillä tapahtumista. Siten hän keskusteli kesällä 1708 Turun sillalla Brinkkalan vilja-aitassa tapahtuneesta varkaudesta. Hänen mukaansa varas oli rikkonut aitan oven päästäkseen sisään.⁶⁵ Hän ilmoitti oikeudessa kesäkuussa 1709 isänsä puolesta, että tämä oli sopinut Sauvalan kahden lampuodin kanssa, että nämä maksaisivat nimismiehen kärjäkappoina 28

60 *Ibid.*

61 KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1693, 173–174.

62 KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1693, 159.

63 Innamaa 1952, 106; Walta 2005: 23.

64 Innamaa 1952, 106.

65 KA I KO a:26, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan välikäräjät 15.6.1709, 158–159v.

kappaa edellisiltä seitsemältä vuodelta.⁶⁶ Jahtivouti kantoi samassa oikeudenistunnossa kahta naimatonta ihmistä vastaan, joita syytettiin salavuoteudesta.⁶⁷

Toukokuussa 1710 jahtivouti anoi renki Mickel Mickelssonin lunastamista hospitaaliin, sillä hänellä oli ollut jo muutaman vuoden tarttuva tauti. Samaa mieltä oli Mickelin vaimo, joka pelkäsi miehensä tartuttavan muita. Kultakin Kaarinan pitäjän tilalta päätettiin kerätä 24 kupariäyriä lunastusmaksuksi. Asia lähetettiin vielä maaherralle päätettäväksi.⁶⁸ Henrik Henriksson vaati kesäkuussa 1711 nimismiehen viran puolesta rangaistusta eräälle Kaks Kerran saaren isännälle piikansa makaamisesta. Henrik edusti samoilla käräjillä myös erästä Kullelan talollista, joka ilmoitti korvaavansa eräälle Kuuiston talolliselle sen vahingon, joka tälle oli aiheutunut renkinsä kirjoittamisesta laivamieheksi.⁶⁹

Pitkäaikainen nimismiehen viran hoito katkesi Haritun suvussa vuonna 1711, kun nimismieheksi tuli Ivar Möller.⁷⁰ Kaksi vuotta myöhemmin venäläiset valtasivat Turun seudun ja miehittäjät määräsivät uusiksi virkamieheksi sellaisia miehiä, joiden he katsoivat suorittavan miehittäjän heille antamat tehtävät uskollisesti. Piikkiön ja Kaarinan uutta nimismiestä kutsuttiinkin toukokuussa 1723 miehityksen päätyttyä käräjäpöytäkirjassa ”ryssännimismies” Märten Henrikssoniksi.⁷¹

Henrik Henriksson hoiti kuitenkin jahtivoudin tehtävää yhtäjaksoisesti miehityksen päättymisen jälkeiseen aikaan vuoteen 1722, jolloin hänen tilalleen määrättiin toinen mies. Henrik kertoi oikeudessa jo syyskuussa 1701, että suuri osa pitäjäläisistä suhtautui jahtikutsuihin vastahakoisesti. Jahtivouti pyysi, että ruotumestarit veloitettaisiin huolehtimaan siitä, että jahtiin tultiin kutsun käydessä. Käräjät valitsivat Kaarinan ja Piikkiön pitäjistä miehiä, jotka lupasivat hoitaa uskollisesti ja ahkerasti tätä tehtävää.⁷² Henrik Henriksson valitti jälleen kesäkuussa 1709, että monet pitäjäläiset eivät tulleet jahtiin kutsuttuina. Oikeus määräsi, että heidän oli tultava paikalle siinä pitäjässä, johon jahti oli kuulutettu. Heillä oli oltava mukanaan verkkonsa ja muut välineensä. Mikäli he eivät tekisi näin, rangaistaisiin heitä lain mukaan.⁷³ Tästä huolimatta Henrik Henriksson jou-

66 KA I KO a:26, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan välikäräjät 15.6.1709, 158.

67 KA I KO a:26, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan välikäräjät 15.6.1709, 163–163v.

68 KA I KO a:27, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.5.1710, 135–135v.

69 KA I KO a:28, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–13.6.1711, 90v–91.

70 Innamaa 1952, 103.

71 KA I KO a:30, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 13.–15.5.1723, 580v.

72 KA I KO a:17, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–17.9.1701, 208–209.

73 KA I KO a:26, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan välikäräjät 15.6.1709, 158.

tui jälleen toukokuussa 1710 valittamaan pitäjäläisten haluttomuudesta osallistua jahteihin.⁷⁴

Rusthollari Henrik Henriksson Haritusta kertoi lokakuussa 1722 hoitaneensa jahtivoudin tehtävää mainittuun vuoteen saakka, mutta menettäneensä sen jokin aika aikaisemmin väärin juoppoussyytösten vuoksi. Maaherra oli antanut toimen ulkomaalaiselle, joka ei ymmärtänyt muuta kuin saksaa, eikä tämä Hans Jürgen Ernack hallinnut tehtävää tai tuntenut paikkakunnan metsiä. Henrik halusi käräjien mielipiteen hänen väitetystä juoppoudestaan. Lautakunta ja rahvas todistivat, ettei hän ollut juoppo, eikä hänen viranhoitonsa ollut häiriintynyt alkoholin käytöstä. Henrik kertoi lisäksi hoitaneensa tehtävää edelleen Ernackin taitamattomuuden vuoksi. Hän valitti, että pitäjä saattoi lähettää vain neljä miestä kuulutettuun jahtiin siitä huolimatta, että pitäjien metsissä vilisi petoja.⁷⁵

Rusthollari ja entinen jahtivouti Henrik Henriksson Haritusta vaati uudelta Piikkiön ja Kaarinan jahtivoudilta Hans Jürgen Ernackiltä puolta vuoden 1722 jahtivoudin kaupoista jahtimestari Gustaf Adolf Drakmanin 29.11.1722 antaman kirjeen perusteella. Myös maaherran virasto oli määrännyt 15.1.1723, että kapat kuuluisivat 20.7.1722 saakka Henrikille, jolloin Ernack oli otettu toimeen. Ernack ei saapunut käräjille, ja hänelle annettiin uhkasakko tulla seuraaville selvittämään asia.⁷⁶ Asia saatiin sovittua ilman oikeuden antamaa tuomiota.

Erik Olofsson Spåra — Hakola — Harittu

Entisen pormestarin Erik Olofsson Hakolan (Taulu 1) osalta käräjäjutut alkoivat jo heti perheen asetuttua Harittuun, sillä sen rajalla sijainneesta Ilpoisten kylästä saapui vuonna 1635 vaimo Valborg oikeuteen ja kertoi naapurinsa Erik Olofssonin aiheuttaneen hänelle vahinkoa omavaltaisella laiduntamisella. Vaimo oli käynyt valittamassa asiasta jo vuonna 1634 Maria Magdalenan päivänä Turun linnassa jalosyntyiselle käskynhaltijalle Henrik Olofssonille. Käskynhaltija oli neuvonut Valborgia viemään Erikin hiehot, jotka tulivat tekemään vahinkoa hänen pellolleen, taloonsa lukkojen taakse, kunnes Erik maksaisi aiheuttamansa vahingon arviomiesten tekemän laskelman mukaan. Jo seuraavana yönä Erikin härkäpari oli päässyt Valborgin ruishalmeeseen, ja hän oli ajanut ne aamulla keittiöönsä ja laittanut ovelle pönkän. Erik lähetti renkinsä hakemaan härkiä, mutta Valborg oli vastannut, ettei hän antaisi niitä ennen kuin olisi arvioinut vahingon,

74 KA I KO a:27, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.5.1710, 137v; Innamaa 1952, 107.

75 KA I KO a:29, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–5.10.1722, 37v–38.

76 KA I KO a:30, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 13.–15.5.1723, 585v–586v.

ja Erik olisi maksanut sen.⁷⁷

Seuraavaksi Erik saapui paikalle kahden renkinsä Simonin ja Eskilin kanssa, ja heillä kullakin oli kirves kädessään. Mukana oli myös poika, jolla oli piiska. Erik vaati kiivaasti härkiään ja otti renkinsä kanssa Valborgin saavien kantamiseen tarkoitettun korenon alkaen murtaa sillä ovea. Valborg meni oven ja korenon väliin haluten säästää ovensa. Miehet olivat paiskanneet Valborgin korennolla ovea vasten niin, että koko hänen rintansa ja toinen käsivartensa olivat mustelmilla. Kun miehet eivät päässeet sisään oven kautta, käski Erik poikansa kiivetä katolle ja mennä sisään sitä kautta. Poika oli tehnyt niin ja ottanut sitten pönkän pois päästäen härät ulos.⁷⁸

Erik kertoi puolestaan ajaneensa härillä koko päivän ja päästäneensä ne illalla omalle laiturille. Sieltä ne olivat päässeet Kakaraisten aidan läpi Ilpoisten ruishalmeseen. Kun härät olivat kadonneet aamulla, oli hän lähettänyt heti renkinsä etsimään niitä. Renki oli löytänyt ne Ilpoisista ja kun Erik meni itse paikalle, ainoastaan hänellä itsellään oli kirves kädessä, ei hänen kummallakaan rengillään. Erik ilmoitti pyytäneensä härkiään ystävällisesti, mutta Valborg oli soittanut hänelle suutaan. Hän oli ottanut korenon aikomuksenaan murtaa oven. Tällöin Valborg oli kiskaissut Erikin hatun hänen päästään ja paiskannut sen tantereeseen. Valborg oli käskenyt hänen, nälkäkurjen ja renginpirun, painua takaisin Turkuun, mistä hän oli tullutkin, ja jättää tekemättä tuhojaan Valborgin pellolla. Valborg myönsi tämän, mutta sanoi heittäneensä Erikin hatun maahan siksi, että tämä oli ensin pudottanut Valborgin myssyn maahan hänen päästään.⁷⁹

Seuraavaksi oikeus kuuli Erikiä, joka myönsi käskeneen poikansa mennä keittiöön sisään katon kautta. Ilpoisten Anders Mattsson vannoi seuraavaksi todistajanvalansa. Hän kertoi asianomaisten todistusten olevan totta, mutta lisäsi, ettei hän ollut nähnyt Erikin tönivän Valborgia. Valborgin mustelmien hän arveli syntyneen, kun Valborg oli aikonut ratsastaa kylään hevosellaan Korpin ruoalla (*Kårppe maten*), kuten Valborg itse sanoi, mutta hevosen pudottaneen Valborgin ratsailta. Kolme lautamiestä, jotka olivat olleet arvioimassa ruisvahingon ja oven, sanoivat Andersin olleen paikalla, kun Valborg oli vuoteessa maaten kertonut jääneensä oven ja korenon väliin. Anders ei ollut tuolloin puhunut mitään aiemmasta putoamisesta.⁸⁰

Valborgin naapuri vaimo Elin todisti, että Andersin väittämä Simon Judan päivän aikaan tapahtunut putoaminen ei ollut totta. Nimismies oli lähettänyt tuolloin linnannihti Pambin Jakobin noutamaan Valborgilta hevosta kruunun kyytiin. Valborg oli mennyt aikaisiin aamulla hakaan noutamaan hevosta, mutta se ei ollut antanut ottaa itseään kiinni. Hevonen oli kuitenkin lopulta palannut pihaan. Valborg ei ollut kuitenkaan ratsasta-

77 K A I K O a:3, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Kaarinan ja Piikkiön käräjät 13.3.1635, 192v–194.

78 *Ibid.*

79 *Ibid.*

80 *Ibid.*

nut sillä. Tässä vaiheessa oikeudenkäyntiä Valborg huusi, että Anders oli hänen vihamiehensä Valborgin hänelle lainaaman rautakangen vuoksi.⁸¹

Valborg oli joutunut vaatimaan sitä takaisin saamatta sitä kuitenkaan. Oikeus kävi tuomiolle ja totesi, että koska Erik oli mennyt omavaltaisesti hakemaan härkiään, eikä ollut ottanut mukaansa todistajiksi kahta vakaata talollista, ja hän oli lisäksi pannut poikansa menemään katon kautta sisään ja aiheuttanut Valborgille mustelmia, tuomittiin hänet Valankaaren 1 ja 35 lukujen mukaan menettämään oikean kätensä. Koska Anders Mattsson ei saapunut enää toisena oikeudenkäyntipäivänä vastaamaan valallisista sanoistaan, määrättiin hänet saapumaan seuraaville käräjille ja saamaan sakkonsa valansa rikkomisesta.⁸² Hovioikeus muutti Erikin tuomion sakoiksi, sillä kättään hän ei menettänyt.

Erik Olofsson kertoi lokakuussa 1636 oikeudelle, että kun maassa riehui kuusi vuotta aiemmin rutto, oli Ilpoisten Eskil Sigfridsson lyönyt Erikin kymmenvuotiasta paimentyttöä Margaretaa niin, että tämä oli kuollut viisi päivää myöhemmin. Tyttö oli tullut illalla metsästä karjan kanssa ja sanonut, että hanhia oli kateissa. Hän arveli niiden olevan Ilpoisten kaurapellossa. Tyttö meni noutamaan niitä siltä, mutta Eskil kaatoi hänet maahan ja hakkasi häntä seipäällä niin, että Margareta kuoli sen seurauksena. Eskil astui oikeuden eteen ja asetti pöydälle murtuneen ohuen koivukepin. Hän sanoi lyöneensä ainoastaan sillä kolme kertaa. Eskil kertoi huutaneensa sitä ennen tytölle ja käskeneensä tätä viemään hanhet pois pellostä. Hän kielsi kaataneensa tyttöä maahan.⁸³

Todistajaksi hän tuotti vaimo Annika Johansdotterin, joka oli ollut tuolloin leikkaamassa ohraa Ilpoisten pellolla. Annika kertoi Eskilin huutaneen ensin tytölle, mutta kun tämä ei ollut tahtonut kuulla, oli hän mennyt pellolle ja lyönyt tyttöä niin, että tämä oli itkenyt. Sitä Annika ei tiennyt, kuinka monta kertaa Eskil oli lyönyt. Nimismies Jöran Jakobsson Rauvolasta, Haritun naapurikylästä, kertoi Erikin kutsuneen kolmantena päivänä lyömisen jälkeen hänet kuulustelemaan tyttöä. Margareta oli ollut aivan verenpunainen kasvoiltaan ja keholtaan tuolloin. Mustelmia hänessä ei ollut kuitenkaan voinut erottaa. Nimismies oli kysynyt tytöltä, oliko tämä ollut sairaana ennen lyömistä. Margareta oli vastannut, ettei hän ollut tuntenut itseään sairaaksi aiemmin.⁸⁴

Lautakunta todisti, että Erik Olofsson oli menettänyt neljä viikkoa Margaretan kuoleman jälkeen kahdeksan henkeä ruton uhrina. Nimismies todisti vielä, että Wellam Bruun Turusta oli ollut hänen luonaan ruttoa paossa vaimoineen ja lapsineen. Erikin vaimo oli lähettänyt heille lämmintä leipää. Sen vastaanottanut Bruunin lasten imettäjä oli sairastunut heti ja saanut vasempaan kainaloonsa puhjenneen paiseen. Lautakunnalta kysyttiin, oliko Margaretallakin ollut rutto. Lautakunta vastasi oikeudelle, että

81 *Ibid.*

82 *Ibid.*

83 KA I KO a:4, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Kaarinan käräjät 11.10.1636, 155–156v.

84 *Ibid.*

Haritun naapurissa Kakkaraisissa oli ruttoa, ja että Margareta oli ollut tekemisissä talon väen ja paimenten kanssa päivittäin, ja saanut ruton sieltä. Seuraavaksi oikeuden eteen astui vanha vaimo Gertrud Kaistista, joka oli pessyt Margaretan ruumiin. Hän vakuutti sielunsa autuuden kautta, ettei hän ollut huomannut Margaretassa muita epänormaaleja merkkejä, kuin pyöreän punaisen laikun olkapäässä.⁸⁵

Oikeus kysyi Erikiltä, miksi hän ei ollut ilmoittanut asiaa aiemmin oikeudelle. Hän vastasi odottaneensa tytön isää, joka oli herra Johan Pontussonin laivuri, saapuvaksi Ruotsista kantamaan asiassa itse. Tytön isä oli lopulta lähettänyt sanan, ettei hän voinut saapua paikalle, ja pyytänyt Erikiä kantamaan asiassa. Kun osapuolilta kysyttiin, oliko heillä ollut riitaa, kertoi Eskil myyneensä Erikille puolet tuulimyllystä. Kun hän ei ollut saanut rahojaan, oli hän perunut kaupat ja saanut siksi Erikin vihat niskoilleen niin, että tämä puhui hänestä pahaa. Lisäksi heillä oli ollut pitkään riitoja vahingonteoista ja muusta. Oikeus ilmoitti tutkineensa asiaa ahkerasti ja tarkkaan ja tulleen siihen tulokseen, että Erik esitti moista kateudesta ja vihasta. Hänellä ei ollut myöskään esittää Margaretan isän antamaa valtakirjaa asianomistajana esiintyäkseen. Tämän vuoksi Eskil vapautettiin syytteestä, kunnes voitaisiin osoittaa asian olevan toisin. Hänelle tuomittiin kuitenkin yhdeksän hopeamarkan sakko kolmesta Margaretaan lyömästään iskusta. Asia lähetettiin vielä Turun hovioikeuden tuomittavaksi.⁸⁶

Olof Eriksson Harittu

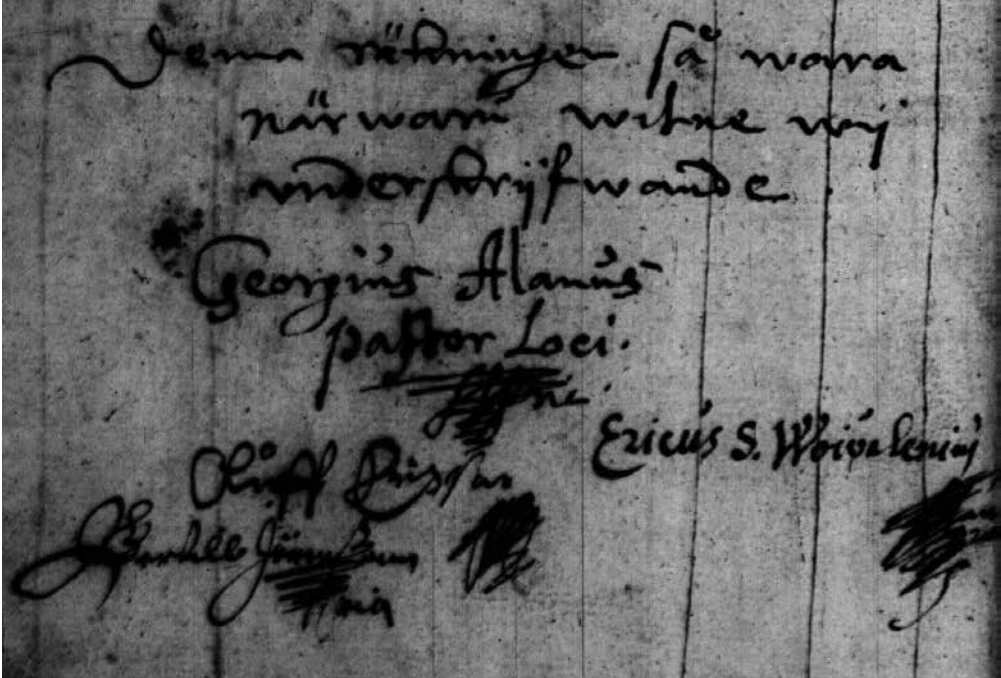
Haritun pitkäaikainen isäntä Olof Eriksson Harittu (Taulu 2) esiintyi käräjillä nimismiehen tehtävien lisäksi myös omien toimiensa puitteissa. Useat oikeustapaukset liittyivät velkoihin, joita oli syntynyt sekä Erikille itselleen, että hänen vastapuolilleen. Siten Haritun ratsumies Jakob Anderssonin leski Gertrud Henriksdotter vaati kesäkuussa 1646 nimismies Olof Erikssonilta Tanskassa ratsumiehenä palvelleen miehensä kahden vuoden palkkaa 80 kuparitaalaria. Oikeus totesi Jakobin nostaneen ensimmäisen vuoden palkkansa lähtiessään Tanskaan, jossa hän kuoli. Toiselta vuodelta oikeus määräsi leskelle ja tämän pienille lapsille maksettavaksi 30 taalaria, sillä hän ei kyennyt osoittamaan miehensä palkaksi sovitun enempää, kuten hän väitti. Maksettava summa oli tavanomainen rakuunan vuosipalkka tällä maankolkalla.⁸⁷ Ratsastilan varustamisesta aiheutui muitakin kuluja. Olof lupasi kesäkuussa 1647 maksaa kahden viikon kuluessa ilman tuomiota ne 20 kuparitaalaria, jotka hän oli velkaa pistooliparista Turun linnaan.⁸⁸

85 *Ibid.*

86 *Ibid.*

87 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 1.–2.6.1646, 187v–188.

88 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 31.5.–1.6.1647, 222.

Olof Eriksson allekirjoitti omakätisesti Kaarinan vuosien 1656 ja 1657 kirkontilit pastori Gregorius Alanuksen, kappalainen Ericus Sigfridi Woivaleniuksen ja kirkkoväärti Bertil Jöranssonin kanssa. Kappalainen Woivaleniuksen äidinäidin Karinin isä Thomas Jakobsson Spåra oli Olof Erikssonin isoisän kirkkoherra Olaus Jacobi Spåran veli. Nimikirjoitusten jäljessä olevat viivat kuuluvat tekstiin *Manu propriae*, omakätisesti. KA, Kaarinan seurakunnan arkisto, Kirkonkassantilit III Glä 1645-1699 (1657), sp.

Räätälimestari Sigfrid Markussonin lesken valtuutettu Gregorius Bartholli vaati lokakuussa 1659 Haritun nimismies Olof Erikssonilta 16 taalaria kymmenen äyriä kuparia räätälin työpalkkana. Nimismies vannoi jo maksaneensa puolitoista tynnyriä viljaa, jonka arvo oli yhdeksän taalaria. Loput seitsemän taalaria ja kymmenen äyriä hänet tuomittiin maksamaan kahdeksan päivän kuluessa.⁸⁹ Kaarinan Hulkkion Per määrättiin puolestaan toukokuussa 1649 maksamaan Haritun Olofille tynnyri ja neljä kappaa rukiita, sillä ne oli varastettu joitakin vuosia aiemmin Perin myllystä.⁹⁰

Kaarinan Haritun nimismies Olof Eriksson oli pantannut hopealusikan yhdeksän tai kymmenen vuotta aiemmin edesmenneelle Matts Skomakarelle, ja Olofin valtuutettu Axel Henriksson haki sitä nyt Mattsin leskeltä Margareta Mattsdotterilta. Suutari oli puolestaan pantannut lusikan Markus Rakkilalle tuoretta lihaa vastaan. Molemmat oli-

89 KA I KO a:7, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–13.10.1659, 76.

90 KA I KO a:5, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 18.–19.5.1649, 342v.

vat menettäneet koko omaisuutensa vuoden 1656 tulipalossa. Leski vapautettiin vaateesta Turun kämnerinoikeudessa tammikuussa 1661, koska lusikka oli ollut pantattuna.⁹¹

Henrik Olofsson Harittu

Olof Eriksson Haritun kuolinpesä piti hallussaan nimismiehen virkaa aina Olofin vaimon Elisabet Axelsdotterin kuolemaan saakka. Tässä tarkoituksessa Haritun tila sai kerätä vuosittain Piikkiön ja Kaarinan pitäjistä kärjäkappoina 20 tynnyriä viljaa ja sata kuparitaalaria nimismiehen palkkoina kahden maatilán veroista. Poikien äiti Elisabet Axelsdotter vastasi tilasta ja nimismiehen toimen hoitamisesta kuolinpäiväänsä saakka, vaikka hänen poikansa teki nimismiehen virkaa hänen itsensä puolesta. Hän hallitsi myös kärjäkappoja ja muita tuloja. Äidin kuoleman jälkeen vuonna 1674 Henrik Olofsson (Taulu 3) nimitettiin heti nimismieheksi ja hän hoiti virkaa omin varoin.⁹²

Ensimmäisinä tehtävinään uusi nimismies Henrik Olofsson tuomittiin lokakuussa 1674 maksamaan Simon Skraggen leskelle Karin Henriksdotterille 14 taalaria rästissä olevia kruununverojaan.⁹³ Tilanhoito oli ilmeisesti päässyt unohtumaan edellisen nimismieskauden aikana, sillä Henrik tuli oikeuteen kesäkuussa 1674 ja valitti peltojensa olevan niin laihoja, ettei toisesta pellostä ollut odotettavissa edes satoa. Hän pyysi tästä oikeudelta todistusta. Lautakunta vakuutti asian olevan näin ja oikeus antoi siitä hänelle todistuksen, jotta hän voisi hakea verohelpotusta maaherralta.⁹⁴

Henrikiä kutsuttiin nimismieheksi jo heti isänsä kuoltua, sillä nimismies Henrik Olofsson valitti Turun kämnerinoikeudessa helmikuussa 1670, että hänen aitastaan oli varastettu kahdeksan päivää aiemmin suuri määrä ruokatavaroita. Hän oli jäljittänyt varkaat kaupunkiin. Toinen heistä oli tullintarkastaja Jakob Gyllenstaken ratsumies Henrik Knutsson, joka oli syntynyt Paimion Kyllölässä, ja toinen Thomas Henriksson Hepo-oja. Henrik Knutsson tunnusti heidän käyneen varkaissa. He olivat olleet Sigfrid Henriksson Hiiden vaimon Lisbeta Karlsdotterin luona tämän miehen poissa ollessa. He molemmat olivat saaneet vaimolta kirveen ja säkin ja suunnanneet Harittuun.⁹⁵

Siellä he olivat murtaneet aitan oven aidasta ottamallaan seipäällä. Henrik oli seis-
syt ovella vartiassa ja ottamassa vastaan hänelle ojennettua tavaraa. He olivat palanneet
kiertäen kaupunkia ympäröineen tulliaidan ja tulleet joen jäätä myöten Hiiden vaimon
Lisbetan luo kello kolmelta aamulla. Vaimo oli vielä nukkunut, mutta noussut heti ylös

91 KA z:181, TKO 23.1.1661, 14–15.

92 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–6.4.1687, 85v–86v.

93 KA I KO a:7, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 19.–20.10.1674, 226.

94 KA I KO a:7, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–13.6.1674, 157–158.

95 KA z:187, TKO 23.2.1670, 75–77.

ja tehnyt tulen sekä päästänyt heidät sisään portista. Varkaat olivat purkaneet saaliinsa lattialle ja jakaneet keskenään. Vaimolle he olivat antaneet palkaksi hänen vaivoistaan kinkun, ja vaimon tytär Kaisa oli kantanut kaksi läskisivua eteisen takaiseen kamariin. Henrik myi saaliistaan yhdeksän naulaa läskiä Jöran Sigfridsson Karalle.⁹⁶

Henrik Olofsson valitti 16. joulukuuta 1671 Turun kämnerinoikeudessa, että Paimion Vuolteen sotamies Johan Hansson varasti edellisen maanantain vastaisena yönä kuorman heiniä hänen ladostaan ja toi sen kaupunkiin. Henrik vaati sotilaille rangaitusta muille varoitukseksi. Henrikin todistajana toiminut tullimies kertoi, että Turun pyöveli Henrik Knutsson, tämä sotilas ja eräs nainen ajoivat samana yönä ulos kaupungista Karjakadun tulliportin kautta. He palasivat kaupunkiin kahden tai kolmen tunnin kuluttua heinäkuorma mukanaan ja ajoivat Uudenmaantullin vieressä sijainneeseen pyövelin taloon. Kaupunginpalvelija meni taloon joidenkin vartiomiesten kanssa, ja he totesivat liiterin alla olevan noin kesäkuormallisen heiniä. Johan Hansson istui tuolloin tuvassa, pyöveli oli morsiamensa kanssa vuoteessa ja edellisen pyövelin leski jalkeilla. Johan Hansson kielsi varkauden ja sanoi olleensa ostamassa ihraa kipeään jalkaansa.⁹⁷

Pyöveli Henrik Knutsson kertoi olleensa samana iltana Paimion Hevonpään talollisen luona, jossa hän tapasi tämän Johan Hanssonin. Johanin hevonen väsähti Ryöväriinvahalla hirsipuunmäen tuolla puolen, ja pyöveli otti heinät rekeensä ja toi ne kaupunkiin. Pyöveli sanoi saaneensa heinät kyseiseltä Hevonpään talolliselta, ja hänen mukanaan oli ollut ainoastaan edellisen pyöveli Mickel Henrikssonin leski Margareta Mickelsdotter. Pyöveli ja Margareta vapauttivat Johan Hanssonin kokonaan heinävarkaudesta. Kun Johan Hansson otettiin uudelleen kuulusteluun muutaman päivän kuluttua, hän myönsi varastaneensa heinät Haritusta pyöveli Henrik Knutssonin ja Valborg Larsdotter Postin kanssa. Pyöveliä ei voitu kuulustella sillä kertaa, koska hän oli matkustanut Uuteenkaupunkiin mestaamaan. Myös Valborg pysytteli poissa. Heitä ei voitu tuomita poissa olevina. Sen sijaan Johan Hansson tuomittiin kuolemaan, sillä hän oli syyllistynyt varkauteen jo kolme kertaa aiemminkin.⁹⁸

Haritun perintöasioihin palattiin oikeudessa lähes 20 vuotta vuonna 1674 suoritetun perinnönjaon jälkeen. Henrik Olofsson esitti elokuussa 1692 hovioikeuden 9.6.1691 antaman päätöksen, jonka mukaan kihlakunnanoikeuden tuli käsitellä hänen ja hänen sisarustensa välille vuonna 1674 suoritetusta perinnönjaosta myöhemmin nousseet erimielisyydet. Nimismies ilmoitti, että Haritun tila oli määritelty perinnönjaossa perintötilaksi, vaikka se oli nyt kruununtila. Samoin oli sovittu, että perinnönjaon jälkeen ilmevät vanhat velat tulisivat kaikkien perillisten kontolle, vaikka nimismies oli maksanut ne suurimmaksi osaksi sitten yksin.⁹⁹

96 *Ibid.*

97 KA z:40, TRO 12.3.1672, 103–106.

98 *Ibid.*

99 KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.8.1692, 29–31.

Edesmenneen lääninkamreeri Anders Bangen 15.8.1685 antaman kirjeen mukaan Harittu oli viety 2.8.1685 laaditun kruununvouti Valentin Zanderin tarkastusluetteloon kruununtilana. Toisena asiakirjana nimismies esitti hovioikeuden 21.11.1685 hänen ja raatimies Wilhelm Wargentinin välillä antaman tuomion, jonka mukaan tila oli tullut kruununtilaksi vuonna 1658, kun sen veroa alennettiin. Koska kaikki perilliset olivat saaneet osansa irtaimesta omaisuudesta, halusi nimismies heidän osallistuvan myös tilan velkojen maksamiseen. Nimismiehen veli Erik Olofsson ja sisaren mies ratsumies Henrik Sigfridsson pysyivät tiukasti kannassaan, että Harittu oli perintötila. Nimismies esitti tilan kauppakirjan vuodelta 1640, jolla entinen pormestari Erik Olofsson myi tilan pojalleen Olof Eriksson Haritulle. Kauppakirjassa ei kuitenkaan mainittu tilan maanluontoa.¹⁰⁰

Nimismiehen veljeä Erikiä oikeudessa edustanut kihlakunnankirjuri Karl Fuchting halusi nähdä tilan verojen alennusta koskevan kirjeen, mutta nimismies ilmoitti, ettei hänellä ollut sellaista. Hänen veljensä Erik vakuutti, että nimismieheltä oli varastettu useita tilaa koskevia papereita, tämä niiden mukana. Oikeus katsoi, että hovioikeuden 1685 antama päätös siitä, että Harittu oli kruununtila, tuli jäädä voimaan. Koska kaikki perilliset olivat saaneet osansa irtaimesta omaisuudesta, tuli heidän osallistua myös velkojen maksuun. Erik Olofsson jätti vetorahansa laamannioikeuteen tyytymättömänä tuomioon.¹⁰¹

Henrik Olofsson joutui järjestelemään tilansa omistuksia ja myös isänsä Olof Erikssonin tekemiä maakauppoja. Henrik Heggeman tuli helmikuussa 1682 oikeuteen Haritun nimismies Henrik Olofssonin puolesta. Hän ilmoitti, että Haritusta oli myyty jokin aika aiemmin Lehmälähden niitty Turun kauppias Joachim Wargentinille tämän Alakylän tilan alaisuuteen. Nyt nimismiehen edustaja halusi, että niitty palautettaisiin Haritulle kuninkaallisen majesteetin tilojen pilkkomista koskevan asetuksen nojalla. Wargentin esitti oikeudelle nimismiehen isän Olof Erikssonin 22.9.1654 allekirjoittaman kauppakirjan, jolla hän myi 70 kuparitaalarilla Wargentinille Lehmälähden niityn, joka sijaitsi Papinniityn vieressä suuren Piikkiön menevän tien vasemmalla puolella. Wargentin sai niittyyn kiinnekirjan 27.3.1656. Oikeus määräsi kuitenkin niityn palautettavaksi Harittuun kuninkaallisen 21.7.1677 antaman plakaatin perusteella. Wargentinin tuli saada korvauksena 70 kuparitaalaria. Hän jätti oikeuteen kolmen markan vetorahan valittaakseen päätöksestä.¹⁰²

Nimismies Henrik Olofsson kertoi oikeudelle tammikuussa 1685 edesmenneen isänsä Olof Erikssonin myyneen 20 vuotta aiemmin Suopohjan niityn veljelleen, nyt jo edesmenneelle jalosyntyiselle kapteeni Johan Eriksson Spärälle. Nyt Henrik haki niittyä takaisin Haritun tilaan kuninkaallisen niittyjen vähentymistä koskevan plakaatin perus-

100 *Ibid.*

101 *Ibid.*

102 KA I KO a:8, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–7.2.1682, 11v–12.

teella. Henrik ilmoitti, ettei hän voisi varustaa tältä kruunun rusthollilta ratsukkoa ilman tätä niittyä. Hän oli antanut haastaa näille käräjille jalosyntyisen ratsumestari Adolf Ehrenprijsin, mutta tämä oli kirjoittanut 24.11.1684 oikeudelle ja pyytänyt jutun käsittelylle lykkäystä sen varjolla, että kyseinen kauppakirja oli Rymättylässä. Asian käsittelyä lykättiin.¹⁰³

Henrik Olofsson palasi Suopohjan niityn asiaan heinäkuussa 1686. Hän ilmoitti antaneensa haastaa Adolf Ehrenprijsin kolme kertaa oikeuteen, mutta tämä ei ollut saapunut vastaamaan. Lopulta maaherra oli määrännyt 14.4.1685 hänet saapumaan oikeuteen viipymättä. Ehrenprijns oli kuitenkin kuollut keväällä 1686. Hänen leskensä Barbro Spåra oli ollut nimismiehen luona kesä-Heikin markkinoiden aikaan ja ilmoittanut, että hän antaisi niityn Henrikille, jos tämä puolestaan antaisi hänelle nuoren hevosen. Oikeus määräsi niityn takaisin Haritun tilaan, mutta Ehrenprijsin perilliset saisivat hakea sitä yön ja vuoden aikana takaisin, jos voisivat osoittaa omistusoikeuden siihen. Kauppakirja tuli kuitenkin etsiä ja siinä mainittu kauppasumma palauttaa Ehrenprijsin perillisille.¹⁰⁴

Nimismies kertoi oikeudelle tammikuussa 1685 kolmen Hulkkion talollisen omineen itselleen kolme niittysarkaa Hulkkionsuolta, vaikka ne olivat kuuluneet vanhas-taan hänen ratsutilaansa Harittuun. Henrik halusi saada nämä talollisten niittysarkojen vieressä olevat kappaleet takaisin kuninkaallisen majesteetin niittyjen vähentymistä koskevan plakaatin nojalla. Talolliset kielsivät syytteen ja sanoivat sarkojen kuuluneen aina kiistatta heille. Nimismies halusi paikalla suoritettavaksi katselmuksen, johon myös muut myöntyivät. Koska kruununvouti kruununtilojen edun valvojana ei ollut paikalla, ei asiassa voitu tehdä muuta, kuin että asianosaiset määrättiin saapumaan katselmuksen jälkeen uudelleen oikeuteen tekemään selkoa rajoista.¹⁰⁵

Myös naapureiden Haritun maille aiheuttamat vahingot vaativat Henrik Olofssonin huomiota. Siksi hän valitti marraskuussa 1687 Kakaraisten ja Ilpoisten karjan ja hevosten pääsevän huonojen aitojen vuoksi hänen peltoonsa ja aiheuttavan siellä vahinkoa laiduntamisella ja maan polkemisella. Kakaraisten Mickel Henriksson kertoi ohi kulkevien ihmisten repineen aidan ja kaataneen sitä. Osapuolet vaativat, että heitä varoitetaisiin vastaisuudessa tekemästä näin. Asia piti siis kuuluttaa kirkoissa. Lisäksi osapuolet lupasivat pystyttää paremman aidan rajalleen, joka kulki puroa myöten merenrantaan.¹⁰⁶

Henrikin valitukset ja oikeuksien varjeleminen eivät olleet täysin tuulesta temmattu-ja. Tämä kävi ilmi, kun hän kertoi oikeudelle marraskuussa 1687 esivanhempiansa viljel-

103 KA I KO a:3, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.1.1685, 1–2.

104 KA I KO a:4, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 19.–20.7.1686, 124v–125v.

105 KA I KO a:3, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.1.1685, 18v–19.

106 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.–15.11.1687, 186v.

leen Haritun ratsutilaa, joka oli yhden manttaalin yksinäistila. Hän halusi lautakunnalta arvion tilan kunnosta. Lautamiehet todistivat, että tilan pellot olivat kuusi tynnyrinalaa ja lisäksi peltoa oli raivattu yksi tynnyrinala lisää. Pellot olivat savea ja kosteaa maata, ja ne sijaitsivat niin alavalla maalla, että vesi tulvi niille märkinä vuosina. Niityt olivat vähäisiä ja märkiä sekä sammalpohjaisia. Metsää ei ollut edes aidaksiksi tai polttopuiksi, vaan se kasvoi katajapuskia ja puut oli ostettava muualta. Tämä koettiin hankalimmaksi tilan osalta. Karjanlaitumet olivat ahtaita, ja niitä ympäröivät monien lähikylien maat. Tilalla ei ollut myllyä tai myllynpaikkaa. Kalavettäkin ei ollut oman maan alapuolella, mutta tila sijaitsi kuitenkin lähellä merenrantaa. Tilalla ei harjoitettu silakkanuotan vetoa. Tämä annettiin Henrik Olofssonille todistukseksi.¹⁰⁷

Turun kaupungin läheisyys aiheutti Haritun tilanpidolle omat haasteensa. Henrik kertoi lokakuussa 1699, että Lausteen asukkaat olivat hakanneet luvatta puita hänen Haritun tilansa metsässä. Hän vaati näitä rangaistavaksi. Turun raastuvanoikeuden sihteeri Johan Miltopaeus ilmoitti Lausteen olevan raadin palkkatilan ja vaati katselmusta kruunun edustajan kanssa, sillä Lauste oli kruunun rustholli.¹⁰⁸

Turun läheisyydessä liikkui paljon myös sotaväkeen kuuluvia, ja he aiheuttivat kaupungin lähistöllä sijainneille mautiloille usein vahinkoa, jonka kruunu sitten korvasi heille. Sotaväen hevoset olivat syöneet Alalemun niityillä kesällä 1708, ja oikeus määräsi nimismies Henrik Olofssonin ja kolme lautamiestä arvioimaan vahingon. Nimismiehen omaltakin niityltä oli syöty puolitoista kuormaa heiniä.¹⁰⁹

Muut Henrik Olofssonia koskevat oikeusjutut liittyivät nekin Haritun tilan hoitoon. Henrik vaati heinäkuussa 1686 Mattelmäen Jakob Grelssonilta vielä 15 taalaria kolme vuotta aiemmin solmitusta hevoskaupasta. Jakob ei ollut paikalla haasteesta huolimatta, mutta haasteen vinyt lautamies kertoi hänen tunnustaneen olevansa vielä velkaa runsaat 13 taalaria tästä kaupasta. Tämän summan hän oli luvannut maksaa ilman tuomio-takin.¹¹⁰ Koska karja kävi laitumella ja karkasi helposti toisten maalle, oli paimen tuiki tärkeä osa maatilan elämää. Marraskuussa 1687 Henrik lupasi antaa poikanen Anders Mattssonille Ilpoisista seitsemän kyynärää sarkaa edellisen vuoden paimenenpalkkaa.¹¹¹

Myös nimismiehen itsensä valitettiin aiheuttaneen vahinkoa naapureidensa mailla. Rykmentinvälskäri Johan Delfvendahl valitti joulukuussa 1691, että nimismies Henrik Olofsson oli vinyt luvatta tukkeja välskärin omistaman Koppolan tilan metsästä. Hen-

107 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.–15.11.1687, 189v–190.

108 KA I KO a:15, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 23.–24.10.1699, 249.

109 KA I KO a:25, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan välikäräjät 23.9.1708, 213v–214v.

110 KA I KO a:4, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 19.–20.7.1686, 142v–143.

111 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.–15.11.1687, 188v.

rik Olofsson sanoi, ettei ollut vienyt tikkuakaan. Oikeus määräsi kaksi lautamiestä suorittamaan paikalla katselmuksen, ja asiaan palattaisiin sen jälkeen.¹¹²

Nimismies sai nauttia palkkansa osittain kruununtiloilta kerääminään veroina. Henrik Olofssonilla oli palkkatilana Kaarinan kirkon ympärillä sijainneen Nummen kylän Kuikkulan talo.¹¹³ Kappalainen Johan Hortelius vaati tammikuussa 1685 nimismies Henrik Olofssonilta runsasta 56 taalaria, jotka tämä oli saanut edesmenneeltä porvari Grels Wächtarelta vuonna 1672 rahana, viljana ja muina tavaroina, kuten kauppiaan velkakirja osoitti. Nimismies vastasi antaneensa Wächtaren leskelle Valborg Larsdotterille oikeuden kerätä vuoden 1678 verot leski Brita Sigfridsdotterin tilalta Kuikkulasta, sillä ne oli määrätty hänelle nimismiehen palkaksi.¹¹⁴

Oikeudessa ollut Brita Sigfridsdotter kertoi antaneensa kaikki tilansa verot 50 kuparitaalaria vapun aikaan leski Valborgille tämän toisen miehen Abraham Forssin läsnä ollessa. Maksun hän oli suorittanut rahana ja palttinana, mutta ei ollut saanut summasta kuittia, vaikka oli sitä pyytänyt myöhemminkin. Brita oli kertonut asiasta heti nimismiehelle, joka oli myös vaatinut kuittia, mutta ei ollut saanut sitä. Nimismiehen vaimo Margareta Persdotter kertoi, että leski Valborg oli ollut kerran seitsemän tai kahdeksan vuotta aiemmin nimismiehenkartanolla ja vaatinut saada velkaansa. Margareta oli sanonut hänelle, että hän saisi sen leski Britan veroista ja Valborg oli luvannut kerätä sen niistä. Kun Brita vannoi Horteliuksen vaatimuksesta maksaneensa kyseisen 50 taalaria, määräsi oikeus Olofin maksamaan loppusumman runsaat kuusi taalaria.¹¹⁵

Vakaat talolliset takasivat toisiaan ja uusia autiotiloja viljelykseen ottaneita yrittäjiä. Vättilän Jakob Thomasson kertoi elokuussa 1687 saaneensa maaherralta kuuden vuoden verovapauden tilaansa. Tilan edellisen viljelijän Mickel Mickelssonin, joka oli sanottu irti tältä kruununtalalta laiminlyöntiensä vuoksi, olivat taanneet Haritun Henrik Olofsson ja Ilpoisten Erik Olofsson. Koska he sanoivat nyt takauksensa irti, oli Jakob hankkinut uudet takaajat veronmaksukyvyystään.¹¹⁶

Henrik Olofsson joutui itse perättömien vaateiden kohteeksi. Hän valitti maaliskuussa 1690 sitä, että yksi ja toinen, erityisesti ratsumies Henrik Sigfridsson, olivat esittäneet hänelle perusteettomia velkavaateita, joista heillä ei ollut pienimpiäkään todisteita. Nimismies pyysi siksi oikeudelta, että hänet rauhoitettaisiin näiden häirinnältä. Ratsumies oli paikalla, mutta ei voinut osoittaa vaadettaan todeksi. Velkojien tuli saapua seuraaville

112 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 18.12.1691, 247.

113 KA SAY Kaarina, Nummi, Kuikkula 1674–1693, 29.

114 KA I KO a:3, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.1.1685, 118–119.

115 *Ibid.*

116 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–26.8.1687, 123v–124.

käräjille todisteidensa kanssa, ja siksi aikaa nimismies julistettiin vaateista vapaaksi.¹¹⁷

Haritun elämään kuuluivat luonnollisesti myös nimismiehentalon palkolliset, rengit, piiat ja räätärit. Hirvensalossa syntynyt Karin Jakobsdotter kertoi Turun kämnerinoikeudessa tammikuussa 1688 Haritun nimismiehentalon rengin Sigfrid Mickelssonin maanneen hänet helmikuussa 1686. Kuoripappi Grels Culhovius kasto i syntyneen lapsen joulun aikaan 1686 Kirstiniksi. Kyseinen renki oli sittemmin matkustanut Tallinnaan. Porvari Thomas Tilkanen todisti Sigfridin riianneen Karinia ja antaneen tälle sormuksen avioliiton merkiksi. Kun Karinilta kysyttiin, miksei hän ollut pyrkinyt jo aiemmin takaisin seurakuntaan, sanoi hän olleensa edellisenä talvena enimmäkseen sairaana. Karin lähetettiin saamaan kirkonrangaistus.¹¹⁸

Pastori Johan Ericin puoliso Katarina Soop oli ollut marraskuussa 1694 morsiamen pukijana Anna Markusdotterille, kun tämä vihittiin Haritun nimismiehen räätärin Jöran Erikssonin kanssa. Hän oli laittanut morsiamen käsiin viisi vierasta kultasormusta omassa talossaan, mutta yksi niistä oli kadonnut, kun saattue saapui morsiamen kotitaloon. Kyseisen sormuksen Soop oli lainannut pormestari Wilstadiuksen vaimolta. Hän vaati Annaa korvaamaan sormuksen. Anna kertoi, että pukija oli asettanut hänen sormiinsa ainoastaan kaksi Soopin omaa sormusta ja kaksi lainattua. Kun hääväki oli tanssinut, oli eräs poika löytänyt morsiamelta pudonneen korun. Anna oli tarjonnut illalla sormuksia takaisin pukijalle, mutta tämä oli sanonut, että hän voisi antaa ne toisena hääpäivänä. Anna oli antanut takaisin seuraavana päivänä kaksi sormusta. Soop oli sanonut ensin, että niitä piti olla enemmän, mutta korjannut sitten, että määrä oli oikea.¹¹⁹

Harittu vuonna 1699

Maanmittari Johan Wettervijkin vuonna 1699 laatimassa Haritun kartassa itse rusthollin rakennukset on merkitty numerolla 1. Tonttimaa oli erillinen, mutta pellot ja kaksi niittyä sekä muut omistukset olivat yhteiset Kakkaristen rykmentinvälskärin puustellin kanssa. Viljelijänä toimi nimismies Henrik Olofsson, joka viljeli peltoja kahdessa vuorossa. Ensimmäisen vuoden pelto oli Meripelto, joka merkittiin karttaan numerolle 2. Samalla pellolla olleet Kakkaristen sarat merkittiin numerolla 22. Peltomaa oli syvää savimultaa ja hyvin viljelty, ojitettu sekä aidattu keskinkertaisella kuusista tehdyllä pisteaidalla. Pelto kantoi viiden jyvän satoa. Pellon ala oli 8:4 tynnyrinalaa. Toinen Muråjpelto merkittiin karttaan numerolla 3. Se oli hiukan ohuempaa savimultamaata ja

117 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 26.–27.3.1690, 112.

118 KA z:196, TKO 14.1.1688, 12–13.

119 KA z:201, TKO 1.12.1694, 510–511.

Vuoden 1699 kartan numerot osoittavat Haritun ja Kakkaraisten pelto- ja niittysarkojen omistusta. Sarkajakoisella pellolla ja niityllä työt oli suoritettava samanaikaisesti, jotta naapurin sato ei kärsinyt vahinkoa tallaamisesta. Lisäksi karja oli tapana päästää sänkipeltoon. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, Turku, A105:8/1-2 Harittu: Tiluskartta ja selitys (1699-1699).

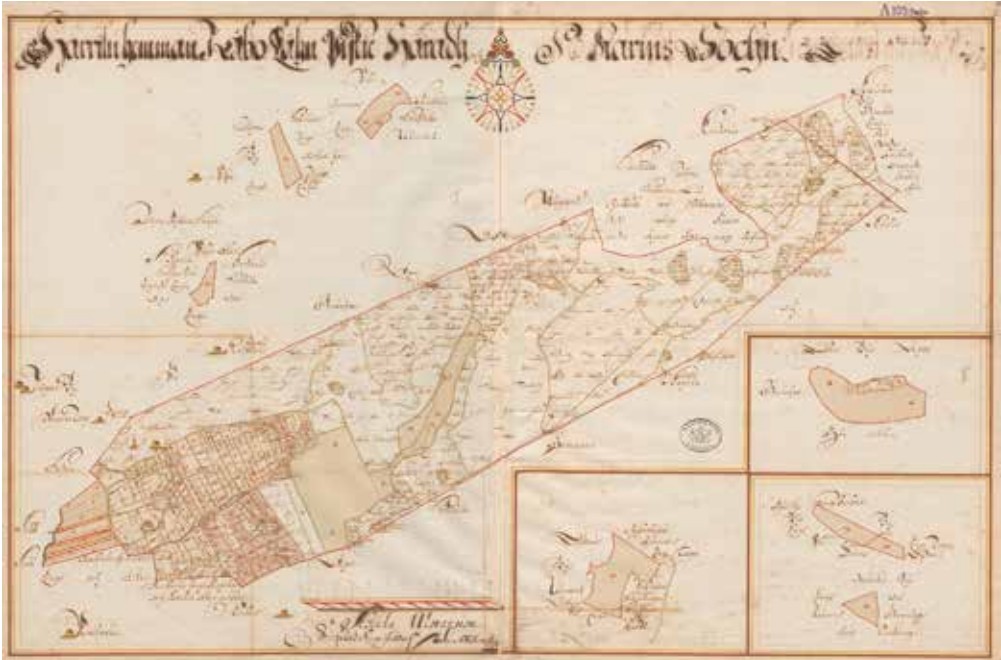
hallanarka. Satoa se kantoi neljä jyvää ja oli pinta-alaltaan $9:10\frac{1}{2}$ tynnyrinalaa.¹²⁰

Ensimmäinen niitty oli Rantaniitty numerolla 5, ja se oli viiden tangon leveydeltä Haritun ja yhteisjaossa Kakkaraisten kanssa. Numerolla 6 siitä kuului puustellille $3\frac{1}{2}$ tangon leveys. Niitystä kuului vielä $1\frac{1}{32}$ tynnyrinalaa numerolla 7 Rauvolan kylälle. Kaikkiaan tästä $3\frac{15}{16}$ tynnyrinalan niitystä Haritulle kuului $2\frac{59}{128}$ tynnyrinalaa. Toinen, eli Muråjniittu merkittiin karttaan numerolla 8. Myös se oli yhteisjaossa Kakkaraisten kanssa, tasainen, aitaamaton, sammaleinen ja sarapohjainen. Sen tynnyrinala oli kaikkiaan $18\frac{1}{8}$, mutta siitä luettiin vain $5\frac{85}{128}$ tynnyrinalaa tuottavaksi Haritulle. Numerolla 9 merkitty Muråjniittu hoopmaa oli myös tasaista ja sammalensekaista saramaata pinta-alaltaan $1\frac{1}{4}$ tynnyrinalaa, ja siitä luettiin Haritulle $\frac{25}{32}$ tynnyrinalaa.¹²¹

Pärkiösuoniittu merkittiin numerolla 10, ja se oli $5\frac{1}{16}$ tynnyrinalaa kosteaa maata, josta tuli Haritulle $3\frac{21}{128}$ tynnyrinalaa. Muut heinämaat merkittiin numerolla 11, ja ne olivat saraheinää tuottavia, $2\frac{5}{8}$ tynnyrinalaa laajuudeltaan, ja niistä kuului $1\frac{5}{16}$ tynnyrinalaa Haritulle. Numero 12 Ojaniitty sijaitsi kauempana rusthollista omien rajojensa sisällä omana erillisenä maakappaleenaan. Sen $1\frac{11}{12}$ tynnyrinalasta kuului rusthollille $\frac{43}{64}$ tynnyrinalaa. Numero 13 Allasarka oli myös omana maakappaleenaan ja

¹²⁰ KA Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, Turku, A105:8/1-2 Harittu: Tiluskartta ja selitys (1699-1699).

¹²¹ *Ibid.*

Haritun rustholli ja sen yhteisjaossa Kakkaraisten puustellin kanssa olleet pellot ja niityt maanmittari Johan Wettervijkin vuonna 1699 mittaamassa kartassa. Wettervijkin poika Gabriel avioitui 1700-luvun puolella pormestari Erik Olofsson Spåran veljen Henrik Spåran pojantyttären tyttärenpojan kanssa ja sai omistukseensa Loimaan Niinijoensuun Pietilän rusthollin. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, Turku, A105:8/1-2 Harittu: Tiluskartta ja selitys (1699-1699).

laihaa saramaata. Se oli yhteensä $2 \frac{5}{16}$ tynnyrinalaa ja siitä kuului Haritulle $\frac{111}{128}$ tynnyrinalaa. Numero 14 oli Dantzaralho, joka sekin oli kahtena maakappaleena omien rajojensa sisällä. Ensimmäinen osa oli kosteaa saramaata ja $2 \frac{15}{32}$ tynnyrinalaa. Siitä kuului $\frac{1}{15}$ tynnyrinalaa tälle talolle. Toinen kappale numero 15 oli kuivempaa maata ja $\frac{9}{16}$ tynnyrinalaa, josta Haritun osana $\frac{24}{128}$ tynnyrinalaa.¹²²

Lehmälahdenniittu oli numeroilla 16 ja 17 sekä omilla rajoillaan $\frac{3}{8}$ peninkulman päässä talosta Lausteen kylän maiden keskellä koostuen kahdesta maakappaleesta. Se oli $\frac{9}{8}$ tynnyrinalaa, josta $\frac{2}{109}$ ja $\frac{27}{128}$ tynnyrinalaa kuului Haritulle. Karvatas-kun niitty merkittiin numerolla 18, ja se sijaitsi $\frac{3}{4}$ peninkulman päässä talosta Hulkkion kylän maiden keskellä ollen $\frac{1}{21}$ tynnyrinalaa, josta $\frac{159}{256}$ tynnyrinalaa oli Haritun. Numero 19 eli Pisshattu sijaitsi kauempana Voivalan ja Hulkkion kylien niittyjen välissä. Se oli $2\frac{1}{2}$ tynnyrinalaa ja $\frac{15}{16}$ tynnyrinalaa siitä tuli tälle talolle. Sen vieressä sijaitsi numero 20, joka oli $\frac{1}{16}$ tynnyrinalaa ja josta $\frac{17}{32}$ tynnyrinalaa oli Haritun. Viimeisenä niittynä mainittiin numero 21 eli Suonpohjaniitty, joka sijaitsi kaukana $\frac{1}{78}$ peninkulman päässä Hyvättylän ja Sillilän kylien niittyjen välissä. Maakappale oli 7 tyn-

¹²² Ibid.

nyrinalaa, ja Haritun osuus siitä oli 2 3/16 tynnyrinalaa. Loput kartan numerot 22–33 kuuluivat Kakkaristen puustelliin.¹²³

Isonvihan kaikuja

Isoviha (1713–1721) oli suuren Pohjan sodan vaihe, jolloin venäläinen sotaväki miehitti Suomea. Tämä aiheutti epäjärjestystä asioiden hoidossa ja tarkoitti myös menetyksiä monille suomalaisille. Verojenkeruun epäselvyydet olivat tavallisia käräjillä selvitettyjä asioita Uudenkaupungin vuonna 1721 solmitun rauhan jälkeisellä ajalla. Venäläisten voutina toimi turkulais-syntyinen Jakob Lydeman, jolla oli omistuksessaan myös Alakylän tila Kaarinassa.¹²⁴

Henrik Henriksson antoi haastaa myös venäläisten veronkantomiehenä ja voutina toimineen Jakob Lydemanin oikeuteen syyskuussa 1723 vastaamaan hänelle hevosesta, jonka tämä oli ottanut Haritusta venäläisten kyyditykseen Turusta Nauvoon, ja joka oli ajettu kuoliaaksi. Vouti oli kerännyt nauvolaisilta rahat neljän kyytihevosen hankkimiseen, mutta oli silti käyttänyt kaarinalaisten hevosia ja pitänyt rahat itse. Vouti kielsi keränneensä mitään rahoja ja esitti ruhtinas Golitzinin 6. lokakuuta 1715 antaman määräyksen, jonka mukaan Nauvon pitäjä oli vastuussa postin kuljetuksesta ja Kaarinan pitäjä oli määrätty avuksi. Siksi vouti katsoi, etteivät Henrikin perustelut riittäneet hänen vaatimuksensa tueksi.¹²⁵ Henrik Harittu halusi tammikuussa 1724, että hänen ja ”ryssänvouti” Jakob Lydemanin asia käsiteltäisiin loppuun. Hän oli hankkinut kahdelta nauvolaiselta talonpojalta todistuksen, että pitäjästä oli kerätty 12 ruplaa kahden postihevosen hankkimiseksi. Talonpojat olivat luovuttaneet rahat voudille. Vouti puolestaan väitti koko pitäjän olevan vihamiehiään. Oikeus totesi lopulta, ettei Lydeman ollut kerännyt rahoja hevosten ostamiseksi. Oikeus määräsi, että mikäli Henrik halusi jatkaa asian selvittämistä, tuli hänen tehdä se Nauvon kihlakunnanoikeudessa.¹²⁶

Rusthollari Henrik Henriksson valitti syyskuussa 1723 koko Kaarinan pitäjän puolesta, että venäläinen vouti Jakob Lydeman oli kerännyt pitäjästä 20 härkää ja 50 lamasta toimitettavaksi Uudenkaupungin rauhanneuvotteluihin ruoaksi koko voutikuntansa puolesta. Hän oli kerännyt rahat muulta voutikunnalta, mutta ei ollut vielä korvannut karjaa kaarinalaisille. Vouti kielsi keränneensä karjaa tai rahoja. Hän sanoi maaherra Douglasin lähettäneen tulkkinsa Johan Lethaleenin suorittamaan tämän tehtävän yhden kasakan kanssa.¹²⁷

123 *Ibid.*

124 Innamaa 1952, 167–169.

125 KA I KO a:30, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.9.1723, 641–641v.

126 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.1.1724, 49v–53.

127 KA I KO a:30, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.9.1723, 641v–642.

Henrik Harittu palasi myös Lydemanin härkien ja lampaiden keräämistä koskevaan asiaan tammikuussa 1724. Kaarinalaiset eivät halunneet kantaa muuten Lydemia vastaan, mutta he halusivat selvyuden siitä, kuka maksaisi heille karjasta luvatus korvauksen. Koska Lydemanin voutikunta käsitti myös Nauvon, Rymättylän ja Korppoon pitäjät, tuli kantajien selvittää seuraaviin kesäkäräjiin mennessä, oliko niistä kannettu rahoja karjan korvaamiseksi, ja palattava sitten käräjille antamaan selontekonsa.¹²⁸ Henrik Harittu palasi taas lokakuussa 1724 oikeuteen kantamaan koko Kaarinan pitäjän puolesta ”ryssävoudin” keräämistä 20 härästä ja 50 lampaasta. Lydeman oli vienyt jutun Rymättylän ja Nauvon käräjille, mutta Henrik Harittu tai kukaan Kaarinan pitäjistä ei ollut tullut paikalle. Oikeus totesi, ettei sillä ollut syytä tuomita Lydemia. Henrik Harittua kiellettiin enää puuttumasta asiaan tai haukkumasta ja syyttämästä Lydemia humalassa tai muutenkaan.¹²⁹

Rymättylän ja Nauvon käräjillä talonpojat todistivat, ettei Lydeman ollut vaatinut tai kantanut vähintäkään maksua niistä eläimistä, jotka hän toimitti Ahvenanmaan kongressiin. Henrik Harittulle tuomittiin 60 hopeataalarin sakko väärästä ilmiannosta, mutta osapuolet sopivat niin, että se raukesi, kun Harittu tunnusti Lydemanin syyttömyyden, ja tämä jätti jatkossa kantamisen naapurisovun säilyttämiseksi. Postihevosta koskeva asia sovittiin niin, ettei Harittu enää solvaisi Lydemia vahingossakaan eikä humalassa, eikä kiihottaisi myöskään muita tätä vastaan. Asiat sovittiin oikeuden edessä kädenlyönnillä.¹³⁰

Rusthollari Henrik Harittu valitti tammikuussa 1724 omasta puolestaan, että hänen luokseen majoittuneet venäläiset sotamiehet olivat päästäneet tulen irti hänen pirtissään noin vuonna 1718, jolloin tulipalossa tuhoutui sen lisäksi vanha sauna ja sikala. Pitäjä sanoi tämän asian olevan tunnettu ja arvioi vahingon yhteensä 30 kuparitaalarin arvoiseksi paloapuhakemusta varten.¹³¹ Henrik esitti vielä maaliskuussa 1726 kuninkaallisen komission supliikin koskien hevosta, jonka kuninkaallisen tykistön palvelija oli ottanut häneltä vuonna 1713 vetämään tykkiä Turun linnasta Perniöön. Kun hevonen oli paluumatkalla viety Turun linnaan, oli Henrikille tuntematon tykkijunkkari pitänyt sen siellä, eikä sitä palautettu hänelle lainkaan.¹³²

Henrik Henriksson ilmoitti huhtikuussa 1735 aikovansa hakea tilalleen Harittulle perintöoikeutta kuninkaallisen majesteetin rahvaanvalitukseen vuonna 1731 antaman päätöksen 30 pykälän mukaan. Hän pyysi käräjiltä todistusta vihollisen vuonna 1713

128 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.1.1724, 53–55v.

129 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.10.1724, 244–245.

130 Innamaa 1952, 167–169.

131 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.1.1724, 59v–60.

132 KA I KO a:33, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.3.1726, 62–63v.

maahan vyöryessään ja sitten miehityksen aikana aiheuttamista vahingoista sekä vuoden 1721 rauhan jälkeen tekemistään korjauksista. Lautakunta todisti, että hän oli perinyt tämän kruununrusthollin isältään ja ollut ennen sotaa varakas ja hyvinvoiva mies ja tila oli ollut täydessä viljelyksessä. Miehityksen aikana hän oli maksanut kaikki kruununverot ja varustanut ratsukon oikein. Yksi hänen rakuunahevosistaan oli joutunut tykistön palvelukseen, mutta hänellä ei ollut silti puutetta ratsuhevosesta.¹³³

Kun vihollinen hyökkäsi maahan, oli hän sen väkivallan ja tyrannian pelossa lähtenyt kaiken kultansa, hopeansa, tinansa, kuparinsa, vuodevaatteidensa ja rahojensa kanssa tien päälle. Hän pääsi kuitenkin vain Raision pitäjään ja joutui jättämään omaisuutensa sinne vetoeläinten puutteessa, sillä hänen härkensä olivat kuolleet. Vaimonsa ja lastensa kanssa hän jatkoi pakoaan Rauman kaupunkiin, josta hän joutui palaamaan vihollisen paljaaksi ryöstämänä. Matkaa hän joutui tekemään jalan. Kun hän palasi rustholliinsa, oli vihollinen löytänyt sinne tiensä läheiseltä maantieltä. Tila oli ryöstetty puhtaaksi, karja ja vilja viety sekä peltojen kasvu tallattu ja aidat kaadettu. Miehityksen aikana tilalle majoitettiin paljon sotilaita, sen peltoja ja niittyjä käytettiin hevosten laitumena ja aidat käytettiin polttopuiksi, sillä tila sijaitsi vain neljän peninkulman päässä Turusta. Kaikkien rakennusten katot veivät venäläiset tarvitessaan tuohta öljyn- ja tervanpolttimeensa.¹³⁴

Rauhan tullessa tämän rusthollin rakennukset olivat huonossa kunnossa, pellot osittain pusikoituneet ja muuten laihat, ojat umpeen kasvaneet ja kaikki aidat poissa. Väliaikaisen voudin Jakob Lydemanin 21.10.1725 laatiman talonkatselmuksen mukaan tilalla oli korjaustarvetta runsaan 309 hopeataalarin arvosta. Rusthollari oli jo suorittanut sen lisäksi korjauksia runsaalla 70 hopeataalarilla. Rauhan jälkeen Henrik Henriksson oli rakentanut ja viljellyt ahkerasti tilalla niin, että se oli nyt kohtalaisen hyvässä viljelyksessä. Hän oli lisäksi varustanut koko ajan ratsukon tilalta. Hän oli kuitenkin kärsinyt ankarista katovuosista ja hänen rakuunahevosensa oli kuollut vuonna 1726. Tämä annettiin hänelle todistukseksi. Tilan lisäparannuksista voitiin suorittaa toinen talonkatselmus hänelle todistukseksi.¹³⁵

Haritun sotilas Anna/Johan Jöransdotter/-son

Kenraalimajuri Karl Gustaf Armfeltin armeija kohtasi lokakuussa 1713 vihollisen Kostianvirralla Pälkäneen kirkon läheisyydessä. Armeija joutui vetäytymään Pohjanmaalle, jossa se lepäsi ennen seuraavan vuoden helmikuista kohtaamista Napuella Venäjän joukkojen kanssa. Pohjanmaalla tapahtui kummia, sillä neljäntenä joulupäivänä pidettiin Turun läänin jalkaväkirykmentin henkivartiokomppanian sotamies Johan Jörans-

133 KA I KO a:43, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 15.–16.4.1735, 79–80.

134 *Ibid.*

135 *Ibid.*

son Harittu tämän osoittauduttua naiseksi. Tammikuun 18. ja 19. päivinä 1714 pidettiin Tervajoen kylässä asian tiimoilta sota-oikeuden kuulustelu. Tämän pöytäkirjan Armfelt lähetti Tukholmaan saatekirjelmänsä kanssa.¹³⁶

Saatteessa hän kirjoitti kuninkaalliselle majesteetille, jonka toivoi tutustuvan sota-oikeuden tutkintaan, joka koski vaimoihminen Anna Jöransdotter Harittua. Tämä oli paljastunut naiseksi palveltuaan sotaväessä. Anna oli ilmoittanut, että hänet oli vihitty vuonna 1712 Turun suomalaisen kappalaisen Simon Sadeniuksen toimesta toisen naisenpuolen Maria Kihlin kanssa avioliittoon. Armfelt kirjoitti, että koska kummastakaan näistä rikoksista ei ollut säädetty laissa, jäisi niiden tuomitseminen kuninkaalle.¹³⁷

Sota-oikeuden kuulusteluun Johan Harittu eli Anna Jöransdotter saapui naisväen vaatteissa. Oikeus halusi ensiksi tietää, miten hän oli jäänyt kiinni. Hän kertoi olleensa vahdissa Vaasan kaupungissa neljäntenä joulupäivänä. Kun vahti oli vaihdettu, oli hän mennyt kapteeniluutnantti Miltopaeuksen majapaikkaan hakemaan hiivaa leipään, jota hänen oli leivottava yhdessä muiden sotamiesten kanssa. Majapaikassa oli samaan taloon majoitettu henkivartiokomppanian korpraali Grass sitten koitellut hänen rintojaan ja saanut hänet sitten tunnustamaan, että hän oli vaimopuoli.¹³⁸

Korpraali Grass kutsuttiin seuraavaksi sota-oikeuden eteen, ja häneltä kysyttiin, kuinka hän oli alkanut epäillä Johan Haritun olevan vaimoihmisen. Grass kertoi Matts Krögerin vakuuttaneen hänelle ennen joulua rykmentin ollessa majoittuneena Solvån kylään, että Harittu oli nainen. Grass oli vastannut Krögerille, että asiasta otettaisiin selvää ennen joulunpyhien päättymistä. Kun Harittu oli sitten tullut Grassin majapaikkaan, oli Grass terästännyt itseään paloviinalla, jotta hän rohkenisi tarttua toimeen asian selvittämiseksi. Kun hän tunnusteli rintoja, oli Harittu tunnustanut olevansa nainen ja nimeltään Anna. Grass oli kuitenkin vielä epäillyt sitä, oliko Harittu nainen vai *hermaphrodit*i, koska tämä oli mennyt naimisiin toisen naisenpuolen kanssa. Kun Grass oli kosketellut lisää, oli hän vakuuttunut niin sanotun Johan Haritun olevan täysikuntoisen naisen. Hän oli ilmoittanut heti asiasta vääpeli Kyreenille, joka oli puolestaan ilmoittanut asian kapteeniluutnantti Miltopaeukselle.¹³⁹

Miltopaeus, joka oli tullut vasta äskettäin komppaniaan, oli kutsunut Grassin ja Haritun, jota hän ei tuntenut, eteensä. Hän oli arvellut, että joku naisenpuoli oli vasta äskettäin ottanut ylleen miehen vaatteet kätkeäkseen jonkun sotamiehistä. Siksi hän oli käskenyt Haritun ottaa muskettinsa ja näyttää manööverit. Harittu oli suorittanut täydellisesti *exercitionsa* niin kuin vain sotamies voi tehdä. Tämä osoitti kapteeniluutnantin mielestä, ettei hän ollut oppinut tuota taitavuutta hiljattain tai lyhyessä ajassa.¹⁴⁰

136 *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 27.4.1930, no 17, s. 3,6. Sanomalehden kuvaus perustui Erik Lindhin Lainopillisen Yhdistyksen kokouksessa pitämään esitelmään.

137 *Ibid.*

138 *Ibid.*

139 *Ibid.*

140 *Ibid.*

Miltopaeus oli sanonut Annalle kuulleensa, että tämä oli naisihminen. Anna oli myöntänyt sen heti, ja Miltopaeus oli luutnantti Nordbergin ja tämän rouvan läsnä ollessa avannut Annan nutun ja röijyn, ja todennut tällä olevan naisen rinnat. Hän oli tutkinut Annaa, kunnes oli täysin vakuuttunut siitä, että tämä oli nainen. Tämän jälkeen Miltopaeus lähetti hänet vankeuteen.¹⁴¹

Seuraavaksi oikeus kuuli sotamies Matts Krögeriä, joka kertoi juopotelleensa Haritun kanssa marraskuussa 1712, kun he olivat majoittuneina Lappträskin pitäjässä. Harittu oli tullut niin humalaan, että Kröger ja everstin palvelija Anders olivat joutuneet vetämään Haritun keltalla hänen majapaikkaansa. Antin poistuttua oli Kröger riisunut Haritun vaatteita ja huomannut tällä olevan naisen rinnat. Hän veti myös tämän housut alas ja katsellessaan Harittua hän huomasi edessään olevan naisihmisen. Krögeriltä kysyttiin, miksi hän oli pitänyt tämän asian salassa kokonaisen vuoden ajan. Hän sanoi uskoneensa, että korpraali Grass, jolle hän kertoi asiasta, veisi sen eteenpäin. Grass kielsi kuitenkin uskoneensa Krögeriä, ennen kuin tämä vannoi asian todeksi ja hän pääsi itse koittelemaan Harittua.¹⁴²

Anna Jöransdotter sai seuraavaksi tehdä oikeudelle selkoa aiemmista vaiheistaan. Hän kertoi syntyneensä Inkoon pitäjän ”Kvastbölen” — todennäköisesti Hvassbölen — kylässä ja olevansa 18-vuotias. Hän oli mennyt syyskuun 1710 lopulla palvelukseen varusmestari Korpille. Tämä oli käskenyt uudenvuoden tienoilla Annaa menemään pois kansa kanssa varkaksiin erääseen Inkoon Hagan talonpoikaistaloon. Nuoret eivät olleet uskaltaneet vastustaa ja olivat tehneet niin. He olivat kuitenkin jääneet itse teossa kiinni. Heitä oli pidetty vangittuna kyseisessä talossa. Kun he olivat päässeet vapaaksi ja menneet kotiin, oli Korp pelotellut Annaa, antanut tälle miehen vaatteet ja käskenyt pakenemaan Turun lääniin.¹⁴³

Anna oli vihdoinkin päätyttyä Kaarinan pitäjän Haritun taloon, jossa nimismies Henrik Henriksson (Taulu 4) oli luullut häntä mieheksi, ja kehottanut ensin ryhtymään ratsumieheksi ja sitten laivamieheksi, mutta Anna oli kieltäytynyt kummastakin pestistä. Lopulta keväällä 1711 hänet oli saatu taivuteltua ottamaan pestin ja hänet oli merkitty Haritun ruodun sotamieheksi Turun läänin jalkaväkirykmentin henkivartiokomppaniaan. Hän oli sitten kesäkuussa 1711 marssinut rykmenttinsä kanssa pois Haritusta.¹⁴⁴

Annaa kehoitettiin tämän jälkeen tunnustamaan totuus suoraan ja peittelemättä, koska näytti siltä, että hän oli ottanut valepuvun jonkin törkeän rikoksen takia, sillä miehetkään eivät mielellään pukeneet ylleen sotisopaa. Anna kuitenkin vakuutti kertoneensa jo totuuden, ja että hän oli tyytynyt hyvin sotamiehen säätöön eikä tuntenut siinä mitään kammoa. Anna kertoi olleensa alokasaikanaan Turussa ja käyneensä usein Linkin kapakassa, jossa tarjoillut Hönsu-Maija oli ollut häntä kohtaan suojea ja antanut hänen juoda ilmaiseksi.

141 *Ibid.*

142 *Ibid.*

143 *Ibid.*

144 *Ibid.*

Lopulta hänelle oli selvinnyt syy tähän, sillä Hönsu-Maija kehotti häntä menemään naimisiin turvattinsa erään vänrikin tyttären Maria Kihlin kanssa. Aie menestyi, sillä sotamies Johan Jöransson Harittu ja Maria Kihl vihittiin helmikuussa 1712.¹⁴⁵

Annalta kysyttiin, kuinka hän oli käyttäytynyt avioparin maatessa yhdessä sängyssä. Hän kertoi aina kääntäneensä selkänsä Marialle, ja rykmentti oli marssinut jo kaksi tai kolme päivää vihkimisen jälkeen Karjaan Uuteenkylään. Kun Anna oli palannut viiden viikon kuluttua kotiin, oli Maria sattunut tunnustelemaan häntä ja tehnyt sen havainnon, että hänen aviomiehensä olikin yhtä paljon nainen kuin hän itse. Annalle itselleen oli selvinnyt, miksi Hönsu-Maija järjesti heidän avioliittonsa, sillä Maria oli raskaana.¹⁴⁶

Kesäkuussa 1712 rykmentti lähti sotaan, ja sotamies Johan Jöranssonin vaimo toivotti hänelle pitkää ikää, mutta kehotti häntä olemaan koskaan palaamatta kotiin. Sotamies Harittu sai kokea kaikki sotilaselämän vaivat ja vaarat. Hänet valittiin komppaniasta Långströmin sissijoukkoon, ja myöhemmin hän oli vänrikki Sahlmanin kanssa partioiretkellä vihollisen selkäpuolella. Anna sai sotaretken aikana syyskuussa vaimoltaan kirjeen, että hänestä oli tullut poikalapsen isä. Annaa tieto ei ilahduttanut, ja hän käski hänelle kirjeen luenutta rykmentinpastoria vastaamaan, ettei hän aikonut tunnustaa isyyttään, sillä vihkimäaika ja syntymäaika eivät sopineet yhteen. Harittu käski vaimoaan hakemaan isäksi sen, jonka kanssa Maria oli lapsen tehnytkin.¹⁴⁷

Annan sotaura jatkui, ja hän taisteli Helsingin luona tsaari Pietarin joukkoja vastaan. Sen jälkeen hän joutui sotajoukon mukana pohjoiseen päin, ja oli nyt Pohjanmaalla. Hän sanoi pitävänsä sotamiehenä olosta ja aikoneensa olla sellaisena vielä muutama vuoden, jonka jälkeen hän aikoi ilmiantaa itsensä. Hän lisäsi, että oli niin tottunut sotamiehenä oloon, että taisi tuskin pyytää parempaa, vaikka rauhakin koittaisi. Kun Grassilta ja Krögeriltä kysyttiin, tiesivätkö he Annan olleen siveettömässä kanssakäymisessä miesten kanssa sotamiesaikanaan, kielsivät he tämän kokonaan. Grassin mukaan he eivät olleet edes epäilleet sellaista, sillä he tiesivät Haritun olevan naimisissa. Lisäksi tämä oli ilveillyt muiden sotamiesten tapaan naisten kanssa ja olevan erityisesti piikojen suosiossa. Tällä tavalla Harittu oli joskus hankkinut heiltä ylimääräistä muonaa.¹⁴⁸

Asiaa käsiteltiin seuraavaksi 15. huhtikuuta 1712 Tukholmassa kuninkaallisen neuvoston oikeusrevisiossa, joka antoi päätöksensä asiassa. Sen mukaan Anna oli rikkonut Jumalan järjestystä vastaan pukeutumalla miehenpuolen vaatteisiin. Käytöksellään hän oli mahdollistanut siveettömyyden. Siksi hänet tuomittiin kovennettuun raipparangastukseen ja suorittamaan kirkkokurin mukaisen rangaistuksen. Annaa varoitettiin enää tekemästä Jumalan järjestystä vastaan ja hänen käskettiin palata naisenpuolen askareisiin. Tämä annettiin tiedoksi myös hänen rykmenttiinsä.¹⁴⁹

145 *Ibid.*

146 *Ibid.*

147 *Ibid.*

148 *Ibid.*

149 *Ibid.*

Asiaan palattiin huhtikuun 19. päivänä, jolloin kreivi Gustaf Cronhjelm esitti, että Annan vakavin rikos oli se, että hän oli antanut vihityttää itsensä naisen kanssa. Kreivin mukaan asialle ei voitaisi tehdä mitään ennen kuin tuomiokapituli olisi antanut selviytöksensä asiassa. Neuvosto päätti pyytää kaikilta valtakunnan tuomiokapituleilta ja hovioikeuksilta mietintöä asiassa. Tukholman tuomiokapitulin konsistori antoi pitkän ja perusteellisen mietinnön, jossa se esitti Annan tuomitsemista kahdeksan päivän vesi ja leipä -vankeuteen, raipoilla piestäväksi, kärsimään kirkkokurin ja karkotettavaksi siitä maankolkasta, jossa rikos oli tapahtunut.¹⁵⁰

Svean hovioikeus antoi lausunnossaan oikeusrevisiolle kaksi ennakkotapausta siitä, miten tällaisessa tilanteessa tulisi menetellä. Ensimmäinen koski upplantilaista Elisabet Olofsdotteria, ja hänen asiaansa oli käsitelty 24. lokakuuta 1697. Hän oli ollut naimisissa muutamia vuosia ja synnyttänyt kaksi lasta. Sen jälkeen hän oli pestautunut sotamieheneksi ja käyttänyt nimeä Matts Eriksson. Hän oli antanut vihkiä itsensä piika Kirstin Eriksdotterin kanssa. Tästä rikoksestaan Elisabet oli tuomittu menettämään henkensä ja teiltäväksi. Toinen esimerkki vuodelta 1706 koski piika Maria Johansdotteria, joka oli ottanut miehenpuolikkaan vaatteet ja nimen Magnus Johansson. Löfön seurakunta oli ottanut hänet lukkariksi, ja eräs piika oli rakastunut häneen palavasti. Maria tuomittiin kahdeksan päivän vesi ja leipä -vankeuteen ja kirkonrangaistukseen.¹⁵¹

Kuninkaallisen neuvoston oikeusrevisio julisti päätöksensä 11. lokakuuta 1714. Sen mukaan Anna Jöransdotter oli pukeutunut miehen vaatteisiin kieltäen Jumalan toimet ja sukupuolensa. Rangaistuksena tästä Annan tuli kärsiä kovennettu raipparangaistus, suorittaa kirkkokurin määräämä rangaistus ja palata Jumalan säätämään omaan sukupuoleensa ja sen tehtäviin. Anna tuli lisäksi pitää tämän jälkeen sopiva aika jossakin kruunun linnoituksessa työssä. Kyseisen linnoituksen alueen maaherran tuli antaa selviytöksensä Annan käyttäytymisestä kuuden kuukauden kuluttua, jolloin hänen vapauttamistaan voitiin harkita.¹⁵²

Kun päätös tavoitti Armfeltin armeijan, oli se edennyt vetäytyessään Tornioon. Siellä Anna sai kärsiä raippansa. Julkiripin hän suoritti Kainuussa. Sen jälkeen hänet lähetettiin Tukholmaan, jonne hän saapui tammikuussa 1715. Hänellä ei ollut mukanaan todistusta raippojen suorittamisesta, mutta hän välttyi uusilta raipoilta, kun hänen selkensä tarkastettiin. Koska Tukholman kuninkaanlinnan rakennustyöt olivat keskeytyksissä, passitettiin Anna Jöransdotter Tukholman kuritushuoneeseen.¹⁵³

Tukholman ylikäskynhaltijan virasto ilmoitti kuusi kuukautta myöhemmin, että Anna oli kärsinyt kuritushuonerangaistuksensa ja esittänyt papin ja kuritushuoneen vahtimestarin antamat todistukset. Vahtimestarin mukaan hän oli osallistunut jumalanpalveluksiin, katekismuksen opetukseen ja noudattanut kaunista ahkeruutta. Ylikäskyn-

150 *Ibid.*

151 *Ibid.*

152 *Ibid.*

153 *Ibid.*

haltija tiedusteli oikeusrevisiolta, miten Annan kanssa tuli menetellä ja liitti kyselyynsä Annan anomuksen.¹⁵⁴

Siinä kaikkein armollisimman kuninkaan kaikkein alamaisin vaivainen vanki Anna Jöransdotter kertoi, että hän oli suorittanut vankeutensa hyvin surkuteltavassa tilassa, ja että hän anoi vapaaksi pääsyä. Hän lupasi parantaa elämänsä Jumalan avulla. Oikeusrevisio antoi viimeisen tuomionsa Annalle 22. heinäkuuta 1715. Sen mukaan Anna laskettiin vapaaksi sillä varoituksella, että jos hän syyllistyisi uudelleen moiseen rikokseen, saisi hän siitä ankaramman rangaistuksen. Haritun sotilas Anna Jöransdotter katoaa tämän jälkeen lähteistä isonvihan aikaan, jota kesti vuoteen 1721.¹⁵⁵

Henrik Henriksson Harittu

Henrik Henriksson Harittu (Taulu 4) sai rusthollin isännyyden isonvihan aikana, sillä rauhan tultua 1721 häntä nimitetään rusthollariksi. Hänen isännyskautensa jäi huomattavasti isänsä kautta lyhyemmäksi. Hänen isännysajaltaan on säilynyt lähinnä tilan maihin kohdistuneita vahingontekoja koskevia oikeusjuttuja.

Rauhan aika ei ollut jatkuvaa nousukautta. Vuonna 1726 Henrik Harittu joutui ilmoittamaan, että kato oli käynyt hänen pelloillaan. Hän oli kylvänyt syysviljana kahdeksan tynnyriä rukiita, mutta sai korjattua sitä vain kolme tynnyriä. Samoin hän kylvi kevätiljana kaksi tynnyriä ohraa, mutta sai korjattua vain 15 kappaa. Myös muutamissa muissa kylissä osui kato kyseisenä vuonna kohdalle, mutta se ei vaivannut koko pitäjää yhtä pahasti.¹⁵⁶

Useat Kaarinan talolliset, joiden joukossa Henrik Harittu, valittivat maaliskuussa 1728, että Turun porvarit ja heidän paimenensa käyttivät karjaansa heidän maillaan, vaikka he itse joutuivat maksamaan kruunun ulosteot tiloistaan. He halusivat oikeuden kieltävän tällaisen paimentamisen. Oikeus määräsi 40 hopeamarkan uhkasakon olla enää tekemättä niin, jotta kaarinalaisten tilat eivät vallon menisi tarviolle.¹⁵⁷

Henrik Harittu antoi ensiksi haastaa tammikuussa 1734 oikeuteen Turun maistraatin palkkatilan lampuodin Mickel Markussonin Pisun tilalta siitä, että tämä oli päästänyt heidän 1730 tekemästään sopimuksesta huolimatta karjansa niitylle ennen heinäkorjuuta. Kyseisellä niityllä oli sekä Haritun että usean muun talon heinämaita. Mickel antoi puolestaan haastaa Haritun oikeuteen väärästä syytteestä ja siitä, että tämä oli vienyt turvepehkuja ja kiviä Pisun maalta. Kivet Harittu oli vienyt, ja ne oikeus määräsi Pisun käytettäväksi, sillä ne olivat edelleen kasassa. Oikeus antoi kymmenen hopeataalarin uh-

154 *Ibid.*

155 *Ibid.*

156 Innamaa 1952, 211–212.

157 KA I KO a:35, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 20.–21.3.1728, 107–108v.

kasakon osapuolille olla aiheuttamasta enää toisilleen vahinkoa. Lisäksi heitä kiellettiin enää aiheuttamasta toisilleen turhanpäiväisesti pahaa.¹⁵⁸

Haritun Henrik Henriksson halusi syyskuussa 1735 Turun maistraatintilan Pisun lampuodin Mickel Mårtenssonin ottavan osaa siihen aitaan, jota Harittu ja useat muut tilalliset pystyttivät Pisun niityn ympärille. Oikeus totesi, että Haritun tuli haastaa Turun pormestari ja raati vastaaman asiassa Pisun osalta.¹⁵⁹

Renki Simon Eriksson Ravattulasta vaati toukokuussa 1724 rusthollari Henrik Harittua rangaistavaksi siitä, että tämä oli väittänyt rengin varastaneen hänen hevosensa riimun. Se oli kadonnut Henrikin ollessa katselmuksessa Nummen kylässä. Eräs poika oli sanonut hänelle Simonin ottaneen sen. Riimu oli sittemmin löytnyt Nummelta eräästä ladosta. Oikeus totesi, että Henrik oli ainoastaan kysynyt riimunsa perään, ja hänet vapautettiin siksi kanteesta.¹⁶⁰

Henrik Harittu kertoi syyskuussa 1729, että Rauvolan tilalta oli takavarikoitu edellisenä syksynä verovelasta viljaa aitasta. Takavarikon suorittanut nimismies Möller oli jättänyt aitan avaimen Henrikille säilytettäväksi, ja hän oli antanut sieltä kymmenen tynnyriä herneitä Rauvolan uudelle rusthollarille herrasväen kamaripalvelijalle Lars Sundbergille. Sundberg oli sittemmin väittänyt, että Henrik oli myynyt herneet hänelle, mikä ei pitänyt lainkaan paikkaansa. Osapuolet poistuivat oikeudesta ja palasivat pian takaisin. He olivat sopineet, että Henrik korvaisi Sundbergille 36 kuparitaalaria, josta vähennettäisiin osa siitä viljasta, jonka Sundberg oli lainannut aiemmin Henrikiltä. Koska Henrik väitti lisäksi, että Sundbergin väki oli ylittänyt tilojen rajan ja hakannut puita hänen metsästään, määrättiin paikalla suoritettavaksi katselmus, jotta Henrik voisi hakea korvausta.¹⁶¹

Haritun Henrik Henriksson oli antanut haastaa käräjille huhtikuussa 1731 Sutikan talollinen Matts Anderssonin ja hänen renkinsä Anders Erikssonin siitä, että nämä olivat riistäneet häneltä lippaan ja haukkuneet häntä edellisenä talvena, kuten Henrikin valtuutettu sotatuomari Johan Humble esitti oikeudelle. Koska vain renki oli nyt paikalla ja isäntä sairaana kotona, lykättiin jutun käsittely seuraaville käräjille.¹⁶²

Henrik Haritun ja Matts Anderssonin asiaa käsiteltiin tarkemmin lokakuussa 1731. Matts Andersson oli päivää jälkeen Turun markkinoita edellisenä talvena vienyt Henrikin pojalta Johan Henrikssonilta ja rengiltä Bertil Mattssonilta lippaan Haritun tiellä,

158 KA I KO a:42, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.1.1734, 9v–10.

159 KA I KO a:43, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 10.–11.9.1735, 220v–221.

160 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 11.–12.5.1724, 139.

161 KA I KO a:36, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–18.9.1729, 240v–245.

162 KA I KO a:38, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.4.1731, 92v–93.

kun nämä olivat ajaneet sontaa Turusta Harittuun. Lipas oli löytynyt sittemmin tien varresta. Se oli alun perin varastettu Turussa eräältä talonpojalta, joka oli nyt jo saanut sen takaisin. Tämä oli tapahtunut siksi, että he olivat ajaneet Mattsin tukkiuorman nurin Turussa erään porvarin portilla. Matts sanoi, ettei hän ollut tunnistanut Haritun poikaa ja renkiä, ja oli siksi ajatellut tekevänsä oikein pidätellessään heitä, kunnes lippaan omistaja saapui paikalle. Henrik kertoi heidän jo sopineen asian niin, että Matts maksoi Henrikille 27 kuparitaalaria aiheutuneesta haitasta.¹⁶³

Rusthollari Henrik Harittu antoi haastaa tammikuussa 1734 lautamies Jakob Henriksen Isalan oikeuteen siitä, että tämä oli haukkunut häntä Mikonpäivän aikoihin Kaarinan kirkolla jumalanpalveluksen päätyttyä. Riita oli syntynyt siitä, että sekä lautamiehellä että Haritulla oli ollut edellisenä kesänä vuohia laitumella eräällä saarella Raustvuoren luona. Niiden oikeat korvat oli merkitty omistajan merkillä. Sama merkki oli ollut sekä yhdellä kummankin aikuisella vuohella, että kahdella kilillä, ja Henrik oli vienyt ne kaikki mennessään. Kirkolla Jakob oli kysynyt pian vuohien saaresta hakemisen jälkeen, oliko Haritun vuohilla ollut sama merkki kuin hänen vuohillaan, kun ne olivat päätyneet hänen mukaansa. Harittu oli kysynyt heti, syyttikö Jakob häntä varkaudesta. Tämä oli vastannut, ettei millään muotoa, vaan että hän halusi vain tietää, oliko tällainen vahinko tapahtunut. Isala vapautettiin Haritun haasteesta, ja hän sai hakea pukkinsa ja kilinsä pois Haritun luota vieraan miehen läsnä ollessa, mikäli hän tunnistaisi ne omikseen.¹⁶⁴

Haritussa suoritettiin 12.10.1743 omaisuuden jako vuonna 1736 pidetyn rusthollari Henrik Henrikssonin perunkirjoitukseen pohjautuen. Perillisiä olivat leski Anna Mikelsdotter sekä pariskunnan neljä poikaa ja neljä tytärtä. Vanhin poika Johan Henriksson oli Haritun isäntänä. Toinen poika Henrik Henriksson palveli Haritun ratsumiehenä nimellä Henrik Ahlroth, mutta oli tuolloin komennettuna Ruotsiin. Häntä edustivat hänen vaimonsa Anna Andersdotter ja talollinen Johan Pisu. Kolmas poika Isak Henriksson oli itse paikalla. Neljäs poika Jakob oli 19-vuotias ja oleskeli parhaillaan Ruotsissa. Äiti pyysi vanhinta poikaansa Johan Harittua edustamaan veljeään. Vanhin tytär Karin Henriksdotter, joka oli ollut avioliitossa lautamies Erik Anderssonin kanssa Lemun kylässä, oli jo kuollut. Toinen tytär Anna Henriksdotter oli naimisissa Vaarniemessä lampuوتي Bertil Simonssonin kanssa. Kolmas tytär Maria oli Turussa avioliitossa ajuri Matts Jöransson Lembergin kanssa, neljäs tytär Kaisa oli 15-vuotias, ja äiti toimi hänen holhoojanaan. Äiti oli pitänyt rusthollin isännyyttä miehensä kuoleman jälkeen, vaikka poika Johan oli saanut tilaan asumisoikeuden maaherralta 30.1.1738. Nyt äiti aikoi luopua isännyydestä poikansa hyväksi.¹⁶⁵

163 KA I KO a:38, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–6.10.1731, 187–188.

164 KA I KO a:42, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.1.1734, 8v–9.

165 KA Ec:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunta, Perukirjat 1740–1745, 427–438. Henrik Henriksson Haritun perunkirjoitus 12.10.1743.

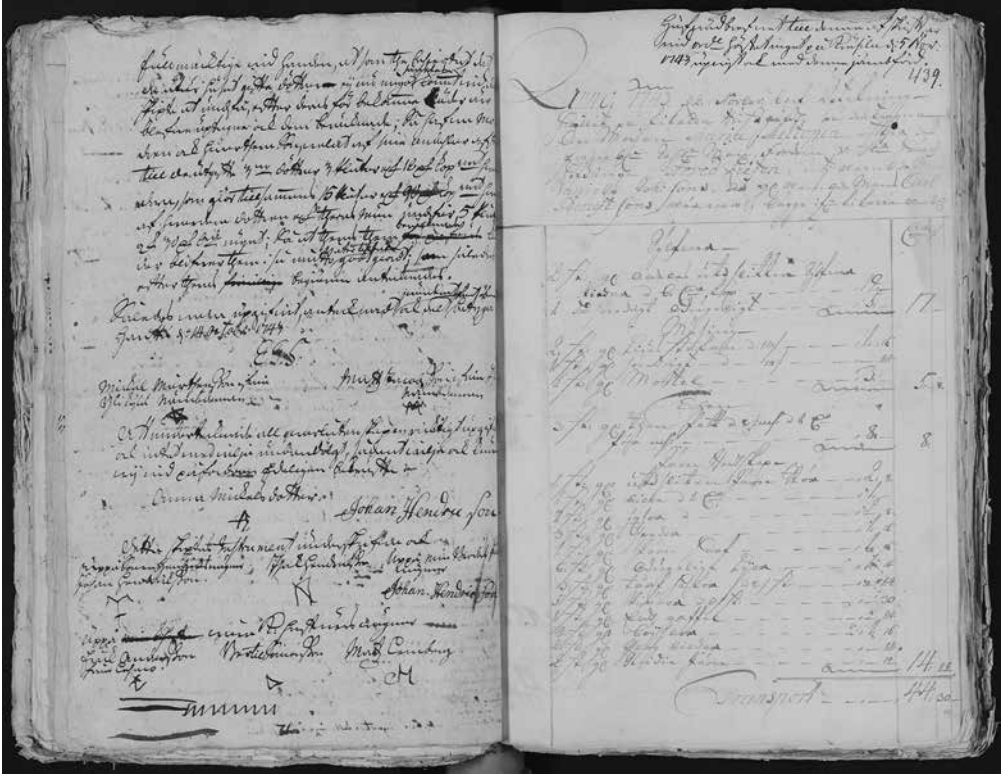
Itse rustholli oli henkirakuunarykmentin henkikomppanian No 78, ja rakennukset olivat rappeutuneet, metsää ei ollut tukkipuiksi tai aidaksiksi, mutta vähän polttopuiksi. Myllynpaikkaa tai kalavettä ei ollut. Pellot olivat kymmenysluettelon mukaan kuuden tynnyrin kylvön kokoiset, niityt melko vähäiset. Siksi rustholliä ei voitu arvioida arvoltaan suuremmaksi kuin 800 kuparitaalariksi. Irtaimistosta äiti sai nimikirjaimilla H. H. S. A. M. D. merkityn kultasormuksen. Toisen kultasormuksen, jossa oli punainen kivi, sai poika Jakob. Kirjaimilla H. O. S. (Henrik Olofsson) merkitty hopeapikari meni Isakille ja toinen kirjaimilla H. H. S. merkitty pikari Henrikille. Viisi hopealusikkaa jakoivat Henrik, Jakob ja Kaisa. Yhden lusikan varren päässä oli nappi, toisessa nimikirjaimet H. O. S., kolmannessa M. S. S. M. J. D. ja neljännessä nimi Johan Flege. Yksi lusikoista oli nimetön. Karjaan kuului ruskea valakka, kuusi vetohärkää Hirvo, Kailio, Brunas, Helmike, Kirjas ja Krusläck. Hiehoja olivat Kaunike, Äplu, Peijari, Rusko, Mansike ja kaksi muuta. Lampaita oli 13 ja vuohia kymmenen, sikoja oli neljä ja porsaita viisi. Kolme kanaa ja kukko täydensivät karjan, jonka koko arvo oli runsaat 452 kuparitaalaria. Haritun rusthollin sisustus ei poikennut talonpoikaistalon sisustuksesta, ja huonekaluista mainitaan vain kaapit ja arkut.¹⁶⁶

Tilalle isännäksi jäänyt Johan sai jakaa tilalle jäävän irtaimen äitinsä kanssa, ja hän sai omalle osalleen tinaisen keittovadin ja kaksi ikivanhaa ja rikkonaista tinalautasta, parin kuparisia paloviinapannun piippuja, vanhan rikkonaisen padan, vanhanmallisen kynttilänjalan, pienemmän rautakangen, neljä kirvestä, veistokirveen, välttiauran, 4 auranvannasta, kattomalkaporan, poria, kolmet suitset, vitsasveitsen, kaksi sahaa, jäätuuran, kaksi ojalapiota, kymmenen viikatetta, 11 sirppiä, kaksi karjankelloa ja muuta pientä rautatavaraa. Hän sai karjasta punaisen valakan, joka oli ostettu vuonna 1741 reservihevoseksi 16 ploomilla, ja jonka arvoksi saatiin perinnönjaossa 96 kuparitaalaria. Hän sai myös vetohärrät Hirvon, ja Krusläckin, hiehon, sonni Peijarin, vasikan, kaksi lammasta ja kolme vuonaa, vuohen, kolme porsasta ja kukon. Puuesineistä hän sai vanhan lukottoman kaapin, kaksi tammista juomavatia, maitopytyn, kuurnan, kurnun ja kaksi käsivannaa. Johanille tulivat myös tilan kaikki ajokalut sekä suuri osa talousesineistä, muun muassa vanhat käsiraudat, koiran kaulapanta, käsikivet viljan jauhamiseen ja 120 kuparitaalarin arvoinen tuulimylly.¹⁶⁷

Tilalta oli annettu lasten myötäjäisinä tavaraa seuraavasti: tytär Lena oli saanut vaate-tavaraa, vuodevaatteita ja karjaa 101 taalarin arvosta, joukossa 30 taalarin arvoiset kirkkovaatteet. Myös tyttäret Anna ja Maria saivat avioituessaan samanlaisia esineitä ja karjaa samasta 101 taalarin arvosta. Poika Isakille oli kustannettu isän kuoltua 30 taalarilla räätälinammatin opintoja. Pesästä maksettiin rakuunan, reserviläisen ja piian palkkoja sekä 60 taalaria tulevia hääkustannuksia kullekin kolmelle pojalle Henrikille, Isakille ja Jakobille. Kaikki neljä poikaa saivat 30 taalaria työskentelystään kotitilalla. Summa vastasi tyttärien saamaa kirkkovaatekertaa. Pesän koko arvosta 2 538 taalarista vähennettiin

166 *Ibid.*

167 *Ibid.*

Haritun perillisten puumerkit vuoden 1743 perukirjassa. KA, Ec:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunta, Perukirjat 1740-1745, 438. Henrik Henriksson Haritun perunkirjoitus 12.10.1743.

sen velat 638 taalaria, ja äidin ja lasten jaettavaksi jäi 1 899 taalaria, josta äiti sai avio-oikeutensa perusteella kolmanneksen eli 633 taalaria. Lapset jakoivat lopun omaisuuden niin, että kukin neljästä pojasta sai 200 taalaria ja kukin neljästä tyttärestä sata taalaria.¹⁶⁸

Johan Henriksson Harittu

Johan Henriksson Haritun (Taulu 5) isännöys kesti hänen isänsä kuolemasta vuodesta 1736 hänen omaan kuolemaansa vuonna 1771. Hänen isännöyskaudellaan Harittu vaurastui huomattavasti. Johan Haritun perukirja osoittaa rusthollin irtaimiston muuttuneen monipuolisemmaksi hänen isännöidessään tilaa. Hän oli lisäksi lainannut huomattavia summia lähiseudun asukkaiden lisäksi turkulaisille porvareille ja säätyläisille.

Johan Henriksson sai myös luottamustehtävän, sillä hän toimi Kaarinan seurakunnan kirkkoväertinä 1750- ja 1760-luvuilla. Kirkkoväertin tehtävänä oli kerätä maksut ja pitää seurakunnan tilit yhdessä kirkkoherran kanssa. Hän valvoi myös kirkolle kuulu-

¹⁶⁸ Ibid.

vien rakennusten pystytystä ja korjaamista. Kirkkoväärtin ominaisuudessa Johan Harittu kertoi syyskuussa 1759, että Kaks Kerran Myllykylän lampuotti Matts Möllberg oli antanut haudata lapsensa edellisessä huhtikuussa. Hän ei ollut maksanut hautajaisten kellonsoitosta määrättyä 1:16 kuparitaalaria, vaikka kirkkoväärti oli vaatinut sitä häneltä useita kertoja. Möllberg ei ollut saapunut käräjille haastettuna, ja häntä sakotettiin siitä. Hänen tuli myös maksaa kellonsoittomaksu. Haritun tuli ilmoittaa tästä Möllbergille, jotta tämä voisi tulla oikeuteen hakemaan muutosta tähän tuomioon.¹⁶⁹

Talolliset joutuivat toimittamaan anomuksiaan ja käymään henkilökohtaisesti eri viranomaisten luona Turussa. Maaherran kanslia, jossa päätettiin monista kruununtilojen asioista, tuli Johan Haritullekin tutuksi, sillä Harittu oli edelleen kruununrustholli, jonka maiden käyttöä valvoi kruunu. Siten Johan Harittu oli vuonna 1748 Turussa joidenkin muiden talollisten kanssa hakemassa paroni ja kenraalimajuri Örnstedtiltä hyväksyntäkirjettä koskien hänen tilaansa.¹⁷⁰

Myös Johan Harittua vastaan nostettiin kanteita. Jalosyntyinen asianajoviskaali Gustaf Wallenstierna kertoi syyskuussa 1743, että Haritun rusthollari Johan Henriksson oli kutsunut hänet 18. elokuuta 1743 lapsioluille Harittuun. Isäntä oli päästänyt vieraiden hevoset niitylleen, jolta heinä oli korjattu. Siellä olivat olleet myös viskaalin kaksi hevosta. Ilpoisten Isotalon rusthollari oli illan hämärissä ajanut ainoastaan viskaalin hevoset pois niityltä metsiin, jossa ne olisivat voineet tulla vaeltelevien venäläisten tai muun irtaimen väen varastamiksi. Viskaali oli etsinyt hevosiaan kyseisenä iltana ja useita päiviä lapsioluiden jälkeen. Toinen hevonen oli löytynyt suurella vaivalla 30. elokuuta, mutta toista, kahdeksan vuoden ikäistä ravuria, joka oli maksanut ostettaessa 32 hopeataalaria, ei ollut löytynyt edelleenkään. Viskaali vaati Thomasia korvaamaan hevosen ja lisäksi 12 hopeataalaria viskaalin hevosten etsijöille maksamista palkkioista ja hänelle koituneista oikeudenkäyntikuluista.¹⁷¹

Thomas kertoi huomanneensa tuolloin illalla kaksi vierasta hevosta omalla niitysarallaan, jonka veräjä oli ollut auki. Hän käski palveluspoikansa ajamaan hevoset niityltä laitumelle ja sulkemaan veräjän. Kun hevoset olivat kadonneet, sai hän tietää, kenelle ne kuuluivat. Hän ei voinut kuitenkaan etsiä niitä, sillä hän ei ollut nähnyt hämärissä edes niiden väriä. Hänen mielestään viskaali voisi parhaiten hakea korvausta hevosesta Haritun Johanilta, joka oli ollut hänen isäntänsä ja laskenut hevoset laiduntamaan. Oikeus kehotti osapuolia sovintoon, ja nämä poistuivat oikeudesta. Kun he palasivat, ilmoitti viskaali heidän sopineen, että Thomas maksaisi hänelle 32 hopeataalaria, kolme hopeataalaria hänen lampuodilleen, jonka töistä hevoset olivat olleet

169 KA I KO a:68, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.–27.9.1759, 773v.

170 KA I KO a:56, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–14.9.1748, 750–768.

171 KA I KO a:51, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Paraisten, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.9.1743 etc., § 19, 31v–33.

pois. Thomas maksoi lisäksi kolme hopeataalaria viskaalin palvelijalle, joka oli etsinyt hevosia kauan.¹⁷²

Käräjäjuttujen aiheeksi nousi edelleen myös Haritun maiden luvaton käyttö. Lemun lautamies Erik Andersson kertoi maaliskuussa 1750 Haritun rusthollari Johan Henriks-sonin puolesta, että useat maalaiset ja erityisesti Turun kaupungin asukkaat, sillä Harittu sijaitsi vain neljännespeninkulman kaupungista, katkovat lehdeksiä ja hakkaavat puita Haritun metsästä. Oikeus määräsi tällaisen vahingon tekijöille vastaisuudessa kymme- nen hopeataalarin uhkasakon. Tämä oikeuden päätös määrättiin kuulutettavaksi Kaari- nan kirkon saarnastuolista.¹⁷³ Johan Harittu valitti itse huhtikuussa 1754, että yksi ja toi- nen päästi erityisesti syksyllä ja keväällä karjansa hänen yksityiselle Lehmälahden niityl- leen. Oikeus kielsi ketään tekemästä enää niin kymmenen hopeataalarin sakon uhalla.¹⁷⁴

Rusthollarit Johan Henriksson Haritusta sekä Thomas Thomasson ja Mickel Mickels-son Ilpoista olivat antaneet haastaa syyskuussa 1758 käräjille Turun maistraatin tilan lampuoti Johan Henrikssonin Pisusta, sillä tämä ei halunnut osallistua Haritun Alhosar-ka-niityn ja Ilpoisten Pisunniityn aidan pystyttämiseen osaltaan. Asiaa ei voitu käsitellä, sillä Pisun lampuoti ei ollut paikalla, eikä tilan omistajaa Turun maistraattia ollut haas- tettu näille käräjille.¹⁷⁵ Johan Henriksson Haritusta tuli lokakuussa 1765 oikeuteen ja valitti, että Hulkkion kyläläiset olivat repineet hänen niittynsä aidan ja antaneet karjan- sa käydä Haritululle kuuluvalla Hulkkionsuon niityllä kaukana Hulkkion kylästä. Oikeus määräsi heille kymmenen hopeataalarin uhkasakon olla enää tekemättä niin.¹⁷⁶

Haritun rajanaapuri Rauvolan kylän Isotalon rusthollari Matts Simonsson valitti lo- kakuussa 1765, että rusthollari Johan Harittu oli vienyt hänen pellostaan pienen kappaleen siirtämällä aitaa. Harittu kielsi tämän, ja oikeus määräsi paikalla pidettäväksi kat- selmuksen.¹⁷⁷ Matts Simonssonin ja Johan Henriksson Haritun asian käsittely koskien heidän peltojensa raja-aidan paikkaa lykättiin maaliskuussa 1766, sillä katselmusta ei ollut voitu järjestää vielä edellisenä syksynä.¹⁷⁸ Johan Harittu valitti lokakuussa 1766, ettei Rauvolan rusthollari Matts Simonsson suostunut siirtämään heidän peltojensa vä- listä aitaa, vaikka oikeus oli määrännyt hänet tekemään niin jo vuonna 1764. Rauvolan

172 *Ibid.*

173 KA I KO a:59, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–14.3.1750, 167–168.

174 KA I KO a:63, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–6.4.1754, 339–339v.

175 KA I KO a:67, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.9.1758, 627–627v.

176 KA I KO a:75, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–24.10.1765, § 35, 613v.

177 KA I KO a:75, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–24.10.1765, § 38, 614.

178 KA I KO a:76, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 20.–25.3.1766, § 33, 162.

rusthollari vastasi, ettei Harittu ollut hakenut hänelle tästä asiasta tuomiota, joten oikeuskaan ei voinut tehdä nyt niin. Harittua kehoitettiin nostamaan asiassa kanne niin halutessaan.¹⁷⁹

Lokakuussa 1766 otettiin jälleen esille juttu, joka koski Johan Haritun kaivamaa ojaa, joka oli esteeksi hänen naapurilleen Rauvalan Matts Simonssonille. Nimismies Wikström kertoi nyt suorittaneensa katselmuksen ja todenneensa, että Rauvolan aita, joka tarvittiin paikalle, kaatui Haritun ojaan, mikäli sitä ei täytettäisi. Harittu katsoi, ettei hän pitänyt nimismiehen suorittamaa katselmusta luotettavana, joten oikeus määräsi seuraavana kesänä suoritettavaksi kihlakunnankatselmuksen paikalla.¹⁸⁰

Asia otettiin uudelleen käsittelyyn käräjillä syyskuussa 1767. Asia koski Haritun pysyttämää aitaa, joka oli Rauvolalle vahingoksi. Tuolloin ei ollut vielä järjestetty katselusta, jonka perusteella olisi voitu antaa tuomio. Hovioikeuden varanotaari Henrik Adrian Thuronius ilmoitti hoitaneensa kihlakunnantuomarin tehtävää edellisenä kesänä ja suorittaneensa katselmuksen. Hän oli todennut lautamiesten kanssa, että Rauvola oli itse siirtänyt aitaa, joten syy oli hänessä. Hänet tuomittiin siirtämään aitansa heti sen vanhalle paikalle. Lisäksi hänelle tuomittiin viiden hopeataalarin sakko oikeuden väärinkäyttämisestä ja korvaamaan Haritun rusthollarin oikeudenkäyntikulut 20 hopeataalarilla. Rauvolan rusthollari ilmoitti tyytymättömyytensä tähän tuomioon, ja hänen tuli antaa vetorahansa hovioikeuteen seuraavan 20 päivän aikana voidakseen ajaa asiaansa siellä.¹⁸¹

Rauvolan ja Haritun maariitaan palattiin toisenkin kerran syyskäräjillä 1767. Hovioikeuden varanotaari Henrik Adrian Thuronius ilmoitti hoitaneensa kihlakunnantuomarin tehtävää edellisenä kesänä ja suorittaneensa katselmuksen riidanalaisella maalla. Sen mukaan Harittu oli siirtänyt aitaansa kolmen kyynärän verran Rauvolan puolelle, sillä aidan linjalla oli ollut suuri kivi. Itse maapohja oli kivistä ja kelvotonta. Rauvola huomautti tähän, että jos Harittu saisi siirrellä aitojaan rankaisematta, kärsisi Rauvola tästä pahasti. Oikeus tuomitsi Haritun aidan pidettäväksi. Rauvolan rusthollari ilmoitti tyytymättömyytensä tähän tuomioon, ja hänen tuli antaa vetorahansa hovioikeuteen seuraavan 20 päivän aikana voidakseen ajaa siellä asiaansa.¹⁸²

Rusthollari Johan Henriksson Haritun perunkirjoitus pidettiin 9. heinäkuuta 1771. Perillisiä olivat leski Brita Mattsdotter sekä kuusi lasta, joista poika Isak oli täysi-ikäinen ja naimisissa asuen rusthollissa. Toinen poika Johan oli myös täysi-ikäinen, mutta Mikkel 17-vuotias ja Jakob viisi. Tyttärinä Maria oli naimisissa rusthollari Erik Eriksson Voivalan kanssa. Toinen tytär Helena oli 7-vuotias. Alaikäisten lasten holhoojina toimivat

179 KA I KO a:76, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–11.10.1766, § 70, 216v–217.

180 KA I KO a:76, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–11.10.1766, § 71, 217–217v.

181 KA I KO a:77, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 17.–22.9.1767, § 58, 702–703v.

182 KA I KO a:77, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 17.–22.9.1767, § 59, 703v–704.

heidän äitinsä serkku rusthollari Johan Johansson Paaskunta ja talollinen Henrik Mickelsson Pisu. Perunkirjoituksen toimivat sukelluskomissaari Gustaf Wikström ja lautamies Erik Johansson Hulkkiosta.¹⁸³

Itse Haritun rustholli oli ratsutila numero 78 Henkirakuunarykmentissä. Johan Henriksson oli lunastanut sen perinnöksi kruunulta ja laatinut todistajien läsnä ollessa 24. toukokuuta 1768 asiakirjan, jolla hän jätti tilan vanhimmalle pojalleen Isak Johanssonille. Sopimuksen mukaan Isakin tuli lunastaa kanssaperillisensä tilalta. Tilalla oli yhdeksän tynnyrin kylvön ala peltoa, kun kevätkylvökin laskettiin mukaan. Sen niityt olivat kelvolliset, mutta metsä vähäistä ja kalavesi puuttui. Rusthollin arvoon luettiin ratsukko ja rakennukset, jotka eivät olleet parhaat mahdolliset. Lisäksi rustholli sai kerätä vuosittain augmenttitilaltaan lähes 42 hopeataalaria vuosittain. Tämän perusteella kiinteän omaisuuden arvoksi saatiin 6 000 kuparitaalaria.¹⁸⁴

Käteisenä rahana perukirjaan merkittiin kuusi decatonia, kuusi ruotsalaista riikintaalaria, kuusi ulkomaista riikintaalaria, kaksi puoliriikintaalaria, kolikoita, plootuja ja setelirahaa yhteensä runsaan 2 588 kuparitaalarin arvosta. Kultasormuksia oli kuusi, ja niistä ensimmäiseen oli kaiverrettu nimikirjaimet J. H. S. B. M. D (Johan Henriksson, Brita Mattsdotter), toiseen M. T. A., kolmanteen J. H. S. (Johan Henriksson), neljänteen A. J. S. C. A. D., viidenteen M. A. W. ja kuudenteen G. R. Kullattu ja kaiverrettu hopeapikari oli peräti 300 kuparitaalarin arvoinen. Perintöön kuului myös viisi pienempää hopeapikaria, 11 isoa ja kolme pientä hopealusikkaa, leveä kullattu hopeasormus, neljä muuta hopeasormusta, kaksi kullattua solkea, yksi hopeasolki ja yksi hopeaketju. Kullan ja hopean yhteisarvo oli 996 kuparitaalaria.¹⁸⁵

Tinaa olivat kuusi matalaa ja neljä syvää vatia, keittokulho, 20 syvää ja 4 matalaa lautasta, kolme tuoppia, kolme pulloa, sinappikannu, suolakko ja neljä kynttilänjalkaa. Kuparia ja valurautaa olivat tupakkarasia, paloviinapannu, kattila, kaksi jalkapannua ja pata, yhteisarvoltaan 317 kuparitaalaria. Rautaisia olivat erilaiset talouskalut auranvantaista lapioihin, höyliin ja haulivormuihin. Näiden metallisesineiden arvo oli yhteensä 236 kuparitaalaria. Puukaluihin kuului esimerkiksi erilaisia arkkuja ja kaappeja, kaksi peruukkirasiaa, kangaspuut, kolme rukkia, mankeli, kahdeksan karmituolia, pöytiä ja viisi tusinaa pyökkilautasia. Puuesineiden arvo oli 258 kuparitaalaria.¹⁸⁶

Karjaan kuuluivat härät Koifvi, Pukali, Samjo ja Kirju. Kytie oli mullikka. Lehmiä olivat Koifvas, Kuckanen, Kirjas, Lächtike, Mansike, Plomas, Hällmike ja Marjas. Hiehoja olivat Koifvas ja Kirjas sekä kaksi vielä nimetöntä. Vasikoita oli vain yksi. Kytio oli sonni. Muuta karjaa olivat 14 lammasta ja kaksi vuonaa, hanhi ja sen viisi poikasta, kuusi sikaa ja kahdeksan porsasta. Kaksi valakkaa oli seitsemän- ja kuusivuotiaita. Karjan koko arvo oli 1 056 kuparitaalaria. Ajokaluja olivat kahdet kärriit ja kolme raudoitettua rekeä sekä

183 KA Ec:16, Piikkiön ja Halikon tuomiokunta, Perukirjat 1770–1772, 147–157.

184 *Ibid.*

185 *Ibid.*

186 *Ibid.*

runtas varustus työssä käytettyihin ja härkien ja hevosten valjastamiseen käytettyjä esineitä. Niiden arvo oli yhteensä 305 kuparitaalaria. Kalastusvälineisiin kuuluivat muun muassa pikkunuotta, kuusi rysää, kolme lahnaverkkoa, kaksi veneen purjetta sekä kaksi tammitukkaa kalojen säilyttämiseen elävinä vedessä. Kalastusvälineiden arvo oli 84 kuparitaalaria.¹⁸⁷

Edesmenneen Johan Henrikssonin pitovaatteina kirjattiin muun muassa vaaleansininen verkkapuku, johon kuuluivat liivit, takki ja housut, kolme sinistä verkaliiviä, turkki, jonka päällyskangas oli sinistä verkkaa, harmaa sarkatakki ja -liivi, kaksi mustaa ja yksi harmaa takki, sininen pitkä verkatakki ja harmaa pitkä sarkatakki, kaksi nahkaturkkia, samettihousut, hirvennahkahousut, kahdet säämiskähousut, lyhyt lampaannahkaturkki, kolmet raidalliset liivit, kahdet saappaat, kengät, sudennahkarukkaset ja mustat hansikkaat, kolme supikoirapäärmättyä talvimyssiä, kaksi hattua, punainen yömyssi, sukkiä, vyö ja 12 paitaa, joista kolme hienoa palttinaista. Kaulaliinoista kaksi oli palttinaista ja kaksi raidallista ruskeaa silkkiä. Vuodevaatteissa ja muissa kankaissa lakanoita ja tynnyliinoja oli kuudet, mutta pöytäliinoja vain kolme. Penkkityyny oli päällystetty raidallisella kankaalla. Muut liina- ja vuodevaatteet olivat tavanomaisia. Vaatetavaran koko arvo oli 823 kuparitaalaria.¹⁸⁸

Sekalaisiin esineisiin luettiin esimerkiksi tuulimylly, seinäkello, kolme suomenkielistä *Raamattua*, suomenkielinen lakikirja, suomenkielinen *Armonjärjestys autuuteen*, Rambachin kirja lapsille, Hasselqvistin *Sydämen herättäjä*, pieni katekismus, vanha rukouskirja sekä kaksi virsikirjaa. Sekalaisten esineiden arvo oli 262 kuparitaalaria. Viljaa talossa oli kymmenen tynnyriä rukiita, kaksi tynnyriä vehnää ja 20 kappaa ohria. Niiden arvo oli yhteensä 500 kuparitaalaria. Kuluvan vuoden augmenttimaksuina rustholli oli saamassa 504 taalaria. Vuoden edelleen pellossa oleva sato arvioitiin 1 414 kuparitaalariksi.¹⁸⁹

Perikunnalla oli saatavia peräti 5 494 kuparitaalaria 46 eri henkilöltä. Heistä mainitakoon kapteeni ja ritari Johan Friedrich Spöhler, kultaseppä Daniel Hall, nahkuri Simon Adolf Lydeman, hienotaeseppä Abraham Beck Turusta, maisteri Jakob Foenander, porvarit Erik Hagerlund ja Matts Kyrell, hovisihteeri Anders Mandelin, lääninviskaali Henrik Wassbom, luutnantti Fellbom sekä monet Turun porvarit ja käsityöläiset lähiseudun talollisia mainitsematta. Johan Henriksson oli ottanut 60 lainatun taalarin pantiksi eräältä perheen hyvin tuntemalta herralta vapaamuurareiden ornamentteja. Niihin kuuluivat kaksi valkoista klippingnahkaista esiliinaa, joista toinen oli koristeltu sinisin nauhoin ja ruusukkein, ja toinen punaisin nauhoin ja kultabrodeerauksin, sinisen neliönmuotoisen nauhan, jonka päässä oli norsunluinen avain, toisen kapeamman nauhan, jonka päässä oli kullattu numerolaatta, kullatun tähden vihrein emaloinnein ja hopeisen krusifiksin, jonka yläpuolella oli rengas sen kantamiseksi nauhassa.¹⁹⁰

187 *Ibid.*

188 *Ibid.*

189 *Ibid.*

190 *Ibid.*

Pesästä lyhennettiin 394 kuparitaalaria kuluina, jotka syntyivät muun muassa perunkirjoituksen toimittamisesta. Perillisten kesken jakoon jäi 20 934 kuparitaalaria. Tällä summalla olisi saanut esimerkiksi 580 lypsylehmää, jos arvioon käytetään perunkirjan antamia lehmien arvoja. Perunkirjoituksen päätteeksi poika Johan Johansson halusi kiistää isänsä tahdon siitä, että rustholli arvioitiin vain 6 000 kuparitaalarin arvoiseksi ja sen, että isä oli määrännyt sekä pojille että tyttärille yhtä suuren perintöosan kaikesta omaisuudesta, sekä kiinteästä että irtaimistosta. Johan halusi perinnönjaon tapahtuvan lain mukaan niin, että pojat saisivat perintöosanaan 2/3 ja tyttäret 1/3 kuten maanlaki määräsi. Hän halusi lisäksi, että rustholli arvioitaisiin vähintään 10 000 kuparitaalarin arvoiseksi. Vävy Erik Voivala ilmoitti, että mikäli hänen vaimolleen maksettaisiin ainoastaan suhteessa 1/3, tulisi rusthollin arvo nostaa Johanin vaatimalle tasolle. Koska alaikäisille ei ollut vielä vahvistettu laillisesti holhoojia, jotka voisivat päättää asiassa heidän puolestaan, määrättiin asia käsiteltäväksi seuraavilla käräjillä.¹⁹¹

Haritussa pidettiin 23.–24.9.1778 perunkirjoitus ja perinnönjako 30. huhtikuuta 1778 kuolleen rusthollarin vaimon Brita Mattsdotterin jälkeen. Perillisinä olivat hänen toinen aviomiehensä Johan Jakobsson sekä Britan ensimmäisen miehen Johan Henrikssonin kanssa siittämät kuusi lasta. Pojista Isak Johansson oli naimisissa ja asui Haritun rusthollissa. Toinen poika Johan Johansson oli naimisissa Rymättylän Ylikylän rusthollissa. Mickel oli 24-vuotias ja palveluksessa Turussa. 13-vuotias Jakob asui edelleen Haritussa. Tyttäristä Maria oli avioliitossa rusthollari Erik Eriksson Voivalan kanssa ja nuorempi Lena edelleen alaikäisenä kotona. Jakob Johanssonin holhoojana toimi rusthollari Johan Henriksson Seppälä Piikkiön Hadvalasta. Lenan holhoojana toimi rusthollari Johan Johansson Paaskunta.¹⁹²

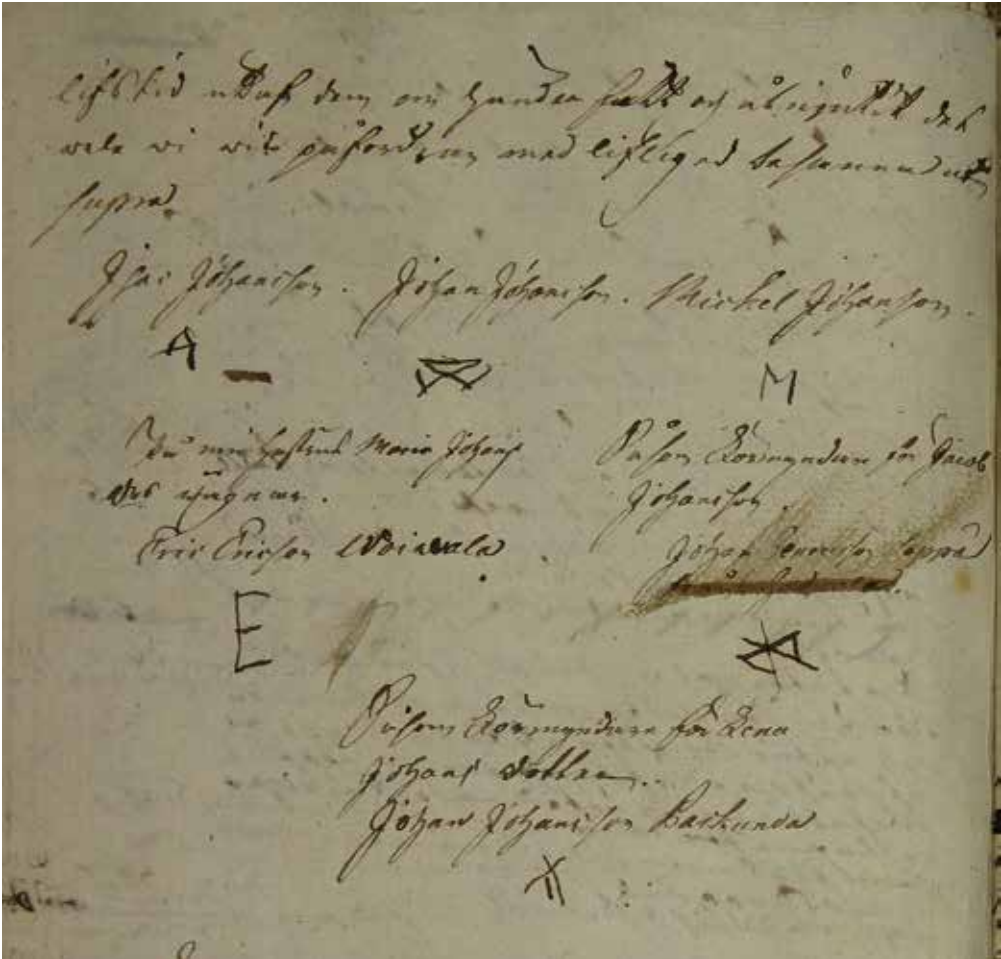
Rusthollin kultaesineisiin kuului kaksi sormusta, joista toisessa oli kaiverruksena J. H. S. B. M. D. sekä dukaatin rahoja. Hopeaa olivat sormus, neljä pikaria, viisi lusikkaa, solki sekä pari kengänsolkia ja pari polvisolkia. Käteisessä rahassa löytyi muun muassa kuningatar Kristiinan riikintaalari. Tinaa olivat seitsemän varia, kulho, 19 syvää lautasta, kannu, tuoppi, kaksi kahdeksankulmaista pulloa, pikkulusikka ja kolme kynttilänjalkaa. Messinkilampetti kuului seinälle. Tavanomaisten rautakalujen joukosta erottuvat kahdet vanhat kynttiläsakset ja puukalujen joukosta maalatut koffertti, arku ja lipas sekä mankeli, kangaspuut ja kolme rukkia. Huonekaluista mainitaan muun muassa seitsemän karmituolia, pitkä pöytä, kaksiosainen ruokapöytä, kaksi pyöreää pöytää sekä veto-sänky. Talossa oli neljä puista vatia ja neljä tusinaa pyökkilautasia.¹⁹³

Karjaan kuului ruskea yhdeksänvuotias valakka, musta kymmenvuotias tamma ja orivarsa. Vetohärät olivat Koivio, Tammio, Kirjo, Pukali, kolmevuotias sonni oli Koivio. Lehmiä olivat Punakorva, Kukkanen, Heimas, Laukas, Helmike, Kronas, Nisuke ja Modderlik, hiehoja Blomas ja Kirjas sekä vasikoita Koivas ja Grimle. Karjaan kuului lisäksi

191 *Ibid.*

192 KA Ec:19, Piikkiön ja Halikon tuomiokunta, Perunkirjat 1772–1779, 109–141v.

193 *Ibid.*

Johan Henriksson Haritun perillisten puumerkit vuoden 1778 perukirjassa. Puumerkkinsä piirsivät pojat Isak, Johan ja Mickel sekä tytär Marian mies Erik Eriksson Voivala ja Jakob Johanssonin holhooja Johan Henriksson Seppä kuten tytär Lena Isaksdotterin holhoojakin Johan Johansson Paaskunta. KA Ec:19, Piikkiön ja Halikon tuomiokunta, Perukirjat 1772-1779, 109-141v.

lampaista, vuohia, sikoja ja kaksi kanaa. Koko karjan arvo oli runsaat 83 riikintaalaria. Ajokaluihin kuuluivat muun muassa rautahelainen kärry, ruskeaksi maalatut kiesit ja kolme kirmua eli kirkkorekeä. Brita Mattsdotter oli pukeutunut siniseen röijytakkiin, lampaannahkaturkkiin, jossa oli sininen kamlottikangas päällisenä, mustaan sarssihameeseen, kahteen raidalliseen sarssihameeseen, kattuuni- ja palttinaesiliinaan, kolmeen pähkiviiniin, mustaan mohairmyssyyn, brokadimyssyyn ja raidalliseen silkkiiliinaan olkapäille. Nämä vaatteensa vainaja oli määrännyt tyttärelleen Lenalle ja pojalleen Jakobille. Irtaimistoon kuului muun muassa vuoden 1758 *Raamattu*. Pesän koko arvoksi saatiin 392 riikintaalaria ja perittävää jäi lyhennysten jälkeen 212 riikintaalaria.¹⁹⁴

¹⁹⁴ *Ibid.*

Isäpuoli Johan Jakobsson Harittu

Johan Henriksson Harittu kuoli keuhkotautiin, ja hänet haudattiin 16.6.1771 Kaarinan kirkkoon.

Leski Brita Mattsdotter avioitui uudelleen 7. lokakuuta 1773 naapuritilan Kaistin pojan Johan Jakobssonin kanssa. Johan Jakobsson Harittu (Taulu 5) vastasi seuraavina vuosina Haritun rusthollista, mutta hän muutti vaimonsa kuoleman jälkeen 1780-luvulla Rymättylän Mahilan isännäksi. Johan Jakobssonin aikana ja hänen jo muutettuaan tilalta Haritussa käytiin pitkiä perintöselvittelyjä, jotka on kuvattu luvussa Isak Johansson Harittu.

Johan Jakobsson joutui oikeuteen pian tultuaan Harittuun. Kruunun nimismies Lorentz Ylander kertoi maaliskuussa 1774, että kaikki pitäjän paloviinapannujen hatut oli määrätty sinetöitäväksi messinkilangalla, mutta Haritun rusthollari Johan Jakobsson ei ollut antanut tehdä niin. Johan kertoi, että hän oli avioitunut vähän Mikonpäivän jälkeen 1773 Haritun rusthollarin lesken Brita Mattsdotterin kanssa. Tuolloin Haritun pannu oli ollut sinetöity, mutta hän ei tiennyt, milloin lanka oli vedetty pois. Pannua piippuineen oli säilytetty aitassa. Johanin mielestä oikeuden tuli kuulla Haritun rakuunaa Ahlmania, joka oli käynyt usein aitassa katsomassa siellä säilytettyjä rakuunan varusteita. Koska Ahlman oli paikalla ja hyvämaineinen, sai hän vanhoa todistajanvalan. Hän kertoi käyneensä aitassa kolme kertaa kuukauden välein.¹⁹⁵

Paloviinapannujen sinetöidyt piiput olivat olleet aitan nurkassa, mutta hän ei ollut kiinnittänyt sen kummemmin huomiota niihin. Aitassa oli ollut paljon rottia ja hiiriä, mutta hän ei osannut sanoa, olisivatko ne rikkoneet sinetöinnin. Hän ei ollut kuitenkaan kuullut huhuja, että Johan Jakobssonin luona olisi poltettu paloviinaa kiellettyinä aikana. Rusthollari pyysi tulla armahdetuksi rangaistuksesta, sillä hän saattoi vakuuttaa puhtaalla omallatunnolla, ettei hän ollut rikkonut sinetöintejä, vaan sen olivat tehneet varmaankin rotat. Oikeus määräsi Johan Jakobssonin maksamaan kuninkaallisen majesteetin asetuksen mukaan sata hopeataalaria sakkoina. Summa jaettiin kahtia ilmiantaja Lorentz Ylanderin ja kruunun kesken. Johan ilmoitti maksavansa sakkonsa rahalla.¹⁹⁶

Vanha rusthollari Johan Jakobsson Haritusta tuli maaliskuussa 1774 oikeuteen ja esitti asiakirjan, jolla hän ja hänen vaimonsa Brita Mattsdotter siirsivät Haritun rusthollin isännyyden Britan pojalle Isak Johanssonille. Isakin tuli antaa isänsä Johan Henrikssonin aikana sovitun syytingin mukaan äidilleen tämän kuolemaan saakka 15 kaban alan kylvömaa ja sitä vastaava heinämaa sekä kaksi lehmää ja neljä lammasta. Lisäksi Britalle ja Johanille kuuluivat ne rakennukset, jotka äidille oli määrätty perinnönjaossa, kuten se kamarikin, jonka Johan aikoi rakentaa. Sopimus päivättiin 24.3.1774 Voivalassa, ja se vahvistettiin osapuolten puumerkeillä. Sopimus merkittiin säilytettäväksi tuomiokirjas-

195 KA I KO a:84, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–28.3.1774, 446v–448v.

196 *Ibid.*

sa Johan Jakobssonin pyynnöstä, ja hänelle annettiin siitä ote.¹⁹⁷

Rusthollari Matts Simonsson Rauvolasta antoi haastaa käräjille helmikuussa 1780 renki Henrik Johanssonin siitä, että tämä oli pestautunut hänelle rengiksi, mutta ei halunnutkaan tulla palvelukseen. Rauvola esitti muun muassa entisen rusthollarin Johan Jakobsson Haritun allekirjoittaman todistuksen siitä, että renki oli ottanut häneltä pestirahan. Johan Harittu kertoi oikeudelle, että kun hän oli kulkenut rengin kanssa Pisuun päin, tämä oli kertonut ottaneensa Mattsilta pestinä neljä killinkä ja lupauksen lampaannahkatakista. Johan Harittu ei ollut kuitenkaan paikalla pestuutilaisuudessa, joka oli tapahtunut vain Mattsin ja rengin läsnä ollessa.¹⁹⁸

Isak Johansson Harittu

Isak Harittu (Taulu 6) peri tilan isänsä kuoltua kesäkuussa 1771. Haritun kiinnekirja hänelle annettiin maaliskuussa 1774.¹⁹⁹ Harittu toimi kihlakunnanpostin kuljettajana Isakin isäntäkaudella. Tällöin rusthollista vastattiin maaherran ja muiden virkamiesten kirjeiden toimittamisesta eteenpäin.²⁰⁰

Isak sai ajan kuluessa luottamustehtävän toimia toisen rusthollarin lasten holhoojana. Rauvolan kruununrusthollin neljänneksen haltija kellarimestari Mathaus Conrad Hüttner haki huhtikuussa 1791 kylän tonttien jakoa Rauvolan kylässä. Edesmenneen rusthollin neljänneksen isännän Thomas Mickelssonin lasten holhooja rusthollari Isak Harittu osallistui tähän toimitukseen. Kylä oli juuri tuhoutunut tulipalossa, ja rusthollin kolme haltijaa olivat sopineet keskenään siitä, mille kohdalle tonttia kukin saisi rakentaa talonsa uudelleen.²⁰¹

Renki Henrik Erikssonin holhoojana toimineen Rauvolan rusthollarin Thomas Mickelssonin leski Maria Johansdotter ja Thomasin seitsemän lapsen holhoojat rusthollarit Isak Johansson Haritusta sekä Matts Mattsson Rauvolasta tulivat oikeuteen huhtikuussa 1791. Henrik Eriksson oli haastanut heidät vastaamaan perinnöstään. Kaksi viimeksi mainittua rusthollaria ei tiennyt asiasta, sillä he olivat vain Thomasin lasten holhoojia ja ottaneet omaisuuden hoidettavakseen tämän lesken Maria Johansdotterin tietojen perusteella. Rusthollarit pyysivät siksi vapautusta vastuusta ja holhoojantehtävästään, sillä Maria oli avioitunut uudelleen. Isak Harittu oli lisäksi valittu syyskuussa 1781 edes-

197 KA I KO a:84, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–28.3.1774, 462–463.

198 KA I KO a:91, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–16.2.1780, § 36, 187–190.

199 KA I KO a:84, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–28.3.1774, 441v–442v.

200 Innamaa 1952, 235.

201 KA I KO a:109, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–11.4.1791, § 9, 136v–137v.

menneen rusthollari Matts Simonsson Rauvolan kahden tyttären holhoojaksi, ja hänellä riitti siinä työtä. Oikeus piti kuitenkin heidän holhoojan asemansa, sillä asiaa lykättiin seuraaville käräjille.²⁰²

Piikkiön ja Kaarinan välikäräjillä käsiteltiin huhtikuussa 1793 tappelua, joka oli sattunut häissä. Kolme lautamiestä, joista yksi oli Isak Haritun lanko Erik Eriksson Voivala, todettiin jääveiksi, ja heidän tilalleen otettiin väliaikaiset lautamiehet. Yhtenä heistä toimi juuri Isak Harittu.²⁰³

Isak joutui jo isäntäkautensa alussa käräjille laiminlyönnistä. Nimismies Gustaf Wikström nimittäin kantoi lokakuussa 1771 niitä talollisia vastaan, jotka eivät olleet kunnostaneet tieosuuksiaan kuulutuksesta huolimatta. Näihin kuuluivat Haritun rusthollari Isak Johansson ja Ilpoisten Thomas Thomasson sekä Henrik Henriksson. Isak Harittu kertoi tehneensä velvollisuutensa vain päivää ennen katselmusta. Kaksi työn tarkastanutta lautamiestä kertoi hänen tehneen sen vain osittain.²⁰⁴

Kruununnimismies Gustaf Wikström kertoi lokakuussa 1771, että vaikka Rauvolan ja Haritun välille oli kuulutettu laillisesti pidettävä katselmus edellisenä kesänä, ei kumpikaan riidan osapuolista ollut ilmestynyt paikalle. Nimismies vaati, että rusthollareiden tuli maksaa toimitukseen saapuneiden kihlakunnantuomarin ja lautamiesten kulut, jotka tekivät yhteensä runsaat 25 taalaria. Isak Harittu oli jo maksanut oman osuutensa tuomarin runsaan 15 taalarin kuluista. Kun Rauvolan rusthollarin todettiin kuitenkin saapuneen paikalle, määrättiin Harittu maksamaan loputkin kulut. Harittu ei ollut myöskään lähettänyt noutamaan kihlakunnantuomaria Turusta, vaikka hänelle oli lähetetty siitä sana. Jotta moinen ei toistuisi, annettiin hänelle 40 hopeataalarin uhkasakko vastaisuuden varalle.²⁰⁵

Lääninkivalteri Karl Anders Sneck syytti marraskuussa 1775 rusthollari Isak Harittua 21. ja 22. elokuuta 1774 raivonneen metsäpalon syyttäjäksi. Tuli oli tuhonnut Haritun, Rauvolan, Kaistin, Mattelmäen ja Koriston kylien metsää. Oikeus selvitti, pääsikä tuli irti Kaarningon niityltä, jossa Harittu oli suorittanut raivausta, vai jostakin muualta. Katselmuksessa todettiin, että palanut metsä oli pääosin koivikkoja ja katajaa sekä maapohjaltaan kallioista ja kivistä. Koko vahingon arvoksi katselmuksessa saatiin 500 kuparitaalaria. Itse palon syyttymispaikkaa ei kuitenkaan voitu todeta. Koska Harittu kielsi aiheuttaneensa tulipaloa, vapautettiin hänet syytteestä.²⁰⁶

202 KA I KO a:109, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–11.4.1791, § 33, 186v–187v.

203 KA I KO a:113, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan välikäräjät 2.4.1793, § 3, 1468v–1472.

204 KA I KO a:81, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–25.10.1771, 687v–691.

205 KA I KO a:81, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–25.10.1771, 706v–707.

206 KA I KO a:85, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 30.10.–2.11.1775, § 6, 1001–1002; Innamaa 1952, 208.

Kapteeni Karl Henrik Printz antoi haastaa Isak Haritun joulukuussa 1784 oikeuteen siitä, että Harittu oli ajanut kaksi kapteenin hevosta pois Vaarniemen ja Haritun yhteiseltä Murkion niityltä. Harittua edusti oikeudenkäynnissä valtuutettuna hovioikeuden kanslisti Lars Sacklén. Kapteenin tamma oli karannut tämän johdosta aina Piikkiön pitäjään Mäenpäähän, jossa se oli otettu kiinni ja jossa kappalainen Josef Weckman oli huolehtinut siitä. Kapteeni vaati Harittua maksamaan runsaat kolme riikintaalaria, jotka kapteeni oli joutunut maksamaan kappalaiselle tämän ruokittua hevosta kuukauden ajan. Harittu kielsi ajaneensa hevosia niityltä, eivätkä kapteenin todistajatkaan voineet yhdistää häntä siihen. Yksi todistajista kertoi Haritun alaikäisen pojan sanoneen hänelle, ettei Vaarniemen omistajan pitäisi päästää hevosiaan Murkion niitylle, sillä Vaarniemellä oli siitä niin pieni osa. Jutun käsittely siirrettiin seuraaville käräjille, jotta kapteeni voisi tuoda kaikki todisteensa esille.²⁰⁷

Kapteeni Karl Henrik Printz antoi haastaa Isak Haritun oikeuteen jälleen toukokuussa 1785 koskien tämän kapteenin mukaan Murkion niityltä pois ajamia hevosia. Juttua jouduttiin lykkäämään, sillä kaikki kapteenin todistajat oli komennettu linnoitustoihin Viaporiin.²⁰⁸ Oikeus palasi syyskuussa 1785 kapteeni Printzin ja rusthollari Haritun juttuun, jota oli jouduttu lykkäämään jäävittömän lautamiehen puutteessa. Juttua lykättiin jälleen.²⁰⁹ Oikeus palasi uudelleen toukokuussa 1786 kapteeni Printzin ja rusthollari Haritun juttuun, jossa kapteeni vaati Haritulta korvausta hevosen elatuksesta. Kaikkia asiakirjoja ei ollut saatavilla, mutta oikeus lupasi antaa asiassa lausuntonsa seuraavana maanantaina.²¹⁰

Oikeus palasi vielä samoilla käräjillä kapteeni Printzin asiaan. Oikeus totesi, että se oli antanut useamman kerran lykkäystä, jotta kapteeni voisi tuoda todistajansa oikeuteen. Yksi todistajista oli edelleen rakennustöissä Viaporissa. Koska muiden todistajien kertomukset eivät sitoneet Harittua syylliseksi, määräsi oikeus Printzin maksamaan kappalainen Weckmanille tämän heinät. Lisäksi hänen tuli maksaa Haritun oikeudenkäyntikulut neljällä riikintaalarilla sekä muiden oikeudenkäyntiin osallistuneiden kulut. Kapteenille annettiin mahdollisuus nostaa asia hovioikeuteen 20 päivän kuluessa tästä tuomiosta.²¹¹ Kapteeni Printzin valtuutettu raatimies Harald Alftan ja rusthollari Isak Harittu tulivat syyskuussa 1786 oikeuteen ja esittivät päämiesten 7.9.1786 solmiman sopimuksen. Sen mukaan Harittu jätti viemättä kanteensa hovioi-

207 KA I KO a:95, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.11.–7.12.1784, § 47, 807v–809.

208 KA I KO a:96, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.4.–3.5.1785, § 79, 844–845.

209 KA I KO a:97, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–10.9.1785, § 32, 88–89.

210 KA I KO a:98, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.4.–1.5.1786, § 71, 907–909v.

211 KA I KO a:98, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.4.–1.5.1786, § 80, 923v–925v.

keuteen ja kapteeni jätti kantamatta Haritun luvattomasta kalastuksesta Vaarniemen vesillä.²¹²

Turun kämneri Lars Hacklén vaati rusthollari Isak Haritulta Turussa pidetyillä Kaarinan käräjillä toukokuussa 1785 tämän velkaa kahdeksaa riikintaalaria 15 killinkiä kolmella esittämällään asiakirjalla. Ensimmäisen mukaan Harittu oli sitoutunut 5.5.1779 maksamaan viisi riikintaalaria kämneri Abraham Falckille. Toisen mukaan hän sitoutui 13.7.1775 maksamaan kämneri ja kaupunginvouti Lars Hacklénille 30 kuparitaalaria. Kolmannen mukaan hän sitoutui maksamaan riikintaalarin ja 31 killinkiä kämneri ja kaupunginvouti Lars Hacklénille Abraham Nordmanin puolesta. Tämä asiakirja oli päivätty 30.9.1779 Turussa. Näistä Harittu tunnusti vain ensimmäisen velkasetelin. Toisista kahdesta hän sanoi, ettei hän ollut mitään velkaa niiden allekirjoittajille lääninviskaali Henrik Wassbomille tai kellarimestari Nordmanille. Kämneri Hacklén väitti, että Haritun olisi maksettava ainakin kellarimestarin lasku, mutta Harittu kiisti edelleen velan ja oikeus katsoi, ettei se voinut tuomita häntä maksamaan kahta jäljempänä mainittua velkaseteliä.²¹³

Ylioppilas Erik Ahlstedt vaati lokakuussa 1790 rusthollari Isak Haritulta saatavansa. Ahlstedt kertoi, että Haritun ja Ilpoisten yhteinen reserviläinen Henrik From, joka oli ylioppilaan serkku, oli hukkunut jokin aika ennen joulua vuonna 1789. Ylioppilaan mukaan Fromilta oli jäänyt saatavia puoli tynnyriä rukiita ja puoli kuormaa heiniä. Oikeus totesi kuitenkin, ettei ollut ylioppilaan asia vaatia perintöä, sillä häntäkin lähempiä omaisia oli elossa ja asia kuului kuninkaan tuomiovaltaiselle.²¹⁴

Talollinen Matts Mikola Sotalaisista oli antanut haastaa Isak Haritun oikeuteen joulukuussa 1796 siitä, että heidän yhdessä omistaman Pisunalustan niityn väliaita oli saanut rappeutua vuosia, ja Haritun karja oli päässyt laiduntamaan muiden osuudella. Mikolan valtuutettu nimismies halusi nyt, että aita pystytettäisiin uudelleen. Lisäksi hän halusi Haritulle uhkasakon osallistua seuraavana keväänä aidan pystytykseen omalta osaltaan. Oikeus myös määräsi näin meneteltäväksi.²¹⁵

Isak Harittu oli lainannut 3.4.1794 rusthollari Johan Mattsson Knaapilta Ylikylästä 54 riikintaalaria. Knaapi haki saatavansa korkoja kuutta prosenttia käräjillä tammikuussa 1802. Itse pääsumma oli jo maksettu takaisin. Korot oli kuitenkin sovittu kuitattavaksi sillä, että Knaapin veli tulisi vävyksi Harittuun, kuten olikin tapahtunut jokin aika sen

212 KA I KO a:99, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–8.9.1786, § 24, 96v–97.

213 KA I KO a:96, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.4.–3.5.1785, § 91, 853–854v.

214 Piikkiön j KA I KO a:108, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–13.10.1790, § 19, 164–165v.

215 KA I KO a:1, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–10.12.1796, § 47, 1544–1547.

Harittu naapurikylineen Kuninkaankartastossa. Turun kaupunki jää kartan yläpuolelle ja sen alaosa-
sa näkyy Kuusiston saari. Mantereen rannikolla ovat myös Lemun kylät, jotka mainitaan tässä artik-
kelissa. Aivan oikealla on Ylikylä, jonka Knaapin tila oli sukulaissuhteissa Haritun kanssa. Kuva
teoksesta *Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776–1805*. Toimittanut Erkki-Sakari Harju. SKS 2012.

jälkeen.²¹⁶ Johan Mattsson Knaapin saataviin Isak Haritulta palattiin lokakuussa 1803. Isak tuomittiin maksamaan Knaapille tämän vaatima summa. Kun juttu oli jo käsitelty loppuun, tuli Isak Haritun vävy Matts Mattsson, Johan Kneepin veli, Haritusta oikeuteen ja antoi appensa puolesta 12 pankkitaalaria vectorahaksi laamanninoikeuteen.²¹⁷

Isak Harittu toimi itsekin kantajana käräjillä. Hän haki helmikuussa 1773 siltavou-
ti Gustav Forsellilta 26 kappaalia rukiita, jotka tämä oli velkaa. Hänet määrättiin maksa-
maan vilja joko luonnossa tai rahalla tynnyrihinnan 54 kuparitaalaria mukaan.²¹⁸ Isak
kantoi syyskuussa 1773 kolmea Rauvolan isäntää vastaan siitä, että näiden aitaosuudet

216 KA I KO a:7, Piikkiön ja Halikon ylisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön
ja Kaarinan käräjät 21.–30.1.1802, § 84, 121–124 (uusi numerointi 241–247).

217 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon ylisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön
ja Kaarinan käräjät 3.–13.10.1803, § 70, 1022–1024.

218 KA I KO a:83, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja
Kaarinan käräjät 18.–22.2.1773, 188v–189.

heidän peltojensa rajalla olivat niin puutteelliset, että siat olivat päässeet Haritun peltoon ja aiheuttaneet lautamiehen tutkimuksen mukaan viiden ruiskapan vahingon. Vastaajat kielsivät aiheuttaneensa vahinkoa ja sanoivat, että siat olivat päässeet peltoon Haritun oman aitaosuuden kautta. Koska asiaan ei saatu selkoa, oikeus määräsi, että nimismies Wikströmin tulisi suorittaa lautamiesten kanssa oikeuden määräämä katselmus ja asiaa käsiteltäisiin sen jälkeen käräjillä.²¹⁹

Isak valitti helmikuussa 1783 Rauvolan ja Kaistin isäntien vieneen häneltä neljä kuorma heiniä hänen maaltaan. Asia lykättiin seuraaviin käräjiin jääviyden vuoksi.²²⁰ Harittu antoi haastaa Turun kaupungista olevan peltomiehen Gustaf Johanssonin käräjille syyskuussa 1783 vastaamaan vahingonteosta hänen maillaan. Osapuolet olivat kuitenkin valmiita sopimaan asian ennen tuomiota.²²¹

Toukokuussa 1785 Isak Harittu antoi haastaa rakuunansa Jakob Ahlmanin oikeuteen vaatiakseen tätä maksamaan 16.9.1774 ottamansa sadan kuparitaalarin eli viiden riikintaalarin ja 26 killingin ja kahdeksan runstykin lainan. Ahlman oli lainannut lisäksi tynnyrin ja 18 kappaa rukiita rusthollariltaan. Harittu oli vaatinut rahoja maksettavaksi jo vuoden 1780 käräjillä, ja maksuaikaa oli annettu juhannukseen 1781. Rakuuna väitti jo maksaneensa rahat, mutta ei voinut osoittaa tätä todeksi, sillä velkakirja oli edelleen rusthollarin hallussa. Hänet määrättiin maksamaan rahat viiden prosentin korolla. Myös vilja määrättiin maksettavaksi takaisin.²²² Harittu valitti toukokuussa 1786, että hänen rakuunansa Jakob Ahlmanin vaimon Lisa Bernhardsdotterin lampaat olivat olleet hänen pellossaan edellisenä kesänä Ahlmanin ollessa rykmentinkatselmuksessa Parolannummella. Oikeus vapautti rakuunan syytteestä, sillä tämä ei ollut edes paikkakunnalla tämän tapahtuessa.²²³

Isak Harittu vaati syyskuussa 1786 Hadvalan Rekolan rengiltä Jakob Mattssonilta yhtä riikintaalaria ja 16 killinkiä, jotka Harittu oli lainannut rengille edellisenä talvena. Kun rengille oli viety haaste, oli hän sanonut, ettei Haritulla ollut kiirettä saada rahojaan takaisin. Hän olikin jäänyt saapumatta käräjille, ja hänelle langetettiin siitä kolmen hopeataalarin sakko.²²⁴ Isak haastoi syyskuussa 1788 oikeuteen Kuralan torppari Jakob Henrikssonin koskien hevosen vaihtokauppaa. Kun asiaa piti käsitellä, ilmoittivat osa-

219 KA I KO a:83, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 20.9.1773 *etc.*, 600–600v.

220 KA I KO a:93, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.–27.2.1783, § 38, 100–100o.

221 KA I KO a:93, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 18.–23.9.1783, § 15, 21v–22.

222 KA I KO a:96, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.4.–3.5.1785, § 48, 816–817.

223 KA I KO a:98, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.4.–1.5.1786, § 69, 905v–906.

224 KA I KO a:99, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–8.9.1786, § 64, 140–141.

puolet jo sopineensa sen niin, että kauppa purettiin ja torppari maksoi Haritun oikeudenkäyntikulut sitä vastaan, että tämä veti kanteensa pois.²²⁵

Nuori renki Matts Mattsson oli ottanut vuosipestin rusthollari Isak Haritun luona, mutta jättänyt sitten paikkansa ja ottanut uuden pestin muualle. Oikeus tuomitsi Mattsin syyskuussa 1793 kahden hopeataalarin sakkoon tästä rikkeestään. Lisäksi Haritun tuli ilmoittaa Mattsille, että hänen olisi palveltava vuotensa Haritussa.²²⁶ Rusthollari Isak Harittu valitti syyskuussa 1795, että talollinen Matts Mattsson Kaisti oli ajanut heinäaikaan karjansa Haritun omistamalle Hyllyniitylle avattuaan ensin sinne johtavan veräjän. Vaikka Kaisti oli haastettu käräjille, ei hän saapunut paikalle. Hänelle annettiin kymmenen hopeataalarin uhkasakko tulla seuraaville käräjille.²²⁷

Isak Harittu haki käräjillä maaliskuussa 1801 paloapua pitäjältä. Asia oli ollut esillä jo edellisillä syyskäräjillä, mutta jouduttu lykkäämään. Vahingosta oli suoritettu katselmus 6.10.1799, ja siinä todettiin, että Haritun palanut riihi ja luuva olivat arvoltaan 300 kuparitaalaria eli 16 riikintaalaria. Muuta omaisuutta oli tuhoutunut 20 riikintaalarilla. Summa määrättiin kerättäväksi pitäjältä, mutta siihen oli ensin saatava vahvistus maaherralta.²²⁸

Isojako 1793-1798 ja rajantarkastus 1845

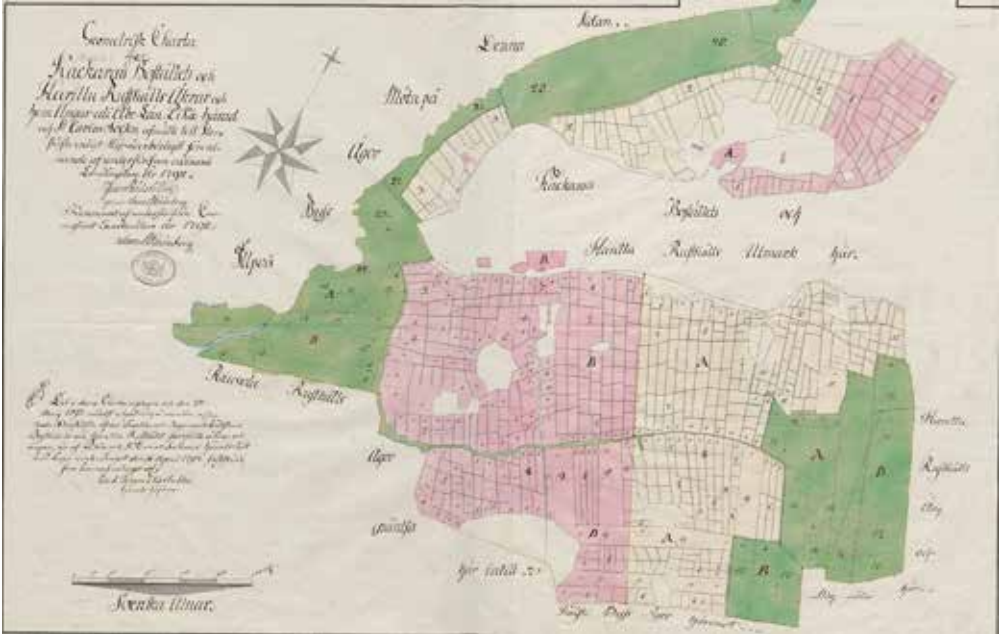
Haritun ja Kakkaraisten omistukset arvioitiin 14. joulukuuta 1792 isojakoa varten, ja maanmittari Samuel Reinhold Grönberg laati niistä kartan. Tilojen omistukset vahvistettiin sen mukaan käräjillä 16. huhtikuuta 1798. Tilaisuudessa Kakkaraisten kuninkaallisen kevyen jalkaväen välskärinpuustellin omistajaa professori Josef G. Pippingiä edusti hovioikeuden auskultantti Sven Fredrik Synnerberg ja Haritun perintörusthollia sen omistaja Isak Johansson Harittu (Taulu 6). Tilojen peltojen todettiin olevan kahta erilaista maanlaatua. Parempi oli savimaata vakaalla savipohjalla, ja se tuotti kuusi jyvää kylvöstä. Huonompi maa oli savimaata ja hiekkansekaista savea, ja se tuotti 5 ½ jyvää. Lisäksi pelloksi kelpaavat raiviot tuottivat 4 ½ jyvää. Maanmittaustoimituksen peltojen jako talojen kesken perustui näihin lukuihin. Niityt talojen omistajat arvioivat paremmiksi ja huonommiksi. Parhaat niityt antoivat aamin eli 60 leiviskää heinää tynnyrinalalta ja

225 KA I KO a:104, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–12.9.1788, § 21, 105v–106.

226 KA I KO a:113, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.–7.9.1793, § 54, 1209–1210.

227 KA I KO a:116, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.9.1795, § 51, 1557–1558.

228 KA I KO a:6, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.–13.3.1801, § 4, 179–180.

Haritun ja Kakkaraisten pellot ja niityt jaettiin suuremmiksi lohkoiksi talojen kesken 1790-luvulla suoritetussa isojaossa. Suurempi vaaleanpunainen peltolohko tuli Haritulle ja niityistä kirjaimella B merkityt niitykappaleet. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/3-5 Harittu: Isojako Pelloista ja Kotiniityistä Haritun ja Koivulan (Kakkaraisten) yksinäistaloilla (1793-1793).

huonommat 40, 30, 10 ja 5 leiviskää tynnyrialalta.²²⁹

Toimitusta jatkettiin 17. joulukuuta, jolloin kokoonnuttiin Turun kaupunkiin suorittamaan maiden jakoa. Paikalla olivat professori Josef G. Pipping, sotakomissaari ja nimismies Michel Melander kruunun määräämänä puustellin edustajana ja perintö-rusthollari Isak Harittu. Toimituksessa todettiin, että molemmat osapuolet olivat sitä mieltä, että maat tuli jakaa entisten omistusten laajuuden mukaan. Pellot päätettiin jakaa niin, että Kakkaraisten sai Loukanpellon ja sen täydennykseksi Isopellosta sen itäisen osan. Loppu Isopellosta ja koko Rantapelto tulivat Haritulle. Niityt päätettiin jakaa siten, että Kakkaraisten sai kotiniitynsä, Haritun Ojaniitun sekä sen osan Rantaniittua, joka rajautui Kakkaraisten yksinään omistamaan Muntionniittuun. Lisäksi puustelli sai täydennystä Murhionniitusta. Harittu sai puolestaan loput Ranta- ja Murhionniitusta. Koska Kakkaraisten ei jäänyt tämän jälkeen rantaa, sai puustelli kalastusoikeuden vanhan tavan mukaan. Asiakirjan allekirjoittivat maanmittari Jakob Stålström, toimitusmiehinä olleet lautamiehet Henrik Henriksson Ilpoinen ja Matts

229 KA Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/3-5 Harittu: Isojako Pelloista ja Kotiniityistä Haritun ja Koivulan (Kakkaraisten) yksinäistaloilla (1793-1793).

Mattsson Voivala, sekä edellä mainitut omistajat ja kruunun edustaja. Isak Harittu käytti puumerkkiään.²³⁰

Oheisen kartan lohkot kirjaimella B tulivat rusthollin omaisuudeksi. Harittu sai peltona numerot 4 ja 5 Rantapellosta, numeron 6, joka kelpasi raivattavaksi pelloksi, 7 ja 8 Isopellosta sekä numeron 9 raivioista. Niityistä rustholli sai lohkoista B Rantaniitun numerot 12–15, numeron 16 Sälting sekä numerot 17 ja 18 Murhionniitusta. Toimituksen lopuksi lyötiin rajapyykit maahan 7. toukokuuta 1793. Tilojen omistajille myös näytettiin, mitkä maakappaleet heille kuuluivat. Molempien tilojen pellot olivat nyt yhtenä kappaleena ja niityt kahtena. Lisäksi tilojen haltijoille ilmoitettiin kuninkaallisen majesteetin 23. tammikuuta 1783 antaman asetuksen mukainen kuuden viikon valitusaika, mikäli joku asianosaisista olisi tyytymätön jakoon. Asiakirja allekirjoitettiin Haritussa 7. toukokuuta 1793.²³¹

Maanmittari B. E. Mallén esitti 13. marraskuuta 1845 edellisenä kesänä 25. heinäkuuta suoritetun Kakkaraisten puustellin rajojen uudelleenjaon. Paikalla olivat toimituksen avustajina lautamies Gustaf Emboda, jahtivouti Karl Gustaf Söderström, Kakkaraisten haltija kamreeri Frans Pippingsköld sekä tilan rajanaapurit perintörusthollari Johan Wilhelm Johansson Harittu (Taulu 9), Gustaf Andersson Kaisti ja Johan Isaksson Vanhatalo Ilpoisista. Turun kaupungin omistamien Pisun ja Lausteen rajanaapurina olevien tilojen edustajana oli oikeuspormestari Albert Lignell. Paikalla oli myös nimismies C. N. Wendell valvomassa kruunun etua ja kappalainen Karl August Hornborg valvomassa kirkkoherran pappilan etua.²³²

Pormestari Lignell esitti Pisun ja Sotalaisten kylien vuonna 1793 laaditun isojakokartan ja rusthollari Harittu maanmittari Johan Wettervijkin vuonna 1699 laatiman kartan ja vuosina 1792 ja 1793 suoritetun Kakkaraisten ja Haritun isojaon kartan ja asiakirjat. Allekirjoittanut maanmittari esitti lisäksi Haritun isojaon oikaisun asiakirjat, jotka olivat pohjana nyt suoritettulle toimitukselle. Toimituksessa todettiin Wettervijkin kartan pohjalta, että Kakkaraisten ja Haritun metsä oli yhteismaata, jota ei ollut jaettu. Tilojen haltijat ilmoittivat kyllä määritelleensä rajan keskenään. Sen kulkua osoitti molemmissa päissä aita, mutta keskemällä metsää raja ei ollut nähtävissä. Rajalinjan todettiin ilmenevän Haritun esittämästä kartastakin, mutta siitä kertovaa asiakirjaa ei ollut saatavilla.²³³

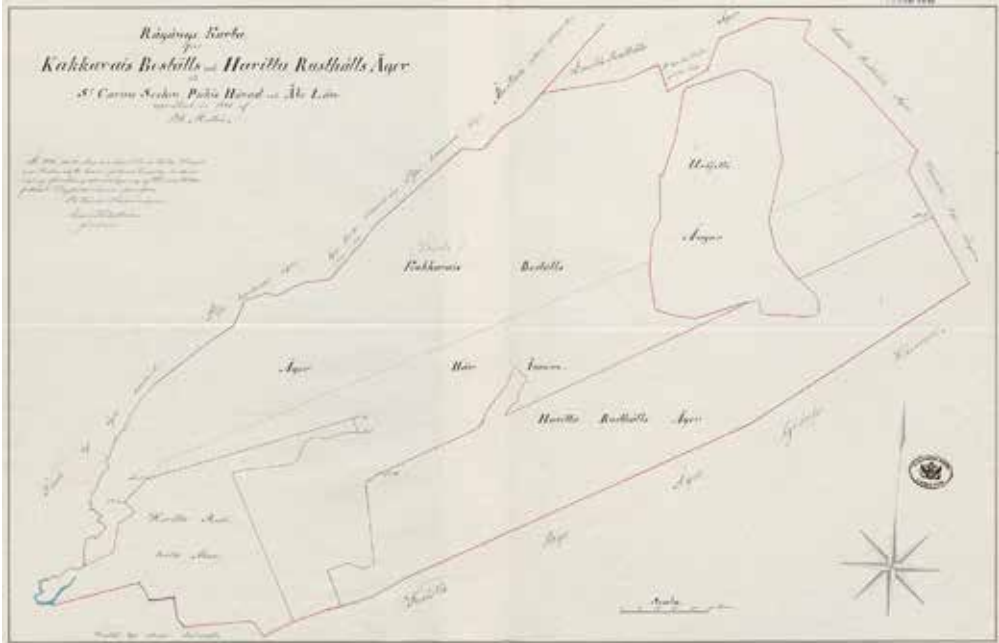
Rajalinjan pituudeksi saatiin 1 500 kynnärää. Toimitusta jatkettiin 15. marraskuuta, jolloin rajalinjaa tarkastettiin 4 000 kynnärän matkalta. Tätä osakkaiden sopimaa linjaa verrattiin kartoissa esiintyvään rajaan. Tarkastuksessa todettiin, että rajalinja oli huomattavasti karttaan merkittyä pidempi, minkä lisäksi metsäkappale oli myös leveampi

230 *Ibid.*

231 *Ibid.*

232 KA Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/6–8 Harittu: Rajankäynti Haritun ja Koivulan yksinäistalojen välillä (1845–1845).

233 *Ibid.*

Vuoden 1845 rajantarkastuksesta näkyy selvästi, kuinka Kakkaraisten puustellin pellot olivat osittain Haritun maiden keskellä katkaisten ne kahteen osaan. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/6-8 Harittu: Rajankäynti Haritun ja Koivulan yksinäistalojen välillä (1845-1845).

kuin kartassa. Maastossa osapuolten sopima raja ja sitä osoittava aita oli kuitenkin sijoittunut niin, että se kulki Kakkaraisten pellon kulmalta Kuralan kylän Pahaniitulla olevaan maakiveen. Kummallekin osakkaalle tuli myös suurin piirtein yhtä paljon liikamaata. Välttääkseen pitkällistä prosessia ja siitä aiheutuvia kuluja osapuolet sopivat, että raja pidettäisiin vanhalla paikallaan myös tässä jaossa.²³⁴

Rajalinja merkittiin 17. marraskuuta maastoon, ja sen kulku tuli olemaan mainitusta Kakkaraisten pellon kulmasta Pahaniitun maakiveen. Sen pituudeksi saatiin 3 474 kyy-närrää. Samalla suoritettiin myös talojen välillä olevan sikopiirin mitta. Marraskuun 18. päivä käytiin vielä Haritun Isosuo niityn rajat, sillä ne ulottuvat Kakkaraisten maiden keskelle, kuten kartta osoittaa. Siellä maahan lyötiin mäntypaalut, sillä suomaa oli niin märkää, ettei sinne voinut pystyttää kivisiä rajamerkkejä. Asiakirjaan merkittiin vielä rajapyykkien sijainti ja luonto.²³⁵

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ *Ibid.*

Johan ja Jakob Johansson Haritun perintö

Edesmenneen rusthollari Johan Henrikssonin poika Johan Johansson (Taulu 5) Haritusta tuli Piikkiön ja Kaarinan kihlakunnanoikeuteen lokakuussa 1771 ja kertoi kutsuneensa 22. syyskuuta paikalle oikeuteen äitinsä rusthollarinlesken Brita Mattsdotterin, veljensä Isak Johansson Haritun (Taulu 6), lankonsa rusthollari Erik Erikssonin Voivalasta sekä alaikäisten veljiensä Mickelin ja Jakobin (Taulu 5) sekä sisarensa Helenan holhoojat rusthollari Johan Johansson Paaskunnan ja rusthollari Johan Henriksson Sepälän Hadvalasta. Johan Johansson halusi valittaa isänsä Johan Henrikssonin tekemästä testamentista ja 9.7.1771 tehdystä perunkirjoituksesta. Osapuolet ilmoittivat kuitenkin jo sopineensa riitansa ilman tuomiota. Isak Johansson sai pitää koko rusthollin omasta perintöosastaan, jonka arvo nousi 8 000 kuparitaalariin. Kun hänen äitinsä tulisi luovuttamaan hänelle kuuluvan kolmanneksen rusthollista pojalleen Isakille, olisi pojan annettava äidilleen riittävät elinolot rusthollista. Tähän sopimukseen tyytyivät kaikki osapuolet.²³⁶

Rusthollari Johan Henriksson Seppälä Piikkiön Hadvalasta, joka oli Haritun Henrik Olofssonin Maria-tyttären (Taulu 3) pojanpoika, antoi haastaa huhtikuussa 1788 rusthollari Isak Haritun oikeuteen vastaamaan 48 riikintaalarin 11 killingin velasta vuodelta 1780. Osa summasta koostui huutokaupparahoista ja osa 15 viljatynnyrin myynnistä. Sopimuksen mukaan Harittu lupasi maksaa summan kahdeksan vuoden aikana ja sille kuuden prosentin koron. Mainitut summat kuuluivat Sepän holhotille Jakob Johansson Haritulle, joka oli nyt saavuttanut täysi-ikäisyyden, ja holhooja halusi tehdä selvityksen tämän omaisuudesta, joka oli ollut hänen hoidossaan. Kun Isak Haritulla ei ollut tähän huomauttamista, tuomittiin hänet maksamaan summa Sepälle.²³⁷

Rusthollari Johan Seppälä haastoi huhtikuussa 1788 jälleen rusthollari Isak Haritun oikeuteen vastaamaan Sepän holhotille Jakob Johansson Haritulle kuuluvasta viljasta, joka oli langennut hänelle perinnönjaossa 24. syyskuuta 1778. Isak Harittu kielsi, että hänen veljelleen Jakobille olisi merkitty siinä mitään viljaa saatavaksi. Seppä sanoi viljan merkityn poikien äidin toimittamaan perunkirjaan. Koska hänellä ei ollut sitä mukana, lykkäsi oikeus asian käsittelyä ja määräsi osapuolet saapumaan seuraaville käräjille kymmenen hopeataalarin sakon uhalla.²³⁸

Voivalassa oleskeleva rusthollarin poika Jakob Johansson Harittu haki asianajajansa kautta huhtikuussa 1788 oikeutta lunastaa puolikkaan Haritun rusthollista maksamalla lunastuksen sisaruksilleen. Hän katsoi olevansa yhtä oikeutettu rustholliin kuin sitä isännöivä veljensä Isak Harittu. Isak Harittu katsoi, että koko rustholli kuului hänelle,

236 KA I KO a:81, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–25.10.1771, 693–694.

237 KA I KO a:103, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–28.4.1788, § 75, 617–617v.

238 KA I KO a:103, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–28.4.1788, § 76, 617v.

sillä hän oli saanut siihen kiinnekirjan 26. maaliskuuta 1774, eikä Jakobin holhooja ollut huomauttanut asiasta. Myös oikeus katsoi, että se ei voinut puuttua asiaan, sillä Isakille oli myönnetty kiinnekirja.²³⁹ Voivalan rusthollissa oleskeleva rusthollarin poika Jakob Johansson Harittu antoi haastaa huhtikuussa 1788 myös holhoojansa rusthollari Johan Henriksson Seppälän oikeuteen tekemään selkoa Jakobin omaisuudesta. Asia jätettiin tällä kertaa avoimeksi, jotta osapuolet voisivat sopia siitä.²⁴⁰

Johan Henriksson Seppälä esitti syyskuussa 1789 oikeuden määräämät laskelmat holhottavansa Jakob Johansson Haritun omaisuudesta. Isänsä Johan Henrikssonin perukirjaan vuodelta 1771 hänelle merkittiin runsaan 88 riikintaalarin osuus Haritun rusthollista, runsaan 91 taalarin osuus irtaimesta omaisuudesta ja runsas 20 taalaria hääkustannuksia, yhteensä runsaat 201 taalaria. Syyskuussa 1778 laadittuun Jakobin äidin Brita Mattsdotterin perukirjaan hänen äidin perinnökseen merkittiin runsaat 13 taalaria. Lokakuussa 1778 myytiin hänen irtainta perittyä omaisuuttaan, ja siitä hänelle tuli runsaat 11 taalaria. Muiden pikkusummien kanssa koko hänen perintöosakseen tuli runsaat 217 riikintaalaria. Holhooja oli toimittanut hänelle tästä summasta vuosina 1788 ja 1789 rahana, kultasormuksina, hopeapikareina ja liina- sekä pitovaatteina runsaat 96 riikintaalaria, joten hänellä oli vielä saamatta jäännös 121 riikintaalaria.²⁴¹

Syyskuussa 1789 otettiin jatkokäsittelyyn Johan Seppälän vaatimus holhottinsa Jakob Haritun omaisuudesta tämän veljeltä Isak Haritulta. Seppälä vaati Isakilta viljaa, joka oli merkitty hänen mukaansa syyskuussa 1778 laadittuun perinnönjakokirjaan ja jonka osoitti Jakobin isäpuolen Johan Jakobssonin (Taulu 5) Rymättylän Mahilassa antama todistus. Johan Mahila oli haastettu näille käräjille, mutta hän ei ollut saapunut paikalle. Oikeus katsoi, ettei asiaa voitaisi tuomita ilman hänen läsnäoloaan, joten hänelle annettiin kymmenen hopeataalarin uhkasakko saapua seuraaville käräjille.²⁴² Jakob Harittu ja hänen holhoojalleen Johan Seppälälle luvattiin ilmoittaa oikeuden päätös myöhemmin, sillä he olivat oikeuden edessä ilmoittamatta, niin että muut joutuivat kärsimään oikeuden myöhästymisestä.²⁴³

Jakob Harittu kantoi jälleen toukokuussa 1790 holhoojaansa Johan Seppälää vastaan, että tämän tuli selvittää Jakobin perintö Haritun rusthollista. Tutkinnan jälkeen oikeus totesi, että osa Jakobin perinnöstä oli hänen isäpuolensa hallussa. Hänen sekä holhoojan tuli maksaa selvityksessä mainitut summat Jakobille. Lisäksi holhoojalle tuli kahden rii-

239 KA I KO a:103, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–28.4.1788, § 83, 625–626.

240 KA I KO a:103, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–28.4.1788, § 84, 626.

241 KA I KO a:105, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7. ja seuraavat päivät. 9.1789, 88v–89.

242 KA I KO a:105, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7. ja seuraavat päivät. 9.1789, § 20, 104v–106.

243 KA I KO a:105, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7. ja seuraavat päivät. 9.1789, § 46, 155v–156.

kintaalarin palkkio vuodessa hänen vaivoistaan. Kaikkiaan summa nousi kuudeltatoista vuodelta 32 riikintaalariin. Jakob Harittu ilmoitti vievänsä jutun korvauksen osalta laamanninoikeuteen.²⁴⁴

Oikeus palasi vielä käräjillä toukokuussa 1790 Jakob Haritun perintöä koskevaan asiaan. Oikeus halusi selvitettäväksi, kuinka holhoojat Johan Seppälä, Johan Paaskunta ja Johan Jakobsson Mahila Rymättylästä olivat menetelleet viimeksi mainitun vaimon Brita Mattsdotterin perinnönjaossa vuonna 1778. Osapuolten asianajat ilmoittivat oikeudelle, että Jakob Harittu oli vetänyt pois kaikki vaateensa Johan Seppälää kohtaan, sillä asian käsittely oli laamanninoikeudessa.²⁴⁵

Johan Seppälä kantoi toukokuussa Isak Harittua vastaan jo aiemmin käräjille tuomassaan asiassa, joka koski Seppälän holhotin Jakob Haritun vuonna 1788 vanhempiensa jälkeen saamaa viljaa vajaata kolmea tynnyriä kauroja ja kahdeksaa kappaa ohria. Asiaa oli lykätty, koska Jakobin isäpuoli Johan Jakobsson Mahila Rymättylästä ei ollut saapunut paikalle. Nyt hän oli lähettänyt valtuutettunsa oikeuteen. Mahilan valtuutettu kysyi oikeudelta, miten hänen päämiestään kohtaan esitetty vaade olisi ymmärrettävä, sillä asian käsittely oli jo laamanninoikeudessa. Oikeus totesi, että asian käsittely jätettäisiin siksi tähän, ja myös asianosaiset tyytyivät päätökseen.²⁴⁶

Turun hovioikeus oli antanut päätöksensä 19.5.1791 koskien Johan Seppälän ja Jakob Haritun asiassa väitettyä jääviyttä. Jakobin holhoojan Seppälän mukaan osa tämän perinnöstä 88 riikintaalaria oli jäänyt Haritun rustholliin hänen veljensä Isak Haritun haltuun, eikä holhooja ollut saanut sitä käsiinsä. Holhooja oli jo muuten maksanut Jakobille tulevan perinnön tälle tämän tultua täysi-ikäiseksi. Jakob oli nyt saanut tämänkin osan perinnöstään täysi-ikäisenä omaan hoitoonsa. Kyse oli siitä, mitä hän saattoi vaatia veljeltään, sillä hän oli kasvanut alaikäisenä talossa ja saanut veljeltään ruoan ja hoivan. Oikeus totesi, ettei Isak Harittua ollut kuultu tässä asiassa, ja siksi sekä laamannin- että kihlakunnanoikeuden aiemmat tuomiot kumottiin. Asia tulisi ottaa uudelleen käsittelyyn, mikäli osapuolet eivät pääsisi siitä sopimukseen ilman oikeudenkäyntiä. Koska hovioikeuden päätös ilmoitti selvästi, että loput Jakobin perinnöstä oli Isak Haritun hallussa, tuli hänet haastaa seuraaville käräjille vastaamaan siitä.²⁴⁷

Jakob Haritun perintövaateeseen palattiin tammikuussa 1792. Paikalle tulivat Jakob, hänen holhoojansa Johan Seppälä ja Jakobin Isak Harittu. He ilmoittivat sopineensa asian niin, että Seppälä maksaisi Jakobille 83 riikintaalaria. Näistä rahoista Jakob oli jo saanut 72 taalaria. Lisäksi hänen veljensä maksaisi hänelle 11 riikintaalaria ja kaksi tyn-

244 KA I KO a:107, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.5.1790, § 10, 311v–317.

245 KA I KO a:107, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.5.1790, § 14, 322v–323.

246 KA I KO a:107, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 25.–27.5.1790, § 17, 327–328.

247 KA I KO a:110, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–10.9.1791, § 21, 126–129v.

nyriä ohria. Tätä vastaan Jakob maksaisi kaikki maksut, joita hänelle kuului hänen isänperintönsä osalta. Johan Seppälä vapautettiin kaikista perintövaateista tulevaisuudessa, mutta Jakob pidätti itsellään oikeuden hakea osansa lunastussumman Haritun rustholista veljeltään.²⁴⁸

Helena Isaksdotterin ja Johan Jakobssonin Harittu

Haritun rusthollarin Isak Johanssonin tytär rusthollarin vaimo Helena Isaksdotter Harittu (Taulu 7) kuoli 3. syyskuuta 1824. Hänen perunkirjoituksensa pidettiin 2. joulukuuta 1824 toimitusvouti Hagelbergin kirjaamana. Häntä avustivat lautamies Johan Henriksson Finby Kuusistosta ja vieraana miehenä toiminut Anders Karlsson Ylitalo Kaistista. Leski Johan Jakobsson Harittu ilmoitti pesän. Vainajan ensimmäisestä avioliitosta rusthollari Matts Mattssonin kanssa oli kaksi tytärtä: Ulrika, joka oli naimisissa talollinen Wilhelm Jakobsson kärjen kanssa, sekä Maria, joka oli vielä naimaton. Hänen etuaan valvoi holhooja talollinen Johan Mattsson Vättilä. Toisen avioliiton lapset Johan Wilhelm ja Helena Wilhelmina olivat vielä alaikäisiä. Heidän etuaan valvoi isä Johan Jakobsson ja holhooja, herastuomari Johan Mattsson Ylikylä.²⁴⁹

Kiinteä omaisuus koostui Haritun rusthollin puolikkaasta ja Tulkkilan augmenttilan puolikkaasta, jotka arvioitiin yhteensä tuhannen hopearuplan arvoiseksi. Käteistä pesässä oli 86 hopearuplan verran ruplina ja ruotsalaisina riikintaalareina. Kultaesineitä oli kolmesti kaulan ympäri kiedottava kääty, kymmenen erilaista kultasormusta, joista viidessä oli kaiveruksena J. J. S., yhdessä Maria, yhdessä J. A. C. J. O. H., yhdessä F. D., yhdessä L. J. D. ja yhdessä J. A. S. Lisäksi korvakorut olivat kultaa. Hopeaa olivat viisi ruokalusikkaa, joista kolmeen oli kaiverrettu J. J. S., yhteen M. M. S. H. J. D. ja yksi oli kaivertamaton. Kultaesineiden arvo oli yhteensä 15:75 hopearuplaa. Hopeapikari oli kaiverrettu kirjaimilla J. J. S ja paloviinatumlari M. S. S. Hopeaa oli lisäksi neljä teelusikkaa. Messinkiä oli mortteli stötteleineen eli survimineen ja kaksi kynttilänjalkaa. Tinasta olivat kaksi tuoppia, neljä syvää vatia, kaksi matalaa vatia, 2½ tusinaa lautasta, viisi kynttilänjalkaa ja kannellinen sinappikannu. Kuparia olivat muun muassa kaksi kahvipannua ja muurattu paloviinapannu. Rautaesineisiin kuuluivat neljä pataa, paistinpannu ja pan-nukakkupannu.²⁵⁰

Puuesineet edustivat talonpoikaista käyttöesineistöä, kuten rautaesineetkin. Niihin kuului esimerkiksi huonekaluina mankeli, kaksi keinutuolia, yhdeksän karmituolia,

248 KA I KO a:111, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 23.–26.1.1792, § 12, 18v–19.

249 KA Ec2: 1, Piikkiön ja Halikon ylisen tuomiokunnan arkisto, Piikkiön kärjäkunnan perukirjat (1824–1842), rusthollarin vaimo Helena Isaksdotterin Haritun perukirja 2.12.1824, 31–42.

250 *Ibid.*

kaksi pitkätuolia, naisten piironki, suuri kaappi, kaksi kulmakaappia, kaksi pitkää pöytää jalkoineen, pienempi siniseksi maalattu kääntöpöytä, ruskeaksi maalattu yksinkertainen pöytä, siniseksi maalattu sohva, kaksi maalaamatonta jalallista sänkyä ja seinäkello. Ajo-
kaluihin kuuluivat muun muassa kahdet kiesit valjaineen. Tilalla oli myös tuulimylly
käsikivien lisäksi. Sekalaisiin esineisiin kuuluivat tusina pöytäveitsiä, viisi paria teekup-
peja, teekannu ja kermanekka, teeprikka, kahvimylly, kahdeksan posliinilautasta, 20 ki-
vitavaravattia, suomenkielinen *Raamattu*, lakikirja ja katekismus.²⁵¹

Karjaan kuului kaksi valakkaa ja kaksi tammaa, lehmät Hallas, Marjas, Fröken, Rus-
kas, Palma Ros, Kirjas, Hälilige, Rosloka, Kaunige ja Kärjas. Sonneja oli kaksi ja vasikoita
kolme. Pässejä oli kaksi ja uuhia 19 sekä sikoja kaksi ja porsaita viisi. Vainajan vaatteisiin
kuului naisten turkki ruskealla päällyskankaalla, musta silkkipuku, vihreä kattuunipu-
ku, ruskea kamlottipuku, vihreä kamlottipuku, musta kamlottipuku, vihreä verkapuku,
kolme raidallista puuvillahametta, raidallinen silkkihame, neljä raidallista sarssihamet-
ta, kolme topattua kattuunista röijytakkia, kaksi kamlottiröijyä, yksi musta verkaröijy-
takki, silkkiesiliina, kattuuniesiliina, valkea ruusukuviainen esiliina, neljä puuvillaesilii-
naa, damastishaali, vihreäpohjainen shaali, ruudullinen silkkishaali, ruskea silkkishaali,
raidallinen silkkishaali, neljä kaulaliinaa, neljä naisten myssyä. Liina- ja vuodevaatteisiin
kuuluivat tyynyt, lakanat, patjat ja vaipat sekä verhot yhdeksään ikkunaan.²⁵²

Velaksi luettiin Hukkion torpparin Mickel Mattssonin perikunnalta vaatimat 6 000
kuparitaalaria eli runsaat 166 hopearuplaa. Summaa ei voitu merkitä perukirjaan, sillä
se oli riidanalainen. Leski Johan Jakobsson piti pesästä vuoteensa sekä pitovaatteensa,
vaatearkkunsu, kultaketjun, J. J. S. -kirjaimilla merkityn kantasormuksen, samoilla kir-
jaimilla merkityn pikarin, samoilla kirjaimilla merkityn lusikan, silkkidamastisen liinan,
kiesit valjaineen sekä toisen valakan. Niiden arvo 46 ruplaa 33 kopeekkaa vähennettiin
perintösummasta. Perittäväksi jäi runsaat 1 391 hopearuplan edestä omaisuutta. Osa-
puolet päättivät, että omaisuus tuli myydä julkisella huutokaupalla ja jakaa saadut rahat
perillisten kesken.²⁵³

Helena Isaksdotter Haritun lesken rusthollari Johan Jakobsson Haritun perunkirjoi-
tus pidettiin hänen kuoltuaan 23. toukokuuta 1826 puolitoista vuotta hänen vaimonsa
perunkirjoituksen jälkeen 8. kesäkuuta 1826. Hänen perillisiään olivat ainoastaan hänen
lapsensa Johan Wilhelm Johansson ja Helena Wilhelmina Johansdotter. Heidän etuaan
valvoivat heidän isänsä veli perintötalollinen Wilhelm Jakobsson Kärki ja heidän tätinsä
mies herastuomari Johan Mattsson Knaapi Ylikylästä. Omaisuuden toivat ilmi edesmen-
neen veli Anders Jakobsson Kärjeltä ja vainajan tytärpuoli Maria Mattsdotter, joka oli
ollut paikalla hänen kuolemansa hetkellä.²⁵⁴

251 *Ibid.*

252 *Ibid.*

253 *Ibid.*

254 KA Ec2: 1, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan arkisto, Piikkiön kärjäkunnan peru-
kirjat (1824–1842), rusthollari Johan Jakobsson Haritun perukirja 8.6.1826, 145–159.

Perukirjaan merkittiin kiinteänä omaisuutena 14/40 osaa Haritun rusthollia ja samansuuruinen osa sen augmenttia Kaks Kerran Tulkkilaa yhteisarvoltaan 350 hopearuplaa. Käteistä pesässä oli 55 hopearuplan arvosta. Kultaa olivat kuusi sormusta, joista kolme oli merkitty kirjaimilla J. J. S., yksi nimellä Maria, yksi kirjaimilla A. J. S. ja yksi kirjaimilla S. L. J. D. Suurempi hopeapikari, joka painoi 35 7/8 luotia, oli merkitty kirjaimilla M. M. S. ja osittain kullattu. Toinen pikari oli merkitty kirjaimilla J. J. S. Tumlariin oli kaiverrettu M. S. S. ja kolmeen ruokalusikkaan J. J. S. Neljänteen lusikkaan oli kaiverrettu M. M. S. H. J. D. Yksi ruokalusikka ja kolme teelusikkaa olivat merkittämättömiä. Myös neljä hihannappia ja kengänsoljet olivat hopeaa. Vainajalta jäi myös hopeinen taskukello avaimineen merkittynä numerolla 5053 sekä kaksi hopeahelaista pitkävartista piippua.

Huonekaluja oli tullut vaimo Helena Isaksdotterin perunkirjoituksen jälkeen jonkin verran lisää, sillä sinisiä maalattuja kääntöpöytiä oli kaksi ja karmituoleja kymmenen. Lisäksi perukirjaan merkittiin yksi kaappi enemmän. Vainajan vaatteisiin kuului kolme sinistä sarkakaprokkia, tuluppiturkki sarkaisella päällyskankaalla, vyötärömittainen turkki samanlaisella kankaalla, sininen sarkasortuutti, kaksi sinistä sarkafrakkia, vanha musta sarkafrakki, kaksi sinistä lyhyttä sarkatakkia, lyhyt turkki sinisellä päällyskankaalla, harmaa lyhyt turkki päällyskankaalla, neljä paria pitkiä sinisiä housuja, pari harmaita ratsastushousuja, kolmet kangasliivit, kattuuniliivit, mustat samettiliivit, siniset ja mustat sarkaliivi, kolmet vanhat sarssiliivit, punaiset ja harmaat sarkaliivit, punaiset peirongekankaiset liivit, pari raidallisia rohdinsukkia, puuvillasukat, kaksi paria sinisiä puuvillasukkia, kolme paria villasukkia, viisi pellavapaitaa, pari harmaita sormikkaita, damastisilkkinen ruusukuvioinen kaulaliina ja ruudullinen damastisilkkikaulaliina.

Karjaan kuului tamma ja kaksi valakkaa, lehmät Hallas, Fröken, Helmike ja Kirjas. Nautaeläimiä olivat myös sonni, kaksi hiehoa ja kolme vasikkaa. Pässä, 11 uuhua ja yhdeksän lammasta muodostivat katraan. Sikoja oli kolme ja porsaita neljä. Viimeiseksi karjasta mainittiin yksi hanhi. Viljaa tähän perukirjaan ei merkitty, sillä sen katsottiin kaiken menevän palkollisten ja lasten ruokaan. Myöskään peltoihin kylvettyä ja korjaamatonta viljaa ei merkitty pöytäkirjaan. Edellisestä perukirjasta poiketen teekuppeja oli nyt viisi paria ja posliinilautasia yhdeksän. Sekalaisiin merkittiin myös edellisestä perunkirjoituksesta poiketen sateenvarjo, tupakkarasia, nahkavartinen pitkä piippu ja peili. Saatavina pesällä oli vuoden 1825 veroina Tulkkilasta 50 hopearuplaa. Lyhennyksinä edesmenneen veli Wilhelm Kärki vaati 200 hopearuplaa edellisen perukirjan ilmoituksen mukaan myydystä omaisuudesta. Vainajan naimattoman tytärpuolen Maria Mattsdotterin myötäjäiset 25 hopearuplaa oli myös vähennettävä pesän säästöstä, sillä ne olivat maksamatta. Johan Wilhelm Johanssonin ja Helena Wilhelmina Johansdotterin holhooja Johan Knaapi myös näiden holhottaviensa myötäjäisten, yhteensä 50 hopearuplaa, erottamista pesästä. Johan Ylikylä vaati puolestaan kahden viimeksi mainitun lapsen äidinperinnön 79 hopearuplan erottamista pesästä. Pesän arvosta vajaasta 677 hopearuplasta vähennettiin vajaat 360 hopearuplaa, joten sen säästöksi jäi 317 ruplaa.

Maria Mattsdotterin ja Anders Jakobssonin Harittu

Helena Isaksdotter Haritun ja tämän ensimmäisen aviomiehen Haritun rusthollari Matts Mattssonin tytär Maria Mattsdotter Harittu (Taulu 8) tuli kotitilansa emännäksi. Hän avioitui Kaarinan Kärjen pojan Anders Jakobssonin kanssa, joka muutti rusthollariksi Harittuun. Maria kuoli 1. toukokuuta 1830, ja hänen perunkirjoituksensa järjestettiin 9. heinäkuuta samana vuonna. Maria jätti jälkeensä perillisinään leskensä Haritun rusthollari Anders Jakobssonin ja heidän ainoan tyttärensä Edla Gustava Andersdotterin. Tämän holhoojana toimi rusthollari Johan Mattsson Pappisista. Ensimmäiseksi arvioitiin puolisoille kuulunut osa Haritun rusthollia, ja sen arvoksi saatiin 300 hopearuplaa.²⁵⁵

Kultaa olivat kolminkertainen kaulaketju lukkoineen, kultasydän, kantasormus, neljä muuta sormusta, joista yhteen oli kaiverrettu A. J. S. 1826, pari kultaisia korvakoruja ja kolme kultasormusta, jotka oli merkitty kirjaimilla M. M. S. A. J. S. ja M. M. D. Hopeapokaali oli merkitty kirjaimilla J. J. S., H. J. D. ja M. M. D. Hopeapikari oli merkitty vuosiluvulla 1736. Kolme ruokalusikkaa oli merkitty kirjaimilla M. M. D. Neljä teelusikkaa oli merkitty kirjaimilla M. W. H. J. R. A. M. D. Hopeisessa taskukellossa oli kullattu avain, ja talossa oli lisäksi sekä ruotsalaista että venäläistä hopearahaa. Kun kultaesineiden arvo oli 15 hopearuplaa, oli se hopeisten ruplien ja riikintaalareiden ansiosta hopeesineiden kohdalla 75 hopearuplaa.²⁵⁶

Ainoana kupariesineenä oli muurattu paloviinapannu. Tinaa olivat tuoppi, kaksi lautasta sekä kaksi suurempaa ja kaksi pienempää kynttilänjalkaa. Puuesineisiin kirjattiin lisää kaksi tusinaa pyökkilautasta. Rautaesineitä olivat aurojen, lapioiden, rautakankien, kirveiden, hankojen ja höylien ynnä muiden sellaisten lisäksi muun muassa kolme pataa, kaksi kolmijalkaa, pannukakkupannu ja kastikepannu. Ajokaluihin kuuluivat leveät kiesit jousitusrakenteineen ja valjaineen sekä kirkkoreki. Huonekaluja olivat kaksi pitkää pöytää ja kaksi pitkää penkkiä, kolme muuta pöytää, joista yksi oli maalattu ja toinen kääntöpöytä, yhdeksän karmituolia, kolme kaappia, yksi sänky, piironki ja seinäkello kuorineen. Kivitavara-astioita oli 19 kappaletta, posliinilautasia kymmenen ja teekannuja yksi. Vuosien 1824 ja 1826 perukirjoissa mainitut suomenkielinen *Raamattu* ja lakikirja puuttuivat. Kirjoista mainitaan ainoastaan virsikirja. Karjaan kuului kaksi valakkaa, tamma, varsa, viisi lypsylehmää, kolme nuorta nautaa, neljä vasikkaa, 16 lammasta, 17 vuonaa, kolme sikaa ja kuusi porsasta.²⁵⁷

Maria Mattsdotterin pitovaatteisiin kuului naisten turkki, naisten kapotti, punaraidallinen briljantiinipuku, musta silkkipuku, punainen pumasiinipuku, sininen pumasiinipuku, vihreäraitainen kattuunipuku, punaraitainen kattuunipuku, kaksi sinistä puuvillapukua, siniraitainen puuvillapuku, punaraitainen puuvillapuku, sarssileninki, sininen

255 KA Ec2: 1, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan arkisto, Piikkiön kärjäkunnan perukirjat (1824–1842), rusthollarin vaimo Maria Mattsdotterin Haritun perukirja 9.7.1830, 347–356.

256 *Ibid.*

257 *Ibid.*

Summa 4 Skörting 359 9/10

Att vi all egendomen redeligen upgifva
 icke med wett och wilja deraf undan
 det kan vi vid påfordran med liflig
 bejanna

Anders Jacobs Son. Maria Matts
 från Harits från Harittas

I A

'Med' föresjände upslutning och
 dering förklara underskrifne på
 sigas wägnar sig nöjde

Johan Matts Son. Wilhelm Jacobs
 Knaapi från Ujlebyla Kärki
 från Harits

A A

Maria Mattsdotterin ja Anders Jakobsson Haritun puumerkit vuoden 1826 perukirjassa. Alaikäisten lasten holhoojat Johan Mattsson Knaapi Ylikylästä ja Wilhelm Jakobsson Kärki piirsivät omat puumerkkinsä. Wilhelm Kärjen puumerkki muistuttaa Anders Haritun puumerkkiä, sillä he olivat veljeksiä. Wilhelm Kärki oli lisäksi Maria Mattsdotter Haritun sisaren Ulrika Mattsdotterin mies. KA, Ec2: 1, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan arkisto, Piikkiön kärjäkunnan perukirjat (1824-1842), rustollari Johan Jakobsson Haritun perukirja 8.6.1826, 159.

sarssileninki, ruskea verkkaleninki, musta verkkaleninki, sarssileninki, vihreäraitainen sarssileninki, siniraitainen sarssihame, kaksi puuvillaleninkiä, englanninkankainen kattuunileninki, topattu kattuuniröijytakki, punainen silkkiförkkeli eli esiliina, kattu-

niförkkeli, kaksi siniraitaista puuvillaförkkeliä, kaksi punaraitaista puuvillaförkkeliä, ruudullinen puuvillaförkkeli, punainen kaftaanitakki, seitsemän naisten myssyä, punainen silkkinen kaulaliina, punainen silkkishaali, harmaa silkkinen kaulaliina, keltainen silkkishaali, musta silkkiiliina, punainen, valkoinen, ruskea ja vihreä madraskankainen liinanen, ruudullinen madraskankainen liinanen, kaksi punaista puuvillaliinasta, keltainen madraskankainen liinanen, valkoinen kamritsikankainen liinanen, seitsemän naisten särkkiä eli paitaa, kaksi paria villasukkia, pari puuvillasukkia, myssyn tykki sekä pieksut ja kengät.²⁵⁸

Pesästä lyhennettiin perunkirjoituksen aiheuttamat kulut, ja sen säästöksi saatiin 565 ruplaa 67 kopeekkaa hopeaa. Leski Anders Jakobsson sai pidättää itselleen naimaosana valakan ja muita, lähinnä hopeaesineitä. Pernkirjoituksen toimittivat Kaarinan lukkari Petter Olof Johnsson ja häntä avustaneet laamanninoikeuden lautamies Erik Iso-Rasi Kuralasta ja Mickel Uusitalo Ilpoisista.²⁵⁹

Kakkaraisten puustellin naapurina

Kakkaraisten tilan omistukset olivat yhteisjaossa Haritun kanssa, ja naapurisopua koiteltiin usein, kun omistuksista syntyi erimielisyyttä. Kakkarainen määrättiin 1680-luvulla rykmentinvälskärin puustelliksi. Rykmentinvälskäri Johan Delfvendahlin valtuutettu valitti lokakuussa 1695 nimismies Henrik Olofssonin (Taulu 3) kaataneen Kakkaraisten aidan ja tehneen itselleen oikotien sitä kautta. Lisäksi nimismies oli päästänyt vieraiden miesten hevosia Kakkaraisten kesantoon, ja nämä olivat purreet välskärin hevosta. Kun välskärin renki oli mennyt ajamaan hevosia pois, oli paikalle tullut vieraita miehiä, jotka olivat ampuneet ja käyneet välskärin väen kimppuun. Kun renki oli ajanut härkiä kotiin Kakkaraisten pellon yli, oli nimismies tullut paikalle ja pahoinpidellyt hänet. Nimismiehen väitettiin vielä antaneen vasikoidensa laiduntaa Kakkaraisten niityllä. Nimismies vastasi, ettei hän ollut koskaan rikkonut aitaa, vaan se oli ollut avoinna ja hän oli siksi ajanut siitä, kuten Kakkaraisten lampuotikin teki. Nimismies kielsi myöskään antaneensa vieraiden hevosten laiduntaa Kakkaraisissa, mutta Kakkaraisten lampuoti väitti kiven kovaan hänen tehneen niin.²⁶⁰

Lopulta nimismies kielsi tehneensä niin ruohonkasvun aikana. Lampuoti väitti myös, että nimismies oli antanut vasikoidensa laiduntaa niityllä niin, ettei Kakkaraisen väki ollut päässyt korjaamaan sieltä heti heiniä. Nimismies myönsi lyöneensä kerran Kakkaraisten renkiä Johan Mattssonin, sillä tämä oli päästänyt härät Haritun peltoon sadonkorjuun aikaa, eikä renki ollut ajanut niitä pois nimismiehen käskystä huolimatta.

258 *Ibid.*

259 *Ibid.*

260 KA I KO a:11, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–5.10.1695, 97–98.

ta. Revityn aidan tarkastaneet lautamiehet ilmoittivat, ettei siitä ollut aiheutunut suurta vahinkoa. Oikeus tuomitsi nimismiehen kolmen markan sakkoon rengin lyömisestä. Hän sai myös toisen kolmen markan sakon aidan vahingoittamisesta. Häntä kiellettiin päästämästä vieraita hevosia laitumelle tai aiheuttamasta vahinkoa Kakkaraisten puustellille käyttämällä tämän veräjää. Hän sai itse hakea korvausta Delfvendahlilta tämän huonoista aidoista johtuneen vahingon vuoksi.²⁶¹

Lokakuussa 1724 rykmentinvälskari Henrik Levin Geitel valitti rusthollari Henrik Henriksson Haritun (Taulu 4) ajaneen sikojaan Kakkaraisten ja Haritun välistä aita myöden, vaikka he olivat sopineet, ettei niin tehtäisi viljan vielä ollessa pellossa. Henrik joutui myöntämään tämän, mutta sanoi laittaneensa lapsen ajamaan sikojaan muutaman kerran. Tämän todettiin olevan vastoin lakia. Henrikiä kiellettiin enää tekemästä niin kolmen hopeamarkan sakon uhalla.²⁶²

Haritun maariidat Kakkaraisten rykmentinvälskärin puustellin kanssa jatkuivat Johan Haritunkin (Taulu 5) isännyskaudella, sillä isojako ei ollut vielä erottanut tilojen maita toisistaan, joten ne sijaitsivat edelleen samassa jaossa, ja rajanylityksiä sattui toisinaan. Kakkaraisten välskärinpuustellin lampuotoi Johan Andersson ja Haritun rusthollari Johan Henriksson kutsuivat huhtikuussa 1741 oikeuden eteen lautamies Jakob Jöranssonin Kuralasta kuultavaksi siitä, että tämä oli ominut kahden edellä mainitun yhteislaitumen Kaarniemenkujan maakappaletta Lausteen ja Kuralan niittyjen välillä. Jakob vastasi, ettei hän hallinnut maakappalettaan yksi, vaan kahden muun talollisen kanssa. Oikeus totesi, ettei lautakunta ollut täysimääräinen tuomion antamista varten, sillä Jakob oli kannettuna ja toinen lautamies Lemun Erik Andersson oli Haritun Johanin lanko. Iisalan lautamies Jakob Mattsson oli puolestaan Kuralan Jakob Jöranssonin lanko. Koska käräjät olivat juuri päättymässä ja kansa oli poistunut, ei oikeus löytänyt ketään sopivaa, joka olisi voitu ottaa avustavaksi lautamieheksi. Siksi juttu tuli lykättäväksi seuraaville käräjille.²⁶³

Rykmentinvälskari Henrik Levin Geitel antoi haastaa marraskuussa 1744 oikeuteen rusthollari Johan Henriksson Haritun vastaamaan hänelle puunkaadosta heidän yhteisessä metsässään. Asiaa ei kuitenkaan voitu käsitellä oikeudessa, sillä molemmat tilat olivat kruununtiloja ja riita tulisi ratkaista kuninkaan käskyvaltaisen eli maaherranviraston toimesta.²⁶⁴ Henrik Levin Geitel antoi haastaa oikeuteen jälleen huhtikuussa 1754 Haritun kruunun rusthollarin Johan Henrikssonin siitä, että tämä oli ominut Geitelin puustellista Kakkaraisista niityn. Harittu oli puolestaan haastanut Kakkaraisten lampuodin Johan Andersson, jota hän piti syyppäänä tähän riitaan. Geitel lähetti oikeudelle kirjeen,

261 *Ibid.*

262 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.10.1724, 240–240v.

263 KA I KO a:49, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 13.–18.4.1741, 649v–650v.

264 KA I KO a:51, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–28.11.1744, 994–994v.

Kakkaraisten rakennukset on Haritun tavoin purettu 1980-luvulla. Kuvassa näkyy Haritun päärakennuksen kivijalan jäänteitä. Valokuva: Veli Pekka Toropainen, 2023.

jossa hän pyysi asian käsittelylle lykkäystä, sillä hän joutui matkustamaan maakuntaan uusien armeijan rekryyttienottoa varten. Johan Harittu vastusti lykkäystä, mutta oikeus totesi, että se ei käsittelee asiaa, sillä se kuului kuninkaan tuomiovaltaiselle kummankin tilan ollessa kruunun maata.²⁶⁵

Rykmentinvälskari Henrik Levin Geitel tuli oikeuteen huhtikuussa 1755 ja kertoi vieneensä Kakkarastenniityä koskevan riidan maaherranviraston käsiteltäväksi, sillä niity oli nykyisin Haritun tilan alla, vaikka Geitel katsoi sen kuuluvan omaan Kakkaraisen tilaansa. Geitel oli pyytänyt, että Haritun omistajaa Johan Henrikssonia kielletäisiin korjaamasta niityltä vuoden 1752 heiniä. Geitelin mukaan Harittu tai hänen esi-isänsä olivat vieneet niityn Kakkaraisen puustellilta silloin, kun tila oli ollut autiona. Maaherranvirasto oli vastannut, ettei se voinut tehdä päätöstä asiassa, vaan Geitel saisi viedä riidan kihlakunnanoikeuden päätettäväksi.²⁶⁶

Tarvittaessa Haritun ja Kakkaraisen kruununtilojen omistajat yhdistivät voimansa. Rusthollari Johan Henriksson ja välskari Gerhardt Odenandtin maaliskuussa 1766 nostamassa oikeusjutussa heitä ja heidän kruununtilojaan edustivat valtuutettuina hovioikeuden varaviskaali Karl Hassel, kihlakunnankirjuri Jakob Johan Hedman, föörari Karl Fredrik Lindström ja nimismies Gustaf Wikström. Vastaajia Rauvalan rusthollareita Matts Simonssonia ja Matts Henrikssonia sekä Kaistin augmenttitalollista Jakob Jakobsonia edusti pataljoonan adjutantti Jakob Johan Lindström. Koska Matts Simonsson ei ollut saapunut paikalle, lykättiin kylien isojaon toimittamista seuraaville käräjille. Osapuolille annettiin 20 hopeataalarin uhkasakko saapua seuraaville käräjille selvittämään rajariita loppuun.²⁶⁷

Perintörusthollari Johan Haritun ja välskari Gerhardt Odenandtin jo vuoden 1765 syyskäräjille nostama juttu Rauvalan rusthollareita ja Kaistin augmenttitalollista vastaan otettiin jälleen käsittelyyn lokakuussa 1766. Kylien välinen isojako oli pistetty alulle kesällä 1764, mutta se oli juuttunut tähän rajariitaan. Paikalla olivat nyt sekä kantajat että vastaajat, paitsi Rauvalan rusthollari Matts Henriksson. Rauvalan toinen rusthollari Matts Simonsson ilmoitti, ettei tämä halunnut enää olla osallisena koko rajariidassa. Paikalla olivat myös Kakkaraisen kruununpuustellin edustaja kihlakunnankirjuri Jakob Johan Hedman ja rykmentin edustaja furiiri Berndt Otto Schauman. Kaistin kruununtilaa edustivat samat miehet kuin edellisessä asian käsittelyssä.²⁶⁸

Kruununnimismies Gustaf Wikström oli suorittanut riidanalaisella rajalla katselmuksen Haritun rusthollarin pyynnöstä. Kruununvouti esitti oikeudelle maanmittari

265 KA I KO a:63, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–6.4.1754, 329–329v.

266 KA I KO a:64, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 9.–12.4.1755, 282–283.

267 KA I KO a:76, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 20.–25.3.1766, § 33, 159–159v.

268 KA I KO a:76, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–11.10.1766, § 39, 189–194v.

Johan Wettervijkin vuonna 1699 Haritusta ja osasta Kakkaristen omistuksia laatiman kartan. Hän näytti kartalta riidanalaisen rajan, joka alkoi numerosta 29, eli Muruniitusta, ja jatkui numeroon 31. Nimismies esitti lisäksi 10.10.1765 laaditun katselmusasiakirjan, jonka toimittamisessa olivat olleet mukana käräjiä pitänyt kihlakunnantuumari joidenkin lautamiesten kanssa. He olivat kokoontuneet rajamerkille numero 31, ja siitä oltiin yksimielisiä. Rauvolan rusthollari Matts Simonsson väitti rajan jatkuvan siitä numeroon 32, mutta Haritun rusthollarin mukaan se kulki kivirauniolle, joka oli merkitty karttaan L-kirjaimella. Siitä raja jatkui hänen mukaansa kirjainten H ja C osoittamiin kiviraunioihin. Matts Simonsson ei tosin voinut vahvistaa väitettään millään asiakirjalla. Rauvolan rusthollarin mukaan Haritun rusthollari oli ominut tällä maalla itselleen liikaa peltoa, sillä oikean rajan paikan osoitti rajajoja kylien välillä. Katselmuksen tuloksista Rauvalan rusthollari ja Kaistin isäntä tunnustivat rajamerkkien 29 ja 31 välin oikeaksi, mutta siitä lähtien raja kulki heidän mukaansa numeroon 32, joka oli Kaariningon niityn kulma.²⁶⁹

Kruununvouti Hedman huomautti tässä vaiheessa, että tällaisesta rajasta ei ollut muuta todistetta, kuin että Haritun tila oli viljellyt riidanalaista maata ilman haastetta oikeuteen jo kauan. Vouti tuotti todistamaan torppari Henrik Johanssonin, joka sai vannon valansa ja kertoi, että hän oli 24-vuotias ja syntynyt Turussa. Hän oli palvellut Haritussa viiden vuoden ajan, ja hänen isäntänsä oli koko ajan viljellyt kyseistä riitamaata ilman, että Rauvolan tai Kaistin isännät olisivat puuttuneet asiaan. Rauvolan rusthollari halusi kysyä todistajalta, oliko Harittu käyttänyt myös metsää, joka jäi riitamaalla. Tästä hän ei tiennyt, mutta Haritun rusthollari vastasi itse, että riidanalaisella metsäkappaleella ei ollut mitään arvoa, joten hän ei ollut voinut käyttää sitä mihinkään.²⁷⁰

Seuraavaksi vastaajat halusivat kutsua kuultavaksi kolme todistajaa. Ensimmäiseksi heistä todisti Rauvolassa asunut entinen rakuuna Thomas Spännare. Hän oli 77-vuotias ja syntynyt Rymättylässä, josta hän oli muuttanut Kaksikerran Myllykylään. Sieltä hän oli siirtynyt 30 vuotta sitten Rauvolaan rakuunaksi. Hän kertoi hakanneensa polttopuita rajamerkin 31 luona, jolloin Haritun vaari Johan Henriksson oli kieltänyt sen häneltä ja sanonut, että jos hän vielä hakkaisi puuta sieltä, ottaisi Harittu ne itselleen. Kun Spännare oli vähän myöhemmin hakannut polttopuita Kaariningon niityn läheisellä Koskivuorella, ei paikalle sattunut Haritun isäntä ollut sanonut hänelle asiasta mitään. Sitä Spännare ei enää muistanut, oliko hän hakannut puita riitamaan läpi kulkevan metsätien vasemalla tai oikealla puolella.²⁷¹

Toisena todistajana kuultiin 92-vuotiasta Ilolan itsellistä Matts Larssonia, joka kertoi syntyneensä ja kasvaneensa Kaistin tilalla. Hänen isänsä Lars Eriksson oli ollut Kaistin isäntä ja sanonut hänelle, että riidanalainen raja alkoi merenrannasta, mutta hän ei

269 *Ibid.*

270 *Ibid.*

271 *Ibid.*

osannut sanoa, mihin se kulki siitä. Sitä Matts ei osannut myöskään sanoa Haritun kysymykseen, oliko hänen isänsä kertoma rajalinjan alku ajalta ennen vai jälkeen Wettervijkin karttaa. Sen hän myönsi, että Harittu oli käyttänyt riitamaata hyväkseen myöhemmin. Kolmantena todistajana kuultiin itsellinen Johan Rosendahlin vaimoa Kirstin Eriksdotteria, joka oli 65-vuotias. Hän kertoi palvelleensa nuoruudessaan Kaistin tilalla ja keränneensä lehdeksiä Koskivuoren itäpuolelta. Todistajan mukaan vanha Harittu oli käynyt paikalla, mutta hän ei ollut kieltänyt heitä lehdesten teosta. Hän oli ainoastaan kieltänyt heitä menemästä metsään, joka oli Kaarningon niityn vieressä. Näiden todistusten valossa oikeus katsoi, ettei se voinut antaa päätöstä riitamaan omistuksesta. Siksi se määräsi suoritettavaksi kihlakunnankatselmuksen, jonka kulut tulivat maksettavaksi hävinneelle osapuolelle. Kaikki asianosaiset määrättiin osallistumaan kyseiseen katselmuksen.²⁷²

Kakkaraisten puustellin haltija välskäri Gerhard Odenandt ja rusthollari Johan Harittu kertoivat lokakuussa 1766, kuinka Rauvolan asukkaat pitivät yllä kävely- ja ajotietä, joka kulki heidän Rantaniittynsä kautta. Tästä aiheutui, että ruoho tallautui heidän vahingokseen. Rauvolan asukkaille annettiin viiden hopeataalarin uhkasakko olla enää tekemättä niin.²⁷³ Rusthollari Johan Harittu ja Kakkaraisten puustellin lampuoti Anders Jakobsson valittivat marraskuussa 1770 sitä, että heidän naapurinsa olivat antaneet karjansa laiduntaa ja tallata heidän omistamaansa Rantaniittua. Oikeus määräsi kymmenen hopeataalarin uhkasakon niille, jotka tekisivät jatkossa niin. Asia tuli kuuluttaa saarnastuolista.²⁷⁴

Rusthollari Johan Jakobsson Haritusta (Taulu 5) antoi haastaa syyskuussa 1777 pide-tyille käräjille Kakkaraisten lampuodin Anders Mattssonin erään karjakujan omavaltai- sesta sulkemisesta. Kun osapuolet tulivat oikeuteen, he ilmoittivat sopineensa jo asian. Anders avaisi karjakujan heti, ja Johan antaisi kanteen raueta, eikä vaatisi Andersilta oi- keudenkäyntikulujaan.²⁷⁵

Kakkaraisten puustellin Johan Johansson syytti syyskuussa 1785 Isak Haritun (Taulu 6) ylittäneen tilojen rajan. Harittu kertoi raivanneensa Kaarningon niityllä ja pystyttäneensä aidan tilojen rajalle. Paikalla määrättiin pidettäväksi katselmuksen, ja osallisten oli tultava seuraaville käräjille viiden hopeataalarin sakon uhalla.²⁷⁶ Oikeus palasi Kakka- raisten Johan Johanssonin ja Isak Haritun asiaan vielä samoilla käräjillä. Osapuolet oli- vat päässeet sopimukseen siitä, että Johan antoi kanteensa raueta sitä vastaan, että Ha-

272 *Ibid.*

273 KA I KO a:76, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–11.10.1766, § 57, 210v–211.

274 KA I KO a:80, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 12.–15.11.1770, 669–669v.

275 KA I KO a:87, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 15.–19.9.1777, 657–657v.

276 KA I KO a:97, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–10.9.1785, § 35, 91–92.

rittu antaisi maanmittarin suorittaa tarkastuksen siitä, oliko Haritun aita osittain Kakkaristen puolella.²⁷⁷

Ongelmat jatkuivat Kakkaristen seuraavan lampuodin aikana. Isak Harittu valitti syyskuussa 1788 sitä, että Kakkaristen puustellin lampuodi Anders Mattsson oli jättänyt auki veräjän, josta karja oli päässyt laiduntamaan Haritun peltoon. Vahinkoa hän ei ollut vielä arvioittanut. Lautamies Kaisti oli haastanut lampuodin oikeuteen, mutta tämä ei ollut saapunut paikalle. Hänet määrättiin saapumaan seuraaville käräjille.²⁷⁸ Vuoden 1789 syyskuussa palattiin Isak Haritun väitteeseen siitä, että Kakkaristen lampuodi Anders Mattsson oli jättänyt veräjän auki ja karja oli päässyt Haritun peltoon tekemään vahinkoa. Anders ei ollut saapunut tälläkään kertaa oikeuteen. Kun oikeus olisi siitä huolimatta antanut tuomionsa, nousi lautamies Erik Eriksson Voivala paikaltaan, sillä hän oli jäävi Isak Haritun lankona. Korvaavaa lautamiestä ei saatu, sillä käräjät olivat päätymässä ja väki lähtenyt jo kotiinsa. Siksi asiaa jouduttiin jälleen lykkäämään.²⁷⁹

Rusthollari Isak Haritun jo vuoden 1788 syyskäräjille tuoma juttu Kakkaristen lampuodia vastaan otettiin jälleen käsittelyyn maaliskuussa 1790. Molemmat osapuolet olivat nyt paikalla, ja Anders myönsi jättäneensä veräjän auki kiireessä, mutta siitä ei ollut tullut kylvetylle pellolle vahinkoa. Oikeus tuomitsi Andersin yhden hopeataalarin sakon laiminlyönnistään ja korvaamaan Haritun oikeudenkäyntikulut.²⁸⁰

Professori ja lääketieteen tohtori J. G. Pipping oli antanut aidata peltokappaleensa hallitsemallaan Kakkaristen väliskärin puustellin maalla. Hän haastoi syyskuussa 1795 oikeuteen lautamies Henrik Henrikssonin Ilpoisista, Isak Haritun, talollinen Mickel Henriksson Pisun sekä Sotalaisten kylän väen vastaamaan siitä, että näiden hevoset ja muu karja olivat tehneet vahinkoa hänen aidatulla laitumellaan. Vastaajien mukaan peltokappale sijaitsi heidän ikimuistaisen metsämaansa vieressä. Paikalla oli Turun oikeuspormestari valvomassa maistraatille kuuluvien Sotalaisten ja Pisun etua. Oikeus totesi, ettei asiaa voitu käsitellä nyt, sillä asiassa osallisena ollut Ilpoisten toista rusthollaria Johan Thomassonia ei ollut haastettu näille käräjille. Professori velvoitettiin haastamaan hänet seuraaville käräjille.²⁸¹

Professori Pippingin syytteeseen siitä, että talolliset olivat antaneet karjansa käydä hänen laitumellaan, palattiin joulukuussa 1796. Oikeus määräsi Isak Haritun sakon uhalla antamaan suorittaa paikalla katselmuksen kirjoitustaitoisen miehen ja kahden

277 KA I KO a:97, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–10.9.1785, § 73, 914–914v.

278 KA I KO a:104, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–12.9.1788, § 45, 131v–132v.

279 Piikkiön j KA I KO a:105, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7. ja seuraavat päivät. 9.1789, § 41, 150–150v.

280 KA I KO a:107, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–31.3.1790, § 48, 263v–264.

281 KA I KO a:116, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.9.1795, § 45, 1539–1543.

Vasemmalla Haritun kaupunginosan taloja ja oikealla Rauvolan kylämäkeä. Mäellä sijaitsee myös Isotalo, jonne Haritun Ulrika Isaksdotter (Taulu 6) avioitui. Kuvan keskelle jäävät merenrantaan ulottunut kylien pelto- ja niittyalue. Valokuva: Veli Pekka Toropainen.

lautamiehen kanssa. Laadittu pöytäkirja tuli esittää käräjille seuraavana syksynä.²⁸²

Syyskuussa 1797 palattiin professori Pippingin ja Isak Haritun sekä muiden oikeudenkäyntiin koskien karjan aiheuttamaa vahinkoa professorin niitylle. Professori veti kaikki muut vaateensa pois, mutta halusi, että vastaajille annettaisiin uhkasakko olla kulkematta Kakkaraisten peltojen kautta silloin, kun professorin vilja ja sänki oli niillä edelleen. Isak Harittu lupasikin tehdä näin ja oikeus huomautti, ettei se ollut sopivaa muillekaan vastaajille. Oikeus päätyi antamaan vastaajille kymmenen taalarin uhkasakon olla enää kulkematta peltojen kautta.²⁸³

282 KA I KO a:1, Piikkiön ja Halikon ylisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–10.12.1796, § 41, 1530–1531.

283 KA I KO a:2, Piikkiön ja Halikon ylisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 18.–28.9.1797, § 61, 1137–1142.

Kaksikerran Tulkkilan augmentti

1680-luvulla luodun armeijaa järjestäneen uudemman jakolaitoksen mukaan rusthollit saivat tietyn verovapauden varustaessaan ratsukon kruunun sotapalvelukseen. Verovapaudet olivat usein niin suuria, etteivät rusthollin omat vuotuiset verot riittäneet kattamaan koko vapautta. Tällöin rusthollille määrättiin apuverotila, jolta se sai kerätä tietyt kruunulle kuuluvat verot. Vuonna 1735 ilmoitettiin, että Henrik Henriksson Harittu (Taulu 4) oli nauttinut verovapautta pääverosta Tulkkilan augmenttilallean neljä vuotta ja kahdelle Littoisten augmenttilallean Pompolle ja Knaapille kaksi vuotta kummallekin.²⁸⁴

Nimismies Henrik Olofssonin poika Henrik Henriksson Harittu, josta oli tullut kotitilansa rusthollari, haki toukokuussa 1723 entiseltä Tulkkilan tilan lampuodiltaan Simon Thomassonilta vuoden 1713 veroja. Oikeus totesi kuitenkin, ettei Simonia voitu velvoittaa maksamaan niitä Henrikille, sillä hän oli joutunut maksamaan ne venäläisille. Mitä tuli siihen, että Henrik valitti Simonin aiheuttaneen vahinkoa Tulkkilan metsässä, sai hän kantaa asiassa eri oikeusjutussa halutessaan.²⁸⁵

Rusthollareilla oli mahdollisuus ostaa rusthollinsa apuverotilojen eli augmenttien perintöoikeus. Kihlakunnanoikeudelle esitettiin siksi maaliskuussa 1749 rusthollari Henrik Haritun hakema verokatselmus Tulkkilan augmenttilalle, joka oli suoritettu 17. syyskuuta 1748 maaherran 25. elokuuta 1748 antaman määräyksen mukaisesti. Tila oli puoli manttaalia, josta maksettiin kahdeksan äyrin veroa. Se maksoi vakituista ja ylimääräistä veroa vuodessa 18:16 hopeataalaria sekä 18 kappaletta kruununkymmenyksiä. Tilaa asui Mickel Eriksson, mutta verot kantava Johan Harittu halusi ajaa hänet tilalta sen huonon hoidon vuoksi. Harittu aikoi lunastaa tilan perinnöksi. Perinnöksi oston summan runsaat 59 hopeataalaria hän oli toimittanut Läänin verokonttoriin lääninveromestari Jakob Wessmanin 13. lokakuuta 1748 antaman todistuksen mukaisesti. Myös Mickel Eriksson ilmoitti haluaansa lunastaa tilan, ja hän oli siinä tarkoituksessa toimittanut Wessmanille 29 hopeataalaria. Hänelle huomautettiin, ettei hän ollut toimittanut koko summaa. Tähän hän vastasi, ettei hän ollut saanut sitä vielä kokoon. Muuten tähän katselmukseen ei ollut huomauttamista.²⁸⁶ Tulkkilan lunastus tuli vireille vuonna 1756, kolme vuotta ennen Haritun rusthollin lunastamista, ja lampuotti Mickel Eriksson hädettiin.²⁸⁷

Leski Johanna Thomasdotter Tulkkila Kaksikerrasta tuli syyskuussa 1823 oikeuteen asianajajansa hovioikeuden ylimääräisen notaarin Georg Ahrenbergin kanssa ja esitti asiakirjan, jonka mukaan Isak Johansson Harittu (Taulu 6) tunnusti, että hänen isänsä

284 KA I KO a:43, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 15.–16.4.1735, 79–80; Innamaa 1952, 93; Walta 2018, 24–33.

285 KA I KO a:30, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 13.–15.5.1723, 580v.

286 KA I KO a:57, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.–17.3.1749, 233–234.

287 Mäkelä 1997, 67.

Johan Henriksson Harittu (Taulu 5) oli ostanut Tulkkilan augmentin perinnöksi, mutta saanut sitten tilan arvosta rahat Johannan edesmenneen miehen Henrik Thomasson Tulkkilan isältä Thomas Henrikssonilta. Asiakirjan mukaan Johan Harittu oli lainannut vain nimensä tilan ostoon perinnöksi. Kaikkiaan Tulkkilan isäntä oli maksanut tilasta 6 000 kuparitaalaria Haritulle, joka oli luovuttanut sen kokonaan Henrik Tulkkilalle ja tämän perheelle. Myös Johan Haritun vaimo Maria Jakobsdotter oli hyväksynyt tämän 3. heinäkuuta 1793 Turussa laaditun asiakirjan. Johanna Thomasdotterin valtuutettu vaati Haritun rusthollaria Johan Jakobssonia (Taulu 7) rangaistavaksi siitä, että tämä oli ottanut Tulkkilan tilan takaisin rusthollille Mikonpäivästä 1819 sopimuskirjasta huolimatta. Johan Harittu oli oikeudessa vastaamassa valtuutettunsa hovioikeuden notaari August Lohmanin kanssa. He ilmoittivat, ettei Johan Jakobsson ollut Haritun omistaja, vaan hänen vaimonsa Helena Isaksdotter ja tämän lapset ensimmäisestä avioliitosta, kuten heille 26. syyskuuta 1820 annettu kiinnekirja osoitti. Lohman vaati myös Helena Isaksdotteria ja tämän lasten holhoojaa rusthollari Johan Mattsson Sällilää kuultavaksi asiassa. Oikeus asettui tälle kannalle.²⁸⁸

Tulkkilan Johanna Thomasdotterin kanssa avioitunut Mickel Mattsson Pietilä antoi haastaa syyskuussa 1826 oikeuteen edesmenneen rusthollari Isak Haritun perilliset. Nämä olivat Pietilän edesmenneen tyttären Helena Isaksdotterin mies rusthollari Johan Jakobsson Harittu yhdessä vaimonsa kanssa siittämien lasten holhoojana, sekä Helena Isaksdotterin ja tämän edellisen miehen Matts Mattssonin alaikäisen tyttären Maria Mattsdotterin holhooja rusthollari Johan Mattsson Vättilä. Haastettuja olivat myös toisen tyttären Ulrika Mattsdotterin (Taulu 7) mies lautamies Wilhelm Jakobsson Kärki, herastuomari Johan Mattsson Knapi vaimonsa Isak Haritun toisen tyttären Ulrika Isaksdotterin (Taulu 6) edusmiehenä ja heidän alaikäisten lastensa holhoojana. Niin ikään mainitun Ulrika Isaksdotterin vävy rusthollari Henrik Johansson Niittukartano Lemun pitäjästä oli haastettuna. Tällöin todettiin, että Johanna Thomasdotter oli jättänyt Tulkkilan vuonna 1819 vapaaehtoisesti Haritulle, sillä hän oli tajunnut, ettei voinut tehdä asialle mitään. Koska Ulrika Isaksdotterilla oli myös alaikäiset lapset Erik Johan ja Maria edellisen miehensä rusthollari Erik Mattsson Knapiin kanssa, tuli myös heidän holhoojaansa kuulla. Oikeus totesi, että näiden lasten holhooja lautamies Fredrik Thomasson Knapi oli kuollut, eikä hänen tilalleen ollut vielä valittu uutta. Niinpä oikeusjuttua jouduttiin lykkäämään edelleen, jotta holhooja ennätettäisiin valita.²⁸⁹

Edesmenneen rusthollari Johan Jakobsson Haritun lasten Johan Wilhelm Johanssonin (Taulu 9) ja Helena Wilhelmina Johansdotterin holhoojat hakivat syyskuussa 1826 holhokeilleen kiinnekirjaa seitsemään kahdettakymmenettä osaa Haritun rusthollia ja Tulkkilan augmenttitilaa. Näiden omistajaksi Johan Jakobsson oli tullut 1. syyskuuta

288 KA KO a:28, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.9. *etc.* 1823, § 25, 729–731.

289 KA KO a:32, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 1.9. *etc.* 1826, § 73, 141–145.

1825 ostettuaan tilat lautamies Wilhelm Kärjeltä ja tämän vaimolta Ulrika Mattsdotterilta 30 hopearuplalla eli 400 riikintaalarilla. Kiinnekirja myönnettiin lapsille.²⁹⁰

Herastuomari Johan Mattsson Knaapi sekä lautamiehet Matts Ladjakoski ja Wilhelm Jakobsson Kärki nousivat tammikuussa 1827 lautamiehen paikaltaan osallisina seuraavaksi käsiteltävään juttuun, ja heidän tilalleen otettiin ylimääräiset lautamiehet sen käsittelyn ajaksi. Talollisenpoika Mickel Pietilä nimittäin vaati vaimonsa Johanna Thomasdotterin puolesta Haritun perillisiltä Isak Johansson Haritun perinnöksi ostamaa osaa Tulkkilan tilasta. Pietilä esitti vuodesta 1819 lähtien syntyneet oikeudenkäyntikulut runsaat 60 hopearuplaa, joita hän vaati vaimonsa puolesta Ulrika Isaksdotterilta. Itse Tulkkilan tilanosaa hän ei enää vaatinut. Oikeus päätti, että Haritun kaikkien perillisten tuli maksaa tilan kauppasumma 333 riikintaalaria Mickel Pietilälle. Lisäksi heidän tuli korvata kantajan oikeudenkäyntikuluja 30 hopearuplalla.²⁹¹

Herastuomari Johan Mattsson Knaapi (Taulu 6) ilmoitti oikeudelle elokuussa 1828, ettei hänellä tai hänen vaimollaan Ulrika Isaksdotterilla ollut osaa eikä arpaa Harittuun, sillä Knaapin vaimo oli erotettu pesästä, ennen kuin Tulkkilan tila oli tullut sille. Niin muodoin Mickel Pietilän vaade ei voinut kohdistua Knaapin vaimoon, vaan hänen tuli hakea Tulkkilan oston käytettyjä rahoja tämän sisaren Helena Isaksdotterin perillisiltä. Oikeus päätti, että Haritun muiden perillisten tuli maksaa Knaapille ja tämän vaimolle takaisin ne 254 riikintaalaria, jotka nämä olivat joutuneet maksamaan Tulkkilan lunastusmaksusta.²⁹²

Kaarinan Ilpoisten Isotalon sukuhaara

Kaarinan Ilpoisten kylässä oli alun perin neljä taloa, joista Matts Simonssonin nimelle merkitty tila oli autiona vuodesta 1686. Kylän toista tilaa oli hallinnut armeijan välskärei Nils Larsson Balberare, ja hänet mainitaan viimeisen kerran tilan verotustiedoissa vuonna 1684. Ensiksi mainitulle tilalle tuli isännäksi Märten Karlsson. Balberaren tila yhdistettiin kahteen muuhun kylän tilaan, joilta Johan Såger oli varustanut ratsukon, mutta joka oli autioitunut vuonna 1683. Sågerin tilakokonaisuuden tilaluku oli siis kolme, mutta manttaali alennettiin tilojen vähäisten maiden vuoksi yhteen.²⁹³

Mickel Haaga vaati helmikuussa 1679 Haritun nimismiehen Olof Erikssonin pojalta Erik Olofssonilta (Taulu 11) tämän velkaa 12 kuparitaalaria ja kahta tynnyriä ruki-

290 KA KO a:32, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 1.9. *etc.* 1826, § 119, 236–239.

291 KA KO a:33, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.1. *etc.* 1827, § 74, 141–152.

292 KA KO a:34, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 1.9. *etc.* 1828, § 50, 1257–1264.

293 KA SAY Kaarina, Ilpoinen 1674–1693, 25–26.

ta. Erik lupasi maksaa velan ja sille tulevan 22 taalarin koron kahden vuoden ajalta.²⁹⁴ 1680-luvulla Haritun naapurikylään Ilpoisiin muuttanut Erik Olofsson kertoi Piikkiön ja Kaarinan kihlakunnanoikeudessa marraskuussa 1687, että kuninkaallinen komissio oli antanut hänelle luvan varustaa ratsukon Kaarinan Ilpoisten kylästä. Kylässä oli kaksi taloa, joista ratsutila eli myöhempi Isotalo oli kuulunut edesmenneelle Johan Sägerille, ja toinen oli Märten Karlssonin tila eli myöhempi Vähätalo. Erik pyysi tilalle katselmusta. Lautamiesten todistuksen mukaan ratsutila oli ollut huonossa kunnossa, kun Erik otti sen hoitoonsa. Toinen sen alla viljeltävä tila oli ollut kauan autiona, sen ojat olivat kasvaneet umpeen, aidat kaatuneet, niityt vähäiset sijaiten meren rannassa, metsistä ei saanut edes kuormaa polttopuuta, vaan ne kasvoivat katajaa. Aidakset ja tukit oli ostettava vierailta. Laitumet olivat laihoja ja ahtaita. Tilalla ei ollut kalastusvesiä, sillä merenlahdet olivat matalia. Myöskään silakkavesiä ei ollut. Lisäksi tilan rakennukset olivat vanhoja ja lahoja. Tämä annettiin Erikille todistukseksi verohelpotusten hakemiseksi.²⁹⁵

Ilpoisten Märten Karlsson valitti maaliskuussa 1690 sitä, että hänen tilansa oli päätyntä Ilpoisten rusthollin augmenttitilaksi ja rusthollari Erik Olofsson halusi ajaa hänet pois tilalta. Märtenin mukaan rustholli ei ollut perintötila, ja hän halusi lautakunnan ilmoittavan, oliko hänen tilansa ollut miesmuistiin autiona. Todistuksen mukaan ei muistanut tilan olleen autiona, ja tämä annettiin Märtenille todistukseksi.²⁹⁶ Erik Olofsson halusi lunastaa toukokuussa 1691 augmenttitilansa perintöoikeuden maksamalla sen isännän Märten Karlssonin verovelat runsaat 70 hopeataalaria. Märten ilmoitti, ettei ollut niin suurta summaa velkaa, kuin Erik esitti, ja lupasi hankkia tästä lääninkamreerin todistuksen.²⁹⁷

Asia eteni, sillä lampuoti Märten Karlsson valitti syyskuussa 1693, että rusthollari Erik Olofsson ei halunnut luovuttaa hänelle edesmenneen lääninkamreeri Anders Bangen heidän välillään suorittamia laskelmia. Erik sanoi, ettei hän voinut luovuttaa asiakirjoja, mutta hän esitti ne sen sijaan oikeudelle. Niistä ilmeni, että Erik ja Märten olivat sopineet 21.5.1691, että Märten maksaisi Erikille rästiin jääneet veronsa 60 kuparitaalaria ja sitten vuosittain maakirjaan merkityn veron.²⁹⁸ Erik Olofsson ei onnistunut saamaan

294 KA I KO a:7, Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.–4.2.1679, 91.

295 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.–15.11.1687, 186–186v.

296 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 26.–27.3.1690, 98–99.

297 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 18.–19.5.1691, 140–141.

298 KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1693, 171–172; Märten Karlsson haudattiin 30.1.1710 Kaarinan kirkkoon kuoripilarin viereen. Hänen vaimonsa haudattiin 22.4.1710 myös Kaarinan kirkkoon.

Vähätaloa perinnöksi, mutta yritykset jatkuivat seuraavien sukupolvien aikana, kunnes Vähätalon perintöluonne tunnustettiin vuoden 1759 talvikäräjillä.²⁹⁹

Ilpoisten etuja valvomassa

Merenrannan ja Turun kaupungin läheisyys aiheuttivat Ilpoisissa ongelmia aivan kuten Haritussakin. Erik Olofsson valitti heinäkuussa 1689 kahden Uudenmaan rakuunan pysähtyneen hänen tilallaan ja syöttäneen kuormastohevosiaan hänen niityllään puolen päivän ajan. Vahingon tutkineet lautamiehet ilmoittivat hevosten syöneen ja tallanneen niityn kasvua peräti neljän kuorman edestä.³⁰⁰

Erik Olofsson sai jälleen syyskuussa 1693 aiheen tulla oikeuteen tilansa etujen tiimoilta. Hänen maillaan asunut torppari oli kuollut vaimoineen edellisenä talvena ja jättänyt jälkeensä monia alaikäisiä lapsia. Nyt sellaiset ihmiset, joilla ei ollut siihen oikeutta, halusivat omia torpan rakennukset. Lautamiesten suorittaman arvion mukaan rakennukset olivat arvoltaan vain neljä kuparitaalaria. Erik sai myydä ne ja käyttää rahat lasten hyväksi.³⁰¹

Erik ilmoitti helmikuussa 1696, että Ylikylän asukkaat olivat aidanneet hänelle vanhastaan kuuluneen niityn, kuten Ylikylän Märten Markusson oli kertonut Erikille. Muut isännät kertoivat maan kuuluneen heille laitumena vanhastaan, ja Märtenin puhuneen omiaan kateudesta ja vihasta heitä kohtaan. Heidän mukaansa professori ja tohtori Petrus Laurbeckius oli voittanut laitumen heille oikeudessa. Mikäli Erik vannoisi sen kuuluvan Ilpoisiin, olisivat he valmiit luopumaan siitä. Koska kaikki osapuolten tilat olivat kruununtiloja, lähetettiin asia ratkaistavaksi maaherralle.³⁰² Erik kertoi oikeudessa loka-kuussa 1698, kuinka myös hänen tilaansa kuulunut niitty Ilpoisten perkiö oli joutunut Alakylän haltuun. Todistaja porvari Bertil Thomasson kertoi, että 40 vuotta aiemmin, kun kauppias Wargentin oli omistanut Alakylän ja korjannut niityltä heinät, oli kauppias sanonut ostaneensa niityn. Koska molemmat tilat kuuluivat kruunulle, lähetettiin tämäkin asia maaherran ratkaistavaksi.³⁰³

Erik Olofssonilta katosi syksyllä 1698 hieho, jonka hän sai myöhemmin takaisin Kupittaaan Johan Henrikssonilta. Erik halusi Johanin kertovan, miten hieho oli joutunut hänen haltuunsa. Johan väitti ostaneensa sen viidellä kuparitaalarilla Marttilan

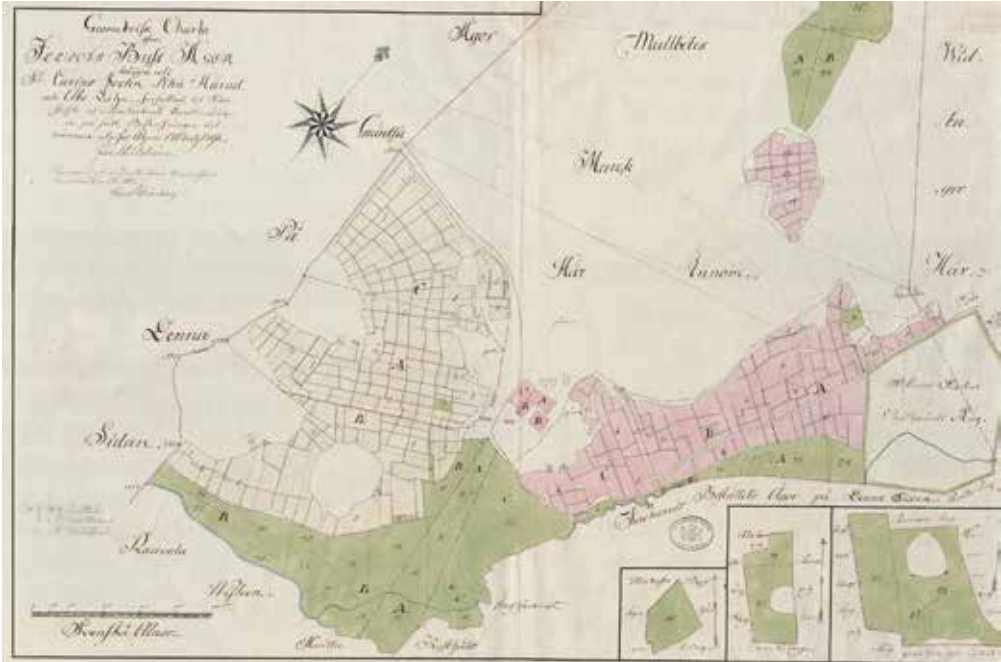
299 Innamaa 1952, 136–137.

300 KA I KO a:7, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.7.1689, 110.

301 KA I KO a:9, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1693, 175.

302 KA I KO a:12, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.–5.2.1696, 37.

303 KA I KO a:14, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 17.–18.10.1698, 370–371.

Ilpoisten isojako kesti vuosikymmeniä aina sen aloittamisesta vuonna 1767 seuraavan vuosisadan alkuun. Kylätontti neljine taloineen näkyy kartanosan keskellä. Kylässä oli vanhastaan vain kaksi tilaa, Isotalo ja Vähätalo, mutta ne olivat jakautuneet useampaan osaan kartan laatimisen aikaan. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:13/1-3 Ilpoisten: Isojako pelloilla ja niityillä (1791-1801x).

Iso-Sorvaston Henrik Johanssonilta. Hän esitti asiasta Marttilan nimismiehen Jöran Brungin antaman todistuksen, jonka mukaan nimismies oli yrittänyt tavoittaa Henrikin, mutta tämä oli kätkeytynyt. Oikeus ei voinut siis tuolla kertaa tehdä muuta, kuin jäädä odottamaan Henrikin löytymistä.³⁰⁴

Rusthollari Erik Olofssonin leski Kirstin Henrikdotter ja Märten Karlsson Ilpoisista valittivat syyskuussa 1705 sitä, että armeijan ratsujoukot ja sotamiehet olivat käyttäneet, ja heidän hevosensa tallanneet, heidän rantaniittynsä. He halusivat tästä korvauksen luonnossa. Maaherran sijainen Johan Stiernstedt oli määrännyt asian käsittelyn käräjille. Lautamiesten tutkimuksen mukaan heinää koskeva vahinko oli kuusi kuormaa. Lisäksi sotamiehet olivat käyttäneet ruokoja kahden hopeataalarin arvosta, mikä annettiin valittajille todistukseksi.³⁰⁵

304 KA I KO a:14, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 17.–18.10.1698, 349–350.

305 KA I KO a:22, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 11.–12.9.1705, 175.

Perintöoikeuden selvittely ja uusi suku

Erik Olofssonin ensimmäisen avioliiton poika Johan Eriksson pyysi kesäkuussa 1707 saada lunastaa Ilpoisten kruununrusthollin vero-oikeuden isänsä jälkeen. Hänen äitinsä Kirstin Henriksdotter oli pitänyt tilaa hänen isänsä kuoltua. Erikille vastattiin, että tilalla pitäisi suorittaa katselmus ennen kuin sen hallintaoikeus voitaisiin luovuttaa hänelle.³⁰⁶

Leski Kirstin Henriksdotterkin tuli oikeuden eteen 11. kesäkuuta 1707 ja ilmoitti haluavansa lunastaa rusthollinsa perintöoikeuden. Hän kertoi hallinneensa rusthollia ensin miehensä Erik Olofssonin kanssa ja tämän kuoleman jälkeen kuusi vuotta yksin. Nimismies Henrik Olofssonin poika Henrik Henriksson ilmoitti oikeudelle, että hänen mielestään hänen serkkunsa Johan Eriksson oli lähinnä oikeutettu lunastamaan rusthollin, sillä tämän isä Erik Olofsson oli ostanut rusthollin ennen kuin hän avioitui Kirstin Henriksdotterin kanssa. Kirstin sanoi avioituneensa miehensä kanssa heti kaupan jälkeen ja hallinneensa tilaa sen jälkeen. Siksi hän katsoi sekä Jumalan että maallisen lain mukaan olevansa lähempi saamaan perintöoikeuden. Kirstinille vastattiin, että tila tulisi arvioida ennen kuin hän voisi hakea siihen oikeutta.³⁰⁷

Kirstin Henriksdotter avioitui pian edellä mainitun oikeudenkäynnin jälkeen 24. kesäkuuta 1707. Kun Ilpoisten rusthollin asioihin palattiin oikeudessa, edusti vaimoaan tämän uusi mies Thomas Jöransson. Kamreerska Anna Forsman valitti nimittäin Rauvolan rusthollin omistajana helmikuussa 1710, että Ilpoisten rusthollari Thomas Jöransson oli hakannut edellisenä talvena luvatta puita hänen rusthollinsa mailta. Lautamiesten arvion mukaan polttopuita oli hakattu kahdeksan kuormaa. Thomas ei ollut paikalla oikeudessa, vaikka nimismiehen virkaa tekevä Haritun Henrik Henriksson sanoi haastaneensa hänet laillisesti. Tästä Thomasille annettiin sakko, ja hänet määrättiin saapumaan seuraaville käräjille.³⁰⁸

Oikeus tutki lokakuussa 1722 ranta-aitan, jonka Ilpoisten rusthollari Thomas Jöransson sanoi venäläisten vieneen hänen rusthollistaan ja pystyttäneen Turun linnaa suoraan vastapäätä olleelle (Korppolais)mäelle. Thomas halusi saada aittansa takaisin. Kaksi lautamiestä todisti näin tapahtuneen. Lisäksi Henrik Henriksson Harittu oli valmis vannomaan, että aitta oli sama, joka oli purettu Ilpoisista. Hän tiesi tämän varmasti, sillä hänen oma väkensä oli ollut siirtämässä aittaa vuorella olleeseen skanssiin. Tämä annettiin Thomasille todistukseksi aitan hakemiseksi maaherralta.³⁰⁹

Kaarinan kirkkoherra Gabriel Juslenius kertoi oikeudelle tammikuussa 1724, että koska kirkkoväärtinä toiminut Ilpoisten rusthollari Thomas Jöransson oli lukutaidoton

306 KA I KO a:24, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 10.–11.6.1707, 154–154v.

307 KA I KO a:24, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 10.–11.6.1707, 164v–165.

308 KA I KO a:27, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 17.–18.2.1710, 15v–16.

309 KA I KO a:29, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–5.10.1722, 34v–35.

mies, oli hän ottanut avukseen nyt jo edesmenneen lukkari Johan Humblan. Tämä oli sitten kerännyt suurimman osan kirkolle tulleista rahoista. Lukkari oli laatinut vuoden 1717 lopussa tilit neljältä edelliseltä vuodelta. Ne osoittivat yhteensä 263 taalarin ja 24 äyriä säästöä kuparirahana. Kun kirkkoherra kysyi rahojen perään, syyttelivät miehet toisiaan siitä, että rahat olivat toisen hallussa. Laskujen mukaan Thomas oli kerännyt 26:24 taalaria ja Humbla 237 taalaria. Kirkkoherra antoi haastaa Thomasin ja Humblan lesken Lisbeta Klemetsdotterin oikeuteen vastaamaan rahoista. Leskeä edusti hänen poikansa Turun hovioikeuden vahtimestari Erik Grön. Thomas oli ollut kirkkoväärtinä vuoteen 1716 ja lukkari Humbla yksin vuonna 1718 ja sen jälkeen kolme vuotta yhdessä pitäjänapulainen Henrik Anströmin kanssa. Oikeus ei halunnut tehdä päätöstä ennen kuin pitäjän kappalaista herra Avellanusta ja pitäjänapulainen Anströmiä olisi kuultu rahoista, sillä he olivat olleet miehityksen aikana pitäjässä.³¹⁰

Kaarinan kirkontilien rahojen selvittämiseen palattiin toukokuussa 1724. Oikeus totesi, että Thomas Jöransson oli toiminut kirkkoväärtinä vuodesta 1714 vuoteen 1717. Kirkon kassaan oli tullut tuloja runsaat 263 kuparitaalaria. Tästä summasta oli jo Humblan leski maksanut vuoden 1717 osalta 53 taalaria. Lisäksi Thomas oli antanut runsaat 37 taalaria kirkkoviinin ostamiseen. Kun kirkkoväärtin palkkio oli 36 taalaria vuodelta eli kolmelta vuodelta yhteensä 126 taalaria, jäi Thomas Jöranssonille maksettavaksi kirkolle loppusumma 136:26 kuparitaalaria koko 263 taalarin summasta.³¹¹

Ilpoisten Kirstin, Maria ja Karin Eriksdotterin holhoojana toimi heidän serkkunsa Haritun rusthollari Henrik Henriksson. Hän antoi haastaa syyskuussa 1729 oikeuteen näiden isäpuolen Ilpoisten rusthollarin Thomas Jöranssonin, jonka tuli selvittää lapsipuoltensa perintö. Maria Eriksdotterin mies Kakkaraisten puustellin Muntion torpan torppari Elias Märtensson oli itse paikalla oikeudessa. Turussa kaupunginkirvesmies Jakob Frantzssonin vaimona ollut Kirstin oli jo kuollut ja jättänyt jälkeensä tyttären Valborg Jakobsdotterin. Tämä oli edelleen alaikäinen, ja hänen etuaan valvoi Henrik Henriksson. Kolmas tytär Karin Eriksdotter oli edelleen naimaton. Thomas Jöransson esitti 15. kesäkuuta 1715 laaditun perukirjan ja 6. marraskuuta 1715 laaditun omaisuuden osituksen, jonka mukaan tyttären osa Ilpoisten tilalta oli 99 taalaria 25½ äyriä kuparirahaa.³¹²

Elias kertoi saaneensa vaimonsa Marian puolesta Ilpoisista 30 kuparitaalaria käteisenä, nuoren lehmän kymmenestä taalarista ja kuusi kappaa ohria 3:12 taalarin arvosta. Elias oli siis saanut yhteensä 43:12 taalarin arvosta rahaa ja tavaroita. Thomas ilmoitti, ettei Maria ollut vielä saanut isänperintöään. Kirstin oli saanut venäläisen vallan aikana

310 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 29.–30.1.1724, 63–66v.

311 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 11.–12.5.1724, 137v–139.

312 KA I KO a:36, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–18.9.1729, 248–250.

15 kuparitaalarin arvoisen lehmän, mutta Karin ei ollut saanut vielä mitään perinnöstään. Thomasilla ei ollut muuta huomautettavaa perintövaateeseen kuin se, että vihollisen tullessa seudulle 1713, hän oli menettänyt osan pesän irtaimesta omaisuudesta. Henrik Harittu huomautti holhoojana tähän, että tytärten omaisuus oli jätetty heidän äitinsä ja isäpuolensa hoitoon voitolla ja tappiolla korvattavaksi, joten se ei ollut voinut vähentyä.³¹³

Holhooja halusi, että isäpuoli, joka oli antanut rusthollin joutua huonoon kuntoon, luovuttaisi heidän tekemällään sopimuksella puolet siitä tytär Karin Eriksdotterille. Muuten rustholli olisi joutumassa vanhempien jälkeen tytärten veljelle Johan Erikssonille, joka oli augmenttitilallisena Paraisten Skobölessä. Johan Eriksson ei kuitenkaan ollut nyt paikalla, eikä isäpuolella ollut kyseistä sopimusta mukanaan. Oikeus määräsi siksi, että tytärten äidin Kirstin Henriksdotterin ja isäpuolen Thomas Jöranssonin oli maksettava heidän isänperintönsä lyhentämättömänä. Niinpä Elias Mårtenssonin vaimolle Maria Eriksdotterille tuli maksaa vielä 65:13 ½ kuparitaalaria, edesmenneen Kirstin Eriksdotterin tyttärelle Valborg Jakobsdotterille 84:25 ½ taalaria. Tämä määrättiin tapahtumaan kahden vuoden kuluessa. Kolmannen tyttären Karin Eriksdotterin isänperintö 99:25 ½ taalaria jätettiin auki, sillä hänen veljeään ja isäpuoltaan odotettiin saapuvaksi seuraaville käräjille koskien heidän sopimustaan rusthollin jakamisesta.³¹⁴

Ilpoisten Karin Eriksdotterin perintöön palattiin huhtikuussa 1730. Hänen holhoojansa Henrik Henriksson Haritusta ilmoitti nyt Karinin veljen läsnä ollessa, ettei vaatinut enää Karinille puolikasta Ilpoisten rusthollista. Sitten edellisten syyskäräjien Karin oli muuttanut äitinsä ja isäpuolensa luota Maskun kihlakunnan Maarian pitäjän Kaistarniemen kylään ja aikoi avioitua pelkän rengin kanssa. Siten hän ei voisi saada rusthollin hallintaa. Henrik halusikin ainoastaan, että Karinille maksettaisiin hänen isänperintönsä. Johan Eriksson ilmoitti, että hän pitäisi oikeuden Ilpoisten kruununrusthollin isännyyteen itsellään, sillä hänen isäpuolensa ja äitinsä eivät kyenneet pitämään sitä enää yllä. Lisäksi hänen isänperintönsä jäännös 95 taalaria oli vielä maksamatta. Hän oli saanut vain hopeamaljan ja sileän hopeapikarin runsaan 52 kuparitaalarin arvosta 6. marraskuuta 1707 suoritettussa jaossa. Johan oli saanut myös jotakin muuta, mutta hänen isänperinnöstään oli vielä maksamatta runsaat 43 kuparitaalaria.³¹⁵

Johan Eriksson ei enää löytänyt 19. kesäkuuta 1707 hänen ja isäpuolen välistä sopimusta Ilpoisten rusthollin hallinnasta, mutta kihlakunnantuomari ilmoitti, että se oli kirjattu tuolloiseen käräjien konseptipöytäkirjaan. Johan ei ollut vielä haastanut isäpuoltaan rusthollin hallinnasta tai perinnöstään, vaan oli saapunut oikeuteen vain sisartensa holhooja Henrik Haritun pyynnöstä. Isäpuoli Thomas Jöransson ilmoitti, ettei hän ollut vielä maksanut edellisten käräjien jälkeen Johanin sisarille näiden perintöosuuksia.

313 *Ibid.*

314 *Ibid.*

315 KA I KO a:37, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.4.1730, 65–66.

Ainoastaan Muntion torppari Elias Mårtenssonin vaimo Maria Eriksdotter oli saanut muutaman kappan viljaa. Oikeus tuomitsi Thomasin maksamaan Karin Eriksdotterille seuraavan syksynä puolet tämän isänperinnöstä 99 taalarista ja loput myöhemmin. Rustholli kiinnitettiin sen perillisille näiden perintöosuuksien takaamiseksi. Lisäksi Johan Eriksson määrättiin edesmenneen sisarensa Kirstinin tyttären Valborg Jakobsdotterin holhoojaksi, sillä Henrik Harittu halusi luopua tehtävästä.³¹⁶

Kruunun augmenttitalollinen Henrik Simonsson Kaisti saapui oikeuteen syyskuussa 1730. Hän kertoi sopineensa vaimonsa Kirstin Bertilsdotterin vanhemmilta jääneen saatavan Ilpoisten rusthollarin Thomas Jöranssonin kanssa siten, että tämä maksoi Kaistille ja tämän vaimolle 40 kuparitaalaria.³¹⁷

Piikkiön ja Kaarinan nimismies Ivar Möller ilmoitti huhtikuussa 1736, että Ilpoisten rusthollin isäntä Thomas Jöransson oli ollut edellisessä tammikuussa Alakylässä humalassa ja käyttänyt nimismiestä kohtaan sopimatonta kieltä. Thomas kertoi, ettei hän ollut tuolloin humalassa saatikka sitten puhunut nimismiehen kanssa. Hän oli ollut Alakylässä hakemassa pojalleen Thomas Thomassonille asumisoikeuskirjettä rustholliinsa nyt jo edesmenneeltä kruununvouti Jakob Lydemanilta. Nimismies esitti kahden veronkantorikirjurin antaman todistuksen, jonka mukaan Thomas oli ollut tuolloin humalassa palo-viinasta ja oluesta. Kirjurit olivat valmiita vannomaan asian valallaan.³¹⁸

Nimismiehen todistaja Kaistin talollinen Simon Simonsson todisti, että Thomas Jöransson oli tullut jokin aika henkikirjoituksen jälkeen poikansa Thomasin kanssa hänen luokseen ja pyytänyt häntä vieraaksi mieheksi Alakylään. Simonin mukaan Thomas oli ollut jo tuolloin humalassa. Alakylässä he olivat kuitenkin nauttineet alkoholia vain yhden naukun. Thomas oli puhunut jotakin nimismiehestä, mutta Simon ei ollut saanut sanoista selvää, sillä Thomas oli ollut aivan humaltunut. Nyt Thomaskaan ei voinut enää kieltää asiaa, ja hänet tuomittiin juoppoudesta viiden hopeataalarin sakkoon puoliksi ilmiantajalle ja puoliksi Kaarinan kirkonköyhille. Mikäli hän ei kyennyt maksamaan rahalla, pidettiin häntä neljä vuorokautta vankeudessa.³¹⁹

Ispoisten eli Katariinanlaaksosien tien kunnossapidosta oli suoritettu katselmus 4. lokakuuta 1735 Ilpoisten ja Muntion torpan asukkaiden läsnä ollessa. Heidät velvoitettiin osallistumaan tien kunnossapitoon. Paikalle tulivat Ilpoisten rusthollin kahden puolikkaan isännät Mickel Mickelsson ja Thomas Thomasson sekä augmenttitalollinen Matts Jöransson ja Kakkaraisten puustellin Muntion torppari Erik Jakobsson. Katselmuksen mukaan Katariinanlaaksosta ei päässyt minnekään rospuuttoaikaan, mikäli ei voitu kulkea Muntion torpan niityn Pellonalustan tai Ilpoisten niityn Rantaniitun kautta. Koska

316 *Ibid.*

317 KA I KO a:37, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–5.9.1730, 165–165v.

318 KA I KO a:44, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–8.4.1736, 43v–44.

319 *Ibid.*

sekä Ilpoinen että Kakkarainen olivat kruununtiloja, piti asia lähettää maaherran päättäväksi.³²⁰

Rusthollari Thomas Thomasson Ilpoisista halusi erottaa huhtikuussa 1738 rusthollin toisen puolikkaan isännän Mickel Mickelssonin vanhasta tuulimyllystä, sillä se oli kuulunut yksin kantajan isälle. Isä Thomas Jöransson oli myynyt puolet rusthollista 24. huhtikuuta 1732 Satavan Kaivoisten Thomas Thomassonille, joka oli puolestaan myynyt ostamansa puolikkaan 20. lokakuuta 1732 Mickel Mickelssonille. Tähän perustuen Mickel katsoi, että hänelläkin oli oikeus tuulimyllyyn. Myös oikeus näki esitettyjen seikkojen perusteella, että Mickelille kuului puolet myllystä. Osapuolet eivät voineet sopia myllyn käytöstä, ja se oli sitä paitsi rikkoutunut jo vuotta aiemmin ja siten käyttökelvoton. Oikeus määräsi epäsovun vuoksi, että kaksi lautamiestä arvioisi myllyn, ja sen jälkeen toinen rusthollareista saisi lunastaa sen toiselta. Mickel Mickelsson valitti vielä eräästä lukosta ja peltokappaleen sadon korjaamisesta, mutta juttu siirrettiin seuraaville käräjille, jonne Kaivoisten Thomas Thomasson tuli saada antamaan lausuntonsa.³²¹

Maaliskuussa 1746 käräjillä ilmoitettiin Ilpoisten rusthollareiden Mickel Mickelssonin ja Thomas Thomassonin sopineen riitansa rusthollin ratsukon varusteista, jotka oli menetetty Helsingin onnettomassa antautumisessa pikkuvihan (1742–1743) aikana. Heidän rakuunansa oli myös kuollut. Sopimuksen mukaan Mickel luovutti sotilaille kuuluneen takin Thomasille, joka oli noutanut rakuunan ruumiin Pirilästä. Varsinaisen rakuunantakin he jakoivat, sillä heillä molemmilla oli ollut kustannuksia rakuunan hautajaisista. Rakuunan leskellä Anna Olofsdotterillakaan ei ollut tähän huomauttamista.³²²

Ilpoisten Isotalon rusthollin toinen puolikas palasi kuitenkin toisen puolikkaan Thomas Thomassonin perheelle, sillä jäätyään leskeksi lapseton Mickel Mickelsson testamenttasi jo kihlusaikana 14. helmikuuta 1761 omaisuutensa tulevalle vaimolleen Elisabet Thomasdotterille, Thomasin sisarelle. Tilan puolikas jäi Elisabetille ja hänen toiselle miehelleen.³²³

320 KA I KO a:44, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 6.–8.4.1736, 49–50.

321 KA I KO a:46, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 10.–13.4.1738, 163v–165v.

322 KA I KO a:54, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 24.–27.3.1746, 621.

323 KA I KO a:74, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–29.3.1764, § 9, 149–150 (uusi numerointi 297–299).

Perhetaulut

Taulu 1

I Erik Olofsson Spåra-Hakola. Lemun kirkkoherran Olaus Jacobi Spåran ja Elin Jürgensdotter Barskerin poika Erik Spåra mainitaan ensimmäistä kertaa Turun tullitileissä 16. syyskuuta 1606, jolloin hän jo oli isäntänä Hakolan kauppahuoneessa. Hänestä käytetään lähteissä sekä Spåra- että Hakola-nimeä. Erik toimi raatimiehenä vuosina 1613–1628 sekä pormestarina vuosina 1629–1632. Hänet valittiin edustamaan Turkuu vuosien 1627 ja 1631 valtiopäiville. Vuosina 1613 ja 1623 hän oli vahvistamassa tuomiokirkon taloudenhoitajan tilejä.³²⁴

Erik Hakolan kaupunkitalo oli keskeisellä paikalla torin varrella. Hän omisti kaupungissa muitakin kiinteistöjä. Hän huudatti 26. lokakuuta 1626 ostamansa Nylensing-nimisen tontin Kirkkokorttelissa. 1630-luvulla Hakola rappeutui samalla, kun Erik joutui taloudellisiin vaikeuksiin. Hän myi lopulta talonsa kauppiaas Alexander Wattsonille, joka sai siihen ensimmäisen lainhuudon 5. syyskuuta 1636. Kiinnekirja hänelle annettiin 13. kesäkuuta 1638. Talon kauppahinta oli 1028 hopeataalaria. Tämän jälkeen Erik vaihtoi tontteja Wattsonin kanssa 3. toukokuuta 1637 solmitulla sopimuksella niin, että Erik luovutti Wattsonille Kirken jokikadun varrelta talonsa ”*Ranssila och St. Anne brebende*” 865 kuparitaalarin summasta. Vastineeksi hän sai Hämeenkadulla sijainneen talon maksaen siitä 400 taalaria. Hämeenkadulla sijainneen talon osti vuonna 1648 everstiluutnantti Patrick Ogilwie. Erik asui Mätäjärven korttelissa Hämeenkadulla vielä vuonna 1650.³²⁵

Turun kaupunki joutui hankalaan tilanteeseen Erik Hakolan kuoltua korkeassa iässä ja köyhtyneenä, kun entisen pormestarin kunnialliseen hautaamiseen ei tahtonut löytyä varoja. Vainajan poika Johan Silfverspåre oli sotaretkellä, eikä miniä Barbro Stahl halunnut maksaa kuluja. Johan oli antanut palvelijalleen ohjeet, että mikäli hänen isänsä kuolisi, tulisi tämä kuljettaa haudattavaksi Kaarinan kirkkoon. Lopulta kaupunki sai tarkoitukseen 90 kuparitaalaria Johanin hovioikeuteen tallettamasta kullasta. Erik Hakola haudattiin 5. syyskuuta 1655 Turun tuomiokirkkoon lehterioven lähelle.³²⁶

Ensimmäinen puoliso 16.9.1606 Turussa *Karin Jakobsdotter Hakola*. Syntyi Paraisten Kapellstrandin rälssisukuun. Vanhemmat Jakob Thomasson ja Brita N. N. haudattiin 12.7.1609 Turun tuomiokirkkoon. Avioitui ensimmäisen kerran noin vuonna 1550 turkulaisen kauppiaas *Jakob Klemetsson Hakolan* kanssa. Jakob toimi lisäksi Turun kaupunginkirjurina, kaupunginvoutina ja raatimiehenä. Perhe asui Turun nykyisen Suurtorin reunalla Brinkkalan taloa vastapäätä. Jakob Hakola kuoli noin vuonna 1590, sillä Karin Hakola mainitaan hänen leskenään ensimmäisen kerran 5. toukokuuta 1590. Karin mai-

324 Toropainen 2001, 201–211.

325 Toropainen 2001, 201–211.

326 Toropainen 2001, 201–211.

nitaan viimeisen kerran leskenä ennen uutta avioliittoaan 19. lokakuuta 1591. Toinen puoliso 1591–1592 porvari *Matts Mårtensson*, joka mainitaan ensimmäisen kerran Hakolan kauppiastalon isäntänä nimellä 1. toukokuuta 1592. Matts Hakola toimi myös Turun kaupunginvoutina vuosina 1599–1600 ja raatimiehenä 1600. Hänet mainitaan pormestarina ensimmäisen kerran 23. maaliskuuta 1601. Hän kuoli pian vuoden 1602 jälkeen.

Toinen puoliso *Brita Sunisdotter*. Tämän isä oli kellonvalaja, porvari ja raatimies Suni Olofsson Klockgjutare. Brita eli vielä 17. kesäkuuta 1655.³²⁷

Lapset Erik Hakolan ja Brita Sunisdotterin avioliitosta.

Olof Eriksson Harittu.

Johan Eriksson Silfverspåra. Oli vänrikki Turun läänin jalkaväkirykmentin kapteeni Daniel Svinhufvudin komppaniassa vuonna 1637. Oli kapteeniluutnantti 1647 ja aateloitiin saman vuonna. Sai Rymättylän Suutarlan 30.6.1649 Norrköpingin päätöksen ehdoilla. Osti suvun vanhan kantatilan Liedon Moision sukulaiseltaan Jakob Mattsson Spårelta ja sai vahvistuksen verovapaudelle 8.6.1649 siihen osaan, joka kuului hänen suvulleen. Sai koko Moisiolle 10.7.1663 säterivapauden. Osti 1660-luvulla Pornaisten säterin Rymättylästä ja vaihtoi itselleen 1674 puolet Piikkiön Pukkilan säteristä, joka oli ollut aiemmin hänen veljellään ja oli kiinnitetty velasta hänelle. Johan kuoli noin vuonna 1675, ja hänet haudattiin Rymättylän kirkkoon muurihautaan, jonka hän oli ostanut vuonna 1659. Puoliso *Barbro Stahl*.³²⁸

Mickel Eriksson Spåra. Mainitaan Turussa 18.11.1633–21.6.1637. Luultavasti se Mickel Eerikinpoika, joka vannoi porvarisvalansa 4.2.1637. Oli naimisissa 9.2.1646 rälssimies Matts Henrikinpoika Bock till Buckilan tyttären kanssa. Mickel lunasti vaimonsa kanssaperilliset puolelta Pukkilan tilalta ja Tuomolan rälssitalta asettuakseen sinne asumaan. Piikkiön käräjillä 9.2.1646 häntä edusti hänen veljensä luutnantti Johan Spåra. Tämä ilmoitti Mickelin maksaneen edesmenneen appensa velan 94½ kuparitaalaria, jonka herra Henrik Bockin ja vieraiden miesten allekirjoitus 3.2.1640 todisti. Samalla Johan esitti 13.9.1645 päivätyn kuitin, jolla herra Henrik Bock oli ottanut sisarpuoliseen häneltä lainaan viljana ja rahana 94 kuparitaalaria isänsä hautajaisia varten. 20.12.1639 päivätyn kuitin mukaan herra Henrik oli saanut Johanilta 10 taalaria ja Mickeliltä 84 taalaria ja 11 riikintaalaria tämän osuudesta Pukkilaan. Lisäksi Mickel oli antanut langolleen Kirken Jakob Knutssonille 45 kuparitaalaria tämän osuudesta Pukkilaan. Kirjoitti vaimonsa kanssaperillisten kanssa valtakunnankansleri Axel Oxenstiernalle Kemiön Engelsbyssä sijaitsevasta tilasta, joka oli pantattuna tälle, ja jonka he halusivat saada takaisin. Eli 11.12.1650, mutta oli kuollut 1674.³²⁹

327 Toropainen 2001, 201–211.

328 Toropainen 2001, 201–211.

329 KA Turku, Dahlströmin kortisto, Nimihakemisto, Spåra; Gallén 1961, 195–225; Ramsay 1909–16, 392.

Taulu 2

II Olof Eriksson Harittu (vanhemmat taulussa 1). Ratsutilallinen Kaarinan Haritun tilalla, jonka hän oli ostanut isältään 19. lokakuuta 1640 maksaen siitä 700 kuparitaalaria. Piikkiön ja Kaarinan pitäjien nimismies vuosina 1643–1670. Olof Eriksson allekirjoitti 21. kesäkuuta 1654 omakätisesti pitäjän puolesta sen luettelon, joka oli laadittu pappilan rakennusvelvollisuudesta. Hänet valittiin 27. kesäkuuta 1654 Kaarinan kirkkoneuvostoon. Hän oli myös allekirjoittamassa omakätisesti vuosien 1656 ja 1657 kirkontilit.³³⁰ Nimismiehen arvostettu asema näkyi myös siinä, että hän istui kirkossa vuonna 1655 tehdyn istumajärjestyksen mukaan toisessa penkissä kuorista laskien, heti pitäjän vallasväen takana. Naisten puolella Haritun väki istui sen sijaan vasta seitsemännessä penkissä.³³¹

Puoliso *Elisabet Axelsdotter* mainitaan Haritussa vuoteen 1673, jolloin hän oli vanha ja sairaaloinen. Olof toimi Turun raastuvanoikeudessa 5. joulukuuta 1642 anoppinsa Gertrud Mickelsdotterin, turkulaisen räätälimestari Axel Nilssonin lesken, valtuutettuna, kun tämä myi omistamansa talon Hämeenkadulla professori Michael Wexioniukselle 650 kuparitaalarista ja 50 kuparitaalarin ystävänlahjasta.³³²

Vuonna 1648 Olofilta vaadittiin inventaariokarjaa Maskun kihlakunnan Ruskon tilalta 10 hiehoa ja 12 lammasta sekä muu inventaari siltä ajalta, kun hän oli ollut tilasta vastuussa. Seuraavan vuonna asessori Magnus Rålamb vaati häneltä vuosien 1647–1648 kihlakunnanvoudin rahoja luettelon mukaan. Olof vastasi, ettei hän ollut saanut niitä rahvaalta. Hänen rästiluetelonsa oli kuitenkin liian lyhyt verrattuna papinluetteloon ja osoitti, ettei hän ollut vielä kantanut kaikkia vuoden 1648 rahoja. Hän oli ajatellut vielä-pä käyttää osan rahoista omaksi hyväkseen. Hänet määrättiin suorittamaan rahat kahdeksan päivän kuluessa. Samoilla käräjillä 2. marraskuuta 1649 ilmoitettiin, että hänellä oli hallussaan puolet Sigfrid Johanssonin tilan tuulimyllystä, jonka tilan edellinen asukas Eskil oli antanut Olofin isälle Erikille velastaan 19 kuparitaalarista.³³³

Nimismies Henrik Olofsson sekä hänen veljensä Ilpoisten Erik Olofsson ja sisarensa Elisabet ja Margareta Olofsdotter olivat sopineet keskenään 23. marraskuuta 1694 niin, ettei heillä kellään ollut mitään vaatimuksia Haritun tilaan tai sen velkoihin, jotka olivat jääneet heidän isältään Olof Erikssonilta. He olivat myös sopineet, ettei kukaan enää nostaisi oikeusjuttuja asian tiimoilta.³³⁴

Lapset, kaikki syntyivät Haritussa:

Henrik Olofsson Harittu. Taulu 3.

330 KA Kaarinan seurakunnan arkisto. Kirkonkassantilit III GIa 1645–1699 (21.6.1654, 27.6.1654, 1657), sp.

331 Innamaa 1952, 357–360.

332 Toropainen 2001, 201–211.

333 Toropainen 2003, 7–51.

334 KA I KO a:13, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 10.–11.9.1697, 152–153.

Erik Olofsson Isotalo. Taulu 11.

Johan Olofsson. Mainitaan Haritun tilalla 1652. Ei mainita vuoden 1694 sisarusten välisessä sopimuksessa.

Margareta Olofsdotter. Mainitaan Haritun tilalla 1659–1664. Mainitaan sisarusten vuonna 1694 tehdyssä sopimuksessa.

Lisbeta Olofsdotter. Mainitaan Haritussa 1658–1675. Mainitaan sisarusten vuonna 1694 tekemässä sopimuksessa. Hänen puolisonsa *Henrik Sigfridsson* toimi Haritun tilan ratsumiehenä ainakin vuodesta 1671.³³⁵ Vuoden 1690 heinäkuussa otettiin käsiteltäväksi juttu, joka koski 31 luodin painoista hopealaattavyötä, jonka arvo oli 62 taalaria. Sen hän oli saanut 21. lokakuuta 1674 suoritetun perinnönjaon mukaan häälahjaksi ratsumies Henrik Sigfridssonin vaimo Lisbeta Olofsdotter. Tämän veli nimismies Henrik Olofsson vaati nyt vyön arvoa jaettavaksi perillisten kesken. Oikeus ei suostunut jakoon, sillä perinnönjako oli ollut näin kauan moittimaton ja raatimies Johan Miltopaeus sekä Lisbetan ja Henrikin veli Erik Olofsson vakuuttivat, että kaikki sisarukset olivat suostuneet jaossa siihen, että Lisbeta saisi pitää vyön häälahjanaan.³³⁶

Ratsumies Henrik Sigfridsson vaati vaimonsa Lisabeta Olofsdotterin veljeltä nimismies Henrik Olofssonilta heinäkuussa 1690 saamatta olevaa ratsumiehen palkkaansa runsasta 90 kuparitaalaria vuodesta 1676 vuoteen 1688. Nimismies esitti lainlukija Johan Miltopaeuksen 21. lokakuuta 1674 laatiman perukirjan, jonka mukaan ratsumiehellä oli ollut tuolloin vaadittavana tilalta 86 taalaria. Tästä summasta hän oli maksanut yhtä ja toista eri aikoina. Hän valitti sitä, että perunkirjoituksessa kaikki velat olivat tulleet hänen kontolleen, sillä hänen vanhempansa olivat luovuttaneet tilan hänelle, eivätkä he olleet kyenneet maksamaan niitä. Oikeuden mukaan maksamaton palkka tuli suorittaa, mutta nimismies saisi hakea siitä korvausta muilta perillisiltä parhaansa mukaan.³³⁷

335 Toropainen 2003, 7–51.

336 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.7.1690, 170, KA SAY Kaarina, Harittu 1654–1673, 24; 1694–1713, 24.

337 KA I KO a:8, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 14.7.1690, 177.

Taulu 3

III Henrik Olofsson Harittu (vanhemmat taulussa 2). Ratsutilallinen Kaarinan Haritussa vuodesta 1674 sekä Piikkiön ja Kaarinan kärjäkunnan nimismies vuodesta 1674 vuoteen 1711. Mainitaan Haritussa vielä vuonna 1713 vanhana ja railhaisena isänä poika Samuelin isännöidessä tilaa.³³⁸ Kaarinan seurakunnan kirkkoväärti. Mainitaan tehtävässä vuonna 1674 yhdessä Vaarniemen Henrik Johanssonin kanssa.³³⁹ Oli kirkkoväärtinä myös tilikauden 1685–1686, ja hänelle maksettiin tehtävästä kuuden kuparitaalarin palkkio. Toisena kirkkoväärtinä oli tuolloin seurakunnan kappalainen Johannes Gunnelinus. Molemmat kirkkoväärtiä saivat kumpikin yhdeksän kuparitaalaria seuraavalta vuoteen 1688 ulottuneelta tilikaudelta. Tammikuussa 1690 heille maksettiin jälleen palkkio kahden ja puolen vuoden toiminnasta. Palkkio oli kuusi taalaria vuodelta eli yhteensä 15 taalaria.³⁴⁰

Puoliso *Margareta Persdotter*. Mainitaan Haritussa henkiverotettavana vuosina 1674–1713 nimellä Maria, mutta vuonna 1685 tuomiokirjassa nimellä Margareta Persdotter. Oli ilmeisesti se Henrikin äiti, joka kuoli Haritussa ja haudattiin 14.4.1717 Kaarinan kirkkoon.³⁴¹

Lapsia, kaikki syntyivät Haritussa:

Henrik Henriksson Harittu. Taulu 4.

Lapsi, haudattiin 7.1.1683.³⁴²

Maria Henriksdotter, mainitaan tilalla verotettavana 1702–1706. Kuoli viimeistään vuoden 1722 aikana, sillä häntä ei mainita vuonna 1723 alkavassa rippikirjassa Hadvalan Seppälässä. Ensimmäinen puoliso 28.10.1706 Kaarinassa Piikkiön Hadvalan Sepäntalon eli Seppälän rusthollari *Matts Henriksson*, joka kuoli noin vuonna 1708. Maria avioitui toisen kerran vuonna 1711 Seppälän rusthollariksi tulleen *Matts Claessonin* kanssa.³⁴³ Rusthollari Henrik Henriksson Haritusta sekä talolliset Mickel Mickelsson Kavallosta ja Simon Grelsson Hadvalasta vaativat lokakuussa 1724 langoltaan Hadvalan *Matts Claessonilta* tämän poikapuolen Henrik Mattssonin perinnön selvittämistä ja lisäksi kahden mainitun talollisen omia saatavia. He olivat sopineet, että aikanaan

338 KA SAY Kaarina, Harittu 1694–1713, 24. Kaarinan haudatuissa mainitaan Haritun nimismies Henrik Olofsson haudatuksi 1.5.1693.

339 KA Kaarinan seurakunnan arkisto. Kirkonkassantilit III GIa 1645–1699 (30.1.1674), sp.

340 KA Kaarinan seurakunnan arkisto. Kirkonkassantilit III GIa 1645–1699 (30.1.1674), sp.

341 KA I KO a:3, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.1.1685, 118–119.

342 Perhetaulujen syntyneet, kastetut, vihityt, kuolleet ja haudatut ovat Kaarinan, Liedon, Maarian, Piikkiön, Rymättylän, Sauvon ja Turun seurakuntien arkistoista, mutta niitä ei ole erikseen lähdeviitotettu. Lisäksi lähteinä on käytetty perhetauluissa mainittujen seurakuntien ja talojen rippikirjoja. Käytetyt seurakuntien arkistoasiakirjat löytyvät lähdeluettelosta.

343 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.10.1724, 232v–233; KA SAY Piikkiö, Hadvala, Seppälä 1694–1713, 3.

Henrik Mattssonin äidin ja Henrik Haritun sisaren Maria Henriksdotterin nainut Matts Claesson saisi mennä toiseen avioliittoon vapaasti ja pitää Hadvalan tilan isännyyden kuolemaansa saakka. Sen jälkeen rustholli ja sen rakuunanvarusteet lankeaisivat hänen poikapuolelleen Henrik Mattssonille. Matts Claesson määrättiin maksamaan velkansa ja antamaan Henrik Mattssonille tämän perintöosa 11. marraskuuta 1711 laaditun perinnönjakokirjan mukaan. Henrik Mattssonista tulikin Seppälän isäntä.³⁴⁴

Elin Henriksdotter, syntyi 9.12.1691, kuoli lapsena. Hän oli ilmeisesti 1.5.1693 Kaarinan kirkon kuorin eteen haudattu lapsi.³⁴⁵

Johan Henriksson, syntyi 20.8.1695, kuoli lapsena.

Kaisa Henriksdotter, mainitaan verotettavana tilalla 1704–1708 ja Haritun rippikirjassa 1691–1721. Kuoli rintatautiin rusthollarin sisarena 70-vuotiaana, ja hänet haudattiin syyskuussa 1749 Kaarinassa.

Samuel Henriksson. Mainitaan Haritussa verotettavana vuodesta 1699 ja rippikirjoissa 1691–1721 ja 1721–1734. Maksoi Haritun verot isäntänä vuodesta 1713. Muutti kotoa vuonna 1722. Puoliso 6.11.1722 Liedossa Mäkkylän leski *Elin Bertilsdotter*. Samuel kuoli Mäkkylän Junnilan isäntänä 27.5.1745, ja hänet haudattiin Liedon kirkon kuoriin 66-vuotiaana. Elin kuoli 10.3.1748 ollen 73-vuotias, ja hänet haudattiin Liedon kirkkoon.³⁴⁶

Taulu 4

IV Henrik Henriksson Harittu (vanhemmat taulussa 3). Mainitaan vuodesta 1693 verotettavana Haritussa. Henrik haudattiin 28.4.1736 Kaarinan kirkkoon.

Puoliso 29.6.1705 Paimiossa *Anna Mickelsdotter*. Syntyi vuonna 1685 Paimion Husossa. Vanhemmat Huson talollinen Mickel Henriksson ja Maria Jakobsdotter. Ilmeisesti Annan äiti oli se Haritun vaimon äiti, joka haudattiin 14.12.1718 Kaarinan kirkkoon. Anna kuoli pistokseen ja vanhuuden raihnaisuuteen 80-vuotiaana ja haudattiin 8.4.1764 Kaarinan kirkkoon.

Lapsia, kaikki syntyivät Haritussa:

Anna Henriksdotter. Syntyi noin vuonna 1708. Oli lukutaitoinen. Kuoli 39-vuotiaana 12.2.1747 ja haudattiin Kaarinan kirkkoon. Puoliso Vaarniemen Kapteeniluutnantti Bergin lampuot *Bertil Simonsson*. Hän kuoli vatsanväänteisiin 38-vuotiaana ja haudattiin 23.9.1750 Kaarinassa. Toinen puoliso 20.9.1747 Kaarinassa Alalemun talollisentytär *Maria Johansdotter*.

344 KA I KO a:31, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.–9.10.1724, 232v–233.

345 Kaarinan seurakunnan arkisto, haudatut 1693. Toisin kuin alkuperäinen haudattujen luettelo, Hiski ilmoittaa tuolloin haudatun itse nimismies Henrik Olofssonin.

346 KA SAY Kaarina, Harittu 1694–1713, 24.

Johan Henriksson Harittu. Taulu 5.

Lena Henriksdotter. Mainitaan Haritun rippikirjassa 1721–1734. Ei mainita vuoden 1743 perinnönjaossa.

Henrik Henriksson Ahlroth. Syntyi 22.2.1717. Haritun rakuuna. Kuoli 67-vuotiaana rintakipuun ja haudattiin 22.2.1784 Kaarinan kirkkoon. Puoliso *Anna Andersdotter*. Rakuunan leski Anna kuoli 75-vuotiaana vanhuuden raihnaisuuteen ja haudattiin 5.2.1793 Kaarinassa.

Lemun nuottakunnan kokoontumisessa oli tapahtunut tappelu, jota käsiteltiin käräjillä syyskuussa 1738. Oikeus oli saanut tietää, että Haritun rusthollarin poika Henrik Henriksson olisi aloittanut tappelun tönäisemällä Moikoisten Erik Simonssonin rintaan nuotanvedossa Ispoisten eli Katariinanlaakson edustalla jäällä. Henrik vastasi, että hänen jalkansa oli liukastunut vahingossa aamunkoiton hämärissä ja hänen olkapäänsä oli osunut Erikiin. Tällöin Erik oli heti tönäissyt hänet kumoon ja lyönyt häntä kolme kertaa kepillä. Ensimmäinen todistaja kertoi, ettei hän ollut nähnyt tappelua niin tarkoin, sillä oli ollut hämärää ja jäällä paljon väkeä. Hän oli kuullut huutoja ja kuullut, kuinka pitkä ja jonkin verran humalassa ollut mies oli kysynyt Erikiltä, luuliko tämä olevansa parempikin mies, sekä tönäissyt Erikiä kolme kertaa rintaan. Lopulta jäällä oli maannut mies, jota toinen oli lyönyt. Kun todistaja näki nyt Henrik Henrikssonin, sanoi hän tämän olleen sen miehen, joka tönäisi toista. Henrik kiisti täysin lyöneensä Erikiä ja kaiken tapahtuneen, kuten hän oli kuvannut. Toisen todistajan mukaan Henrik oli kuitenkin tönäissyt Erikiä, joka oli pyytänyt jättämään itsensä rauhaan, sillä hän ei ollut tullut jäälle riitelemään tai tappelemaan. Henrik sanoi, ettei hänen voitaisi koskaan todistaa lyöneen Erik Simonssonin tahallaan. Useat todistajat kertoivat Henrikin aiheuttaneen tappelun, mutta oikeus joutui lykkäämään jutun käsittelyn seuraaville käräjille, sillä kaikkia todistajia ei voitu kuulla näillä käräjillä.³⁴⁷

Isak Henriksson. Syntyi 24.10.1719. Kuoli nuorena miehenä horkkaan ja haudattiin Kaarinan kirkkoon 2.9.1750.

Jakob Henriksson. Syntyi kesäkuussa 1723. Oleskeli vuonna 1743 Ruotsissa.

Kaisa Henriksdotter, syntyi 6.3.1729. Kuoli poltetautiin Haritussa ja haudattiin 10.9.1749 Kaarinassa. Puoliso talollinen ja lautamies *Erik Andersson Greula* Kaarinan Ylilemulta. Kuoli 63-vuotiaana keuhkotautiin ja haudattiin 23.11.1760 Kaarinan kirkkoon.

Maria Henriksdotter. Mainitaan Haritussa rippikirjassa 1691–1721. Puoliso 29.7.1740 Kaarinassa räätäli *Matts Jöransson Lemberg* Paimiosta. Pariskunta asui vuonna 1743 Turussa.

347 KA I KO a:46, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 22.–23.9.1738, 298v–303.

Taulu 5

V Johan Henriksson Harittu (vanhemmat taulussa 4). Syntyi vuonna 1711. Haritun rusthollari. Kaarinan kirkkoväärti vuosina 1754–1767. Kirjoitustaitoinen. Johan allekirjoitti jo vuonna 1754 pitäjänkokouksen pöytäkirjan nimikirjoituksellaan. Kun Kaarinan kirkonkokous oli koolla kirkossa 18. tammikuuta 1767, ilmoitti kokousta johtanut kapalainen Johan Avellan, että Haritun Johan Henriksson oli sanoutunut irti kirkkoväartin toimesta. Hän kysyi seurakunnan edustajilta, olisiko joku valmis ottamaan toimen hänen jälkeensä. Tällöin päätettiin, että tilalle otettaisiin Matts Simonsson Rauvola. Samalla valittiin kaksi uutta kuudennusmiestä, joista toinen oli Ilpoisten Isotalon Thomas Thomasson.³⁴⁸ Johan kuoli keuhkotautiin Haritussa ja haudattiin 16.6.1771 Kaarinan kirkkoon 60-vuotiaana.³⁴⁹

Puoliso 29.10.1740 Kaarinassa *Brita Mattsdotter*. Syntyi 7.8.1722 talollisentyttärenä Kaarinan Keikkulassa. Kuoli rintakipuun ja haudattiin 10.5.1778 Kaarinassa 56-vuotiaana. Toinen puoliso 7.10.1773 Kaarinassa Kaistin *Johan Jakobsson*. Syntyi 18.6.1748 Kaarinan Kaistin talollinen Jakob Jakobssonin ja Anna Henriksdotterin lapsena. Oli vuoteen 1778 Haritun rusthollarina ja muutti sen jälkeen talolliseksi Rymättylän Mahilaan ja sieltä 1790-luvulla Rymättylän Hangan kylän Itätalon rusthollariksi. Kuoli Itätalossa 23.2.1824. Toinen puoliso 1.4.1781 Rymättylässä Mahilan talollisen leski *Helena Märtdensdotter*. Syntyi 30.12.1746 Rymättylässä ja kuoli 24.4.1813 Rymättylän Hangan Itätalossa.

Piikkiön ja Kaarinan syyskäräjillä 1801 oli tarkoitus käsitellä Isak Haritun ja muiden Haritun perillisten välistä asiaa, mutta käräjät lopetettiin aiemmin, sillä Badenin herttua matkusti tuolloin maan poikki. Asiaan palattiin tammikuussa 1802. Tuolloin Turun porvari Mickel Haartman, talollinen Jakob Johansson Danskulla Sauvosta, rusthollari Johan Johansson Vallinen Rymättylän Heinäisistä ja rusthollarin leski Maria Johansdotter Voivala Kaarinasta kantoivat Isak Harittua ja tämän vaimoa Maria Jakobsdotteria vastaan perinnöstä ja perukirjan laatimisesta. Rusthollari Johan Eriksson Voivala oli antanut valtakirjan äidilleen leski Maria Johansdotterille. Kantajat hakivat yli kaksikymmentä vuotta aiemmin kuolleiden vanhempiensa ja appivanhempiensa Johan Henrikssonin ja Brita Mattsdotterin perunkirjoitukseen vietyjä varoja. Koska kantajilla ei ollut mukanaan asiakirjoja, joihin he halusivat perustaa vaateensa, lykättiin asian käsittelyä.³⁵⁰

Lapset, kaikki syntyivät Haritussa:

Lapsi, haudattiin 26.7.1742.

Isak Johansson Harittu. Taulu 6.

Maria Johansdotter, syntyi 8.2.1747. Muutti kotoa vuonna 1763. Voivalan Isotalon emäntä. Kuoli vanhuuteen 26.7.1827 Isotalossa. Puoliso talollinen ja kuudennusmies

348 KA, Kaarinan seurakunnan arkisto, Kirkonkokousten pöytäkirjat 1766–1797, 18.1.1767, *sp.*

349 Innamaa 1952, 276.

350 KA I KO a:7, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 21.–30.1.1802, § 92, 131v–133v (uusi numerointi 262–266).

Erik Eriksson Isotalo, syntyi 30.3.1735. Kuoli sydänkohtaukseen ja haudattiin 4.4.1795. Lapsia Maria 1769, Lena 1772, Anders 1774, Kaisa 1777, Erik 1780, Fredrik 1782, Gustaf 1785, Lisa 1788, Johan Eriksson 6.1.1766 puoliso Anna Mattsdotter 2.12.1779.

Johan Johansson, syntyi 19.12.1749. Oli Rymättylän Ylikylässä rusthollarina naituaan 23.5.1774 Rymättylässä Ylikylän leskiemäntä *Anna Jakobsdotterin*, syntyi 19.9.1734 Rymättylän Pulkkan Mattilassa. Pariskunta muutti Rymättylän Heinäisten Vallisten rustholliin rusthollaripariksi. Johan kuoli siellä rintakuumeeseen 5.11.1804. Anna kuoli 17.5.1817 vanhuuden raihnaisuuteen Heinäisissä. Pariskunnalla ei ollut yhteisiä lapsia. Anna Jakobsdotter vihittiin ensimmäiseen avioliittoonsa 3.11.1765 Rymättylässä Alakylän Heikkilän talollisenpoika *Jöran Petterssonin* kanssa, syntyi 14.3.1734 Alakylän Heikkilässä ja kuoli rusthollarina 28.4.1773 Rymättylän Ylikylässä.

Henrik Johansson, syntyi noin 1751. Kuoli Haritussa ja haudattiin 19.11.1758 ollessaan 7 vuotta vanha.

Anna Johansdotter, syntyi 18.4.1752. Kuoli Haritussa tuhkarokkoon ja haudattiin 28.4.1754.

Mickel Johansson Haartman, syntyi 11.9.1754 isän ollessa kirkkoväärti. Turun porvari Mickel Haartman. Asui tontilla numero 134 Eteläkortteli. Vihittiin 11.3.1788 Turun suomalaisessa seurakunnassa leski *Kaisa Mattsdotter Nackmanin* kanssa. Mickel kuoli 56-vuotiaana kuumeeseen Turun suomalaisessa seurakunnassa ja haudattiin 8.1.1811 entisenä porvarina. Kaisa Nackman, syntyi vuonna 1743. Haudattiin 7.10.1818 Turun suomalaisessa seurakunnassa. Pariskunnalla ei ollut lapsia. Ensimmäinen puoliso 23.12.1781 Turun suomalaisessa seurakunnassa porvari *Karl Skarman*.

Helena Johansdotter, syntyi 15.1.1757 ja kuoli pienenä.

Henrik Johansson, syntyi 6.4.1758 ja kuoli pienenä.

Anders Johansson, syntyi 7.11.1759. Kuoli Haritussa ja haudattiin 6.7.1760 Kaarinassa.

Matts Johansson, syntyi 1.8.1761. Kuoli yskään ja rintakipuun ja haudattiin 28.7.1765 Kaarinassa.

Helena Johansdotter, syntyi 6.3.1764. Muutti pois kotoa 1782.

Jakob Johansson, syntyi 25.7.1766. Talollinen Sauvon Danskullassa. Puoliso 8.10.1793 Sauvossa talollisentytär *Maija Henriksdotter*, syntyi 24.4.1769 Danskullassa talollinen Henrik Isakssonin ja Lena Johansdotter Härmälän lapsena. Puolisot muuttivat 1807 Kemiöön.

Taulu 6

VI Isak Johansson Harittu (vanhemmat taulussa 5). Syntyi Haritussa ja kastettiin 12.8.1744. Haritun rusthollari. Kuoli Haritussa keuhkotautiin ja haudattiin 23.6.1809 Kaarinassa.

Puoliso 11.6.1769 Maariassa Hamaron rusthollarin tytär *Maria Jakobsdotter*, syntyi 16.3.1746 Jakob Larssonin ja Brita Jöransdotterin lapsena. Maria kuoli keltatautiin ja haudattiin 9.2.1814 Kaarinassa 67-vuotiaana.

Lapset, kaikki syntyivät Haritussa:

Susanna Isaksdotter, syntyi 1769. Kuoli tuntemattomaan lastensairauteen Haritussa ja haudattiin 26.5.1771 Kaarinassa.

Maria Isaksdotter, syntyi 22.3.1771. Kuoli horkkaan Haritussa ja haudattiin 14.1.1794 Kaarinassa.

Helena Isaksdotter, syntyi 13.9.1779. Taulu 7.

Ulrika Isaksdotter, syntyi 19.2.1784. Kuoli 24.3.1840 Kaarinan Rauvolan Isotalossa. Ensimmäinen puoliso 3.7.1803 Kaarinassa Ylikylän Knaapin *Erik Mattsson*, syntyi 3.12.1770. Kuoli 28.7.1809 Ylikylässä keuhkotautiin. Tästä avioliitosta oli kuusi lasta. Ulrikan puolison Erik Mattssonin veli Matts Mattsson oli Ulrikan sisaren Helena Isaksdotterin mies ja Haritun rusthollari Matts Mattsson. Ulrika Isaksdotterin toinen puoliso 11.12.1810 Kaarinassa rusthollarin poika *Johan Mattsson Isotalo* Rauvolasta. Syntyi 1786. Isotalon rusthollari, herastuomari ja mitalisti. Saanut 8.2.1852 hopeamitalin kannettavaksi napinlävessä Pyhän Annan ritarikunnan nauhassa. Kuoli 30.10.1854. Paris-kunnalla ei ollut omia aikuisiksi kasvaneita lapsia, mutta heillä oli kasvattitytär. Johan Isotalon toinen puoliso 22.12.1846 Kaarinassa *Maija Lisa Andersdotter*, syntyi 1814. Maija avioitui leskenä uudelleen 11.3.1856 Kaarinan Satavan Artukan Västergårdiin rusthollari *Gustaf Adrian Blomqvistin* kanssa.

Rusthollari Matts Mattsson Harittu tuli oikeuteen joulukuussa 1809 ja haki edesmenneen veljensä Ylikylän talollisen Erik Mattssonin lesken Ulrika Isaksdotterin puolesta ja tämän alaikäisten lasten holhoojana Johan Pekolalta viittä riikintaalaria valtionvelkaseleinä, jotka tämä oli luvannut maksaa hänen veljelleen Ylikylän metsästä luvatta hakkaamistaan puista.³⁵¹

Marraskuussa 1810 kihlakunnanoikeudessa huudettiin esiin kantaja talollinen Johan Mattsson Vättilä ja vastaajat rusthollarin leski Ulrika Isaksdotter Ylikylä, rusthollari Matts Mattsson Harittu ja rusthollari Matts Simonsson Pappinen leski Ulrika Isaksdotterin ja tämän edesmenneen miehen Erik Mattssonin alaikäisten lasten holhoojana. Kantaja oli paikalla asianajajansa varasotatuomari Ernst Fredrik Branderin kanssa, ja vastaajista puuttui ainoastaan Ulrika Isaksdotter, vaikka kaksi lautamiestä oli haastanut hänet lailliseen aikaan käräjille. Kantaja Johan Mattsson kertoi, että hänen isänsä Matts Mickelsson oli myynyt hänelle 27. joulukuuta 1796 päivätyllä kauppakirjalla Knaapin eli Piston rusthollin Ylikylässä ja sen augmenttitilan Vättilän vanhimmalle pojalleen Johan Mattssonille. Hän oli lunastanut nuoremmat veljensä Ulrika Isaksdotterin miehen Erik Mattssonin ja Matts Mattsson Haritun kummankin tuhannella kuparitaalarilla ulos perinnöstä. Sisarensa Maria Mattsdotterin miehelle Mickel Henriksson Pisulle hän

351 KA I KO a:14, Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.–19.12.1809, § 31, 2705.

oli maksanut 500 kuparitaalaria. Asiaa ei voitu käsitellä loppuun, koska Ulrika Isaksdotter ei ollut saapunut käräjille, vaan käsittely siirrettiin seuraaville käräjille, jonne Ulrikankin olisi saavuttava. Tällä kertaa hän sai 96 hopeakopeekan sakon. Mikäli hänellä ei ollut varaa maksaa sitä, tuli hänen istua kolme päivää vankeudessa, ei tosin vedellä ja leivällä.³⁵²

Taulu 7

VII Helena Isaksdotter Harittu (vanhemmat taulussa 6), syntyi 13.9.1779, keuhkotautiin Haritussa 3.9.1824. Ensimmäinen puoliso 24.6.1798 Ylikylän rusthollin poika *Matts Mattsson*, syntyi 3.12.1770. Kuoli keuhkotautiin Haritussa ollessaan 41-vuotias ja haudattiin 22.10.1812. Vanhemmat Matts Mickelsson Knaapi ja Lisa Johansdotter Paasunkunta. Helenan puolison Matts Mattssonin veli Erik Mattsson oli Helenan sisaren Ulrika Isaksdotterin mies ja Ylikylän Knaapin rusthollari Erik Mattsson. Helena Isaksdotterin toinen puoliso 1813 Kaarinassa *Johan Jakobsson* Kärjestä, syntyi 2.6.1780. Rusthollari Johan Jakobsson kuoli kovaan kuumeeseen 23.5.1826 Haritussa ollessaan 45-vuotias.

Äiti Helena Isaksdotterin ja hänen kahden tyttärensä Ulrika Mattsdotterin ja Maria Mattsdotterin aviomiehet olivat veljekset Johan, Wilhelm ja Anders, Kärjen isännän Jakob Johanssonin ja Anna Jöransdotterin pojat.

Lapset, kaikki syntyivät Haritussa:

Ulrika Mattsdotter, syntyi 1799 Haritussa. Kuoli 2.12.1845 Kaarinan Kärjessä. Ensimmäinen puoliso 20.6.1819 Kaarinassa Kärjen isäntä *Wilhelm Jakobsson*, syntyi 8.3.1784 Kaarinan Kärjessä. Wilhelm kuoli 26.4.1836 Kärjessä isäntänä. Ulrikan toinen mies 8.5.1837 Kaarinassa *Mickel Andersson Österman*, syntyi 19.9.1811 Kaarinan Ilpoisten Vähätalossa. Kärjen isäntä. Sakotettiin 21.4.1843 paloviinan luvattomasta anniskelusta yhdeksällä ruplalla ja 60 kopeekalla hopeaa. Syytettiin talvikäräjillä 1849 sukurutsasta edesmenneen vaimonsa Ulrika Mattsdotterin ja Wilhelm Jakobssonin 3.4.1827 syntyneen tyttären Ulrika Wilhelminan kanssa. Vapautettiin, kuten hänen tytärpuolensa, mutta asia vietiin hovioikeuteen ja Suomen Senaattiin, joka antoi asiassa 16.6.1850 päätöksensä. Myi Kärjen tilansa vuonna 1845. Muutti toisen vaimonsa kanssa vuonna 1856 Ilpoisten Uusituvan vuokraviljelijäksi. Kuoli siellä 30.8.1864. Toinen puoliso 7.11.1850 Kaarinassa *Helena Wilhelmina Mattsdotter*, syntyi 19.6.1821 Kaarinassa. Muutti leskenä Ilpoisten Uusituvasta Turkuun 15.11.1864.

Kruununvouti ja lääninkamreeri Anders Leonard Nystedt vaati joulukuussa 1851 käräjillä, että hänen Mickel Östermanin kanssa 5. elokuuta 1845 solmimansa Kärjen tilan kauppakirjaan kuuluvan syytinkisopimuksen määrät alennettaisiin puoleen. Oikeudelle esitettiin Ulrika Mattsdotter Kärjen 5. elokuuta 1845 allekirjoittama syytinkisopimus,

352 KA KO a:15, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 27.11. *etc.* 1810, § 49, 1572–1574.

jossa hän tunsu aikansa täyttyvän ja halusi saada Kärjen tilalta väistyvälle miehelleen vuotuisena syytinkinä kolme tynnyriä rukiita, tynnyrin ohria, 15 kappaa herneitä, kymmenen kappaa vehnää, kolme leiviskää suolaamatonta läskiä. Pelloksi miehen tuli saada Wilanderin torpalla oleva pelto ja niityksi seppä Lindforsin ennen hallitsemat kaksi niittyä. Mies saisi asua kolme vuotta eteiskamarissa ja rakentaa sinä aikana omat rakennuksensa mäelle, joka sijaitsi kyseisen pellon vieressä. Rakennuksiin hän saisi ottaa tukit ja muun puutavaran talon metsistä. Laitumeksi hänelle tulisi Suohaka. Lisäksi hän saisi ottaa poltto- ja tarvepuunsa talon metsistä. Tämä testamentti oli vahvistettu käräjillä. Nystedtin mukaan edesmennyt Ulrika Mattsdotter ei ollut oikeutettu laatimaan tällaista syytinkisopimusta, sillä hän ei omistanut yhtäkään osaa Kärjen tilasta. Asian käsittelyä ei voitu vielä viedä loppuun, sillä Österman ei ollut saapunut oikeuteen, vaikka hänet oli haastettu.³⁵³

Helena Mattsdotter, kuoli hermokuumeeseen ollessaan 4 vuoden ja 2 kuukauden ikäinen ja haudattiin 30.11.1809 Kaarinassa.

Maria Mattsdotter Harittu. Taulu 8.

Johan Wilhelm Johansson Harittu. Taulu 9.

Helena Wilhelmina Johansdotter, syntyi 22.1.1817. Kuoli 27.11.1870 Kaistin Itätalossa. Puoliso 10.11.1844 Kaarinassa *Gustaf Reinhold Lindeqvist*. Syntyi 16.9.1813 Kaarinan Kaistin Itätalossa. Talollinen siellä. Kuoli 3.10.1857 Kaistin Itätalossa.

Karl Gustaf Johansson, syntyi 1818. Kuoli vatsasairauteen ja haudattiin 6.8.1822 ollessaan iältään 4 kuukautta ja 18 päivää.

Taulu 8

VIII Maria Mattsdotter Harittu (vanhemmat taulussa 7), syntyi 15.1.1803 Haritussa. Haritun rusthollin emäntä. Kuoli 1.5.1830 Haritussa. Puoliso 14.12.1826 Kaarinassa Kärjen *Anders Jakobsson*, syntyi 30.12.1796. Rusthollari ja laamanninoikeuden lautamies Haritussa. Andersin toinen puoliso 7.7.1831 Kaarinassa Kauselan talollisentytär *Kaisa Lisa Johansdotter Vähätalo*, syntyi 14.11.1806. Karannut venäläinen sotilas pisti Andersia rintaan 25.5.1843, ja hän kuoli murhattuna. Kaisa Lisa Johansdotter muutti leskenä 1843 takaisin lapsuudenkotiinsa vanhempiensa luo ja tuli Vähätalon emännäksi. Hänellä oli kolme tyttärtään mukana. Kaisa kuoli Vähätalossa emännän äitinä 7.10.1866.

Anders Jakobssonin jälkeen Haritun isännäksi muutti Johan Wilhelm Johansson Harittu Pappisista. Hän syntyi 18.9.1814 Haritun rusthollarin Johan Jakobssonin ja Lena Isaksdotterin poikana.

Edla Gustava Andersdotter, 2.8.1827. Eli vuonna 1900 Piikkiön Koroisten Ylitalossa leskenä ja syytinkimuorina. Puoliso Kaarinassa 28.5.1848 perintötalollinen ja lauta-

353 KA KO a:57, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Varsinaisten asioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 1.12. etc. 1851, § 42, 2994–2997.

mies *Johan Henrik Ylitalo* Piikkiön Koroisista. Syntyi 26.4.1825 Kaarinan Kaistin tilalla ja kuoli 1.6.1855 Piikkiön Ylitalossa. Pariskunta sai kuusi tytärtä, joista kaksi kuoli pienenä. Edlan toinen puoliso *Karl Mattsson*, syntyi 1818 Piikkiön Viukkalan Kylänpäässä. Kuoli syytinkivaarina 31.3.1878 Ylitalossa. Pariskunta sai neljä tytärtä ja kaksi poikaa. Vanhimman vuonna 1850 syntyneen tyttären Maria Amanda Johansdotterin ensimmäisestä miehestä Otto Henrikssonista, joka syntyi 1840, tuli Ylitalon seuraava isäntä. Hän oli kotoisin Paimion Hirvenpäästä. Otto kuoli 2.1.1868 Ylitalossa. Maria Amandan toinen puoliso 14.5.1871 Piikkiössä Johan Gustaf Lillberg, syntyi 6.7.1846 Sauvossa. Ylitalon isäntä. Kuoli 23.1.1888 Ylitalossa.

Piikkiön Koroisten Ylitalo huudatettiin marraskuussa 1867 Otto Ylitalolle ja hänen vaimolleen Maria Amanda Johansdotterille. Tilan oli myynyt heille 1 200 markalla vaimon isä Johan Henrik Ylitalo 7. toukokuuta 1867. Marian sisaren Ida Emilia Johansdotterin holhooja hyväksyi isän kuoltua kaupan ja kiinnekirjan Otto Ylitalolle.³⁵⁴

Ulrika Josefina Andersdotter, syntyi 22.6.1833. Kaarinan Kauselan Vähätalon seuraava emäntä. Puoliso 3.4.1856 Kaarinassa talollisenpoika Fredrik Steffan Johansson Iso-Moisio Maarian Saramäestä. Syntyi 19.12.1831 Maariassa. Vähätalon isäntä ja kuudennusmies.

Karolina Wilhelmina Andersdotter, syntyi 28.12.1835. Muutti kotoa Raisioon 19.10.1869.

Wendla Andersdotter, syntyi 20.6.1841. Muutti kotoa Maskuun 5.10.1869.

Taulu 9

VIII Johan Wilhelm Johansson Harittu (vanhemmat taulussa 7). Syntyi 18.9.1814. Rusthollari ja lautamies Haritussa noin vuodesta 1843. Kuoli 11.2.1890 Haritussa pitkäkäliseen sairauteen.

Puoliso 13.6.1847 Kaarinassa *Zenobia Wilhelmina Johansdotter*, syntyi 31.10.1822 Kaarinan Ylikylän Pappisissa. Kuoli 19.1.1901 Haritussa.³⁵⁵ Johan Wilhelm Johansson Haritun vaimolla Zenobia Wilhelmina Johansdotterilla oli vain yksi veli Karl Gustaf Lagerlund, jolle annettiin kiinnekirja vuonna 1852 Pappisten rustholliin, jonka hän osti 3 000 hopearuplalla heidän vanhemmiltaan Johan Johanssonilta ja Wilhelmina Johansdotterilta.³⁵⁶ Edesmenneen laamanninoikeuden lautamiehen Anders Jakobsson Haritun lesken Kaisa Johansdotterin lasten holhoojaksi määrättiin joulukuussa 1843 hänen omalla suostumuksellaan rusthollari Johan Wilhelm Johansson Harittu. Hänet määrät-

354 KA KO b:15, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 4.11. *etc.* 1867, § 5, 1331–1336.

355 Paaskunta 1997: Julkaisematon sukututkimuskäsikirjoitus. Kirjoittajan hallussa.

356 KA KO b:9, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 3.5. *etc.* 1852, § 11, 1336–1337.

tiin myös edesmenneen lautamiehen Wilhelm Jakobsson Kärjen lesken Ulrika Mattsdotterin lasten holhoojaksi.³⁵⁷

Haritun rustholli huudatettiin huhtikuussa 1849 Pappisten rusthollari Johan Wilhelm Johanssonille, josta tuli Harittu. Johan Henrik Mickelsson ja hänen tilansa perinyt vaimonsa Edla Gustava Andersdotter myivät 21/60 Haritun rusthollista ja sen alaisuuteen kuuluvasta Tulkkilan tilasta Johan Wilhelmille 1. joulukuuta 1848. Ostaja oli Edla Gustavan eno ja kaappasumma oli 1 350 hopearuplaa. Oikeus totesi, että Johan Wilhelm oli perinyt 13/30 rusthollista vanhemmiltaan Johan Jakobssonilta ja Helena Isaksdotterilta. Loput osat hän oli ostanut sisarpuolensa tyttäreltä Edla Gustava Andersdotterilta ja sisareltaan Helena Wilhelmina Johansdotterilta sekä näiden miehiltä talollisilta Johan Henrik Mickelssonilta ja Gustaf Lindeqvistiltä. Oikeudelle esitettiin Helena Isaksdotterin tilaan saama kiinnekirja päivättyä 6. syyskuuta 1820. Lisäksi esitettiin Helena Isaksdotterin perukirja päivättyä 1. syyskuuta 1825. Oikeudelle esitettiin vielä kauppakirja päivättyä 1. syyskuuta 1825. Sillä Ulrika Mattsdotter ja hänen miehensä Wilhelm Jakobsson Kärki myivät omistamansa 14/40 osaa Haritusta Johan Wilhelmille isälle. Oikeudelle esitettiin vielä 6. syyskuuta 1826 Johan Wilhelmille ja tämän sisarelle Helena Wilhelminalle annettu kiinnekirja 14/40 osaan rustholliä. Viimeiseksi esitettiin Helena Isaksdotterin tyttären Maria Mattsdotterin 9. heinäkuuta 1839 laadittu perunkirjoitus.³⁵⁸

Lapset, kaikki syntyivät Haritussa:

Amanda Wilhelmina Johansdotter Lindroos-Peltola, syntyi 1.7.1848. Puoliso 1871 Pisun talon poika *Frans Lindroos-Peltola*, syntyi 10.3.1849 Liedossa. Hänen täyttäessään 70-vuotta kirjoitti *Uusi Aura*, että hänet tunnettiin etevänä maanviljelijänä. Häntä oli lisäksi käytetty usein kunnan asioissa: muun muassa kunnallislautakunnan esimiehenä ja hän oli ollut perustamassa useaa yritystä.³⁵⁹ Kuoli 25.11.1925 Peltolassa.³⁶⁰

Johan Fridolf Johansson Harittu. Taulu 10.

Maria Alexandra Johansdotter, syntyi 27.4.1855 ja kuoli 12.11.1855 Haritussa.

August Wilhelm Johansson Harittu, syntyi 4.12.1856. Lahjoitti vuonna 1901 Turun historialliseen museoon kasteputkun.³⁶¹ Ilmoitti 20. toukokuuta 1906 *Uudessa Aurassa*, että hänen sukunimensä, joka oli aiemmin ollut Johansson, oli siitä lähtien Harittu.³⁶²

Maria Lydia Johansdotter Lindholm-Lauste, syntyi 10.2.1860. Puoliso *Johan Henrik Lindholm-Lauste*, syntyi 1.7.1858 Kaarinassa ja kuoli 22.6.1925. Maanviljelijä ja valtiopäivämies 1900. Kuului Kaarinan pitäjän edustajana vuoden 1899 suureen lähestystöön.

357 KA KO b:6, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 7.12. etc. 1843, § 1, 1034–1035.

358 KA KO b:8, Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 27.4. etc. 1849, § 4, 1403–1407.

359 *Uusi Aura* 10.4.1919, no 41, s. 6.

360 *Turunmaa* 27.11.1925, no 274, s. 1.

361 *Uusi Aura* 9.11.1901, no 131, s. 2.

362 *Uusi Aura* 10.5.1906, no 114, s. 8.

Vuokrasi Turun kaupungilta Halistenkosken teollisuuslaitoksia.³⁶³

Karl Fredrik Johansson Harittu, syntyi 28.2.1863. Antoi kuuluttaa *Finlands Allmänna Tidningissä* tammikuussa 1899, että mikäli jollakulla olisi valitettavaa talokaupasta ja halu estää hänelle annettava lainhuuto taloon, jonka hän oli ostanut ensimmäisen kaupunginosan 24 korttelin tontin numero kaksi itäosasta, tulisi tämän ilmoittautua.³⁶⁴ Ilmoitti 20. touko-kuuta 1906 *Udessa Aurassa*, että hänen sukunimensä, joka oli aiemmin ollut Johansson, oli siitä lähtien Harittu.³⁶⁵ Karl Fredrik Harittu kuoli 13.5.1916 Turun lääninsairaalassa.³⁶⁶

Anna Josefina Johansdotter, syntyi 3.1.1866.

Taulu 10

IX Johan Fridolf Johansson Harittu (vanhemmat taulussa 9). Syntyi 25.4.1852 Haritussa. Rusthollari Haritussa. Kuoli 28.10.1894 Haritussa. Fridolf Harittu valittiin syksyllä kolmi-
vuotiskaudeksi Kaarinan kunnallislautakunnan jäseneksi.³⁶⁷ Ilmoitti heinäkuussa 1890 sanomalehdissä, että hän myi halpaan hintaan Kaks Kerran Tulkkilan puolen manttaalin tilan.³⁶⁸

Puoliso 19.2.1880 Kaarinassa *Aleksandra Wilhelmina Jakobsdotter Lindroos*. Syntyi 28.12.1853 Kaarinan Pisussa. Kuoli 3.11.1916 Haritussa äkillisesti sairastettuaan pitkään hivuttavaa tautia.³⁶⁹

Lapsi:

Johan Oskar Harittu, syntyi 13.5.1880. Puoliso 1900 *Lyydia Maria Kauppila*, syntyi 3.6.1877 Keuruulla. Pariskunnan pojat Väinö ja Eino Harittu jakoivat tilan niin, että siitä

Uusi Aura 5.11.1916, no 298, s. 1. Kansalliskirjasto.

363 Paaskunta 1997: Julkaisematon sukututkimuskäsikirjoitus. Kirjoittajan hallussa.

364 *Finlands Allmänna Tidning* 9.1.1899, no 6, s. 3.

365 *Uusi Aura* 10.5.1906, no 114, s. 8.

366 *Uusi Aura* 14.5.1916, no 128, s. 2.

367 *Åbo Tidning* 27.10.1889, no 292, s. 2.

368 *Åbo Underrättelser* 31.7.1890, no 204, s. 4; Paaskunta 1997: Julkaisematon sukututkimuskäsikirjoitus. Kirjoittajan hallussa.

369 *Uusi Aura* 5.11.1916, no 298, s. 1.

syntyi Väinölle ja hänen puolisolleen Meeri Irene Nurmelle Kaarnikko.³⁷⁰

Taulu 11

III Erik Olofsson Isotalo (vanhemmat taulussa 2). Syntyi Haritussa. Oli rusthollari Kaarinan Ilpoisten yhden manttaalin Isotalon tilalla. Haudattiin 7.9.1702 Kaarinan kirkon kuoriin lukkarin penkin alle.

Ensimmäinen puoliso *Valborg N. N.*, joka kuoli noin vuonna 1685.

Toinen puoliso 29.6.1686 Kaarinassa Sampaan *Kirstin Henriksdotter*. Kuoli 85-vuotiaana ja haudattiin 12.6.1748 Ilpoisten vanhana emäntänä Kaarinassa. Toinen puoliso 24.6.1707 Kaarinassa renki *Thomas Jöransson*. Ilpoisten Isotalon isäntä ja Kaarinan kirkoväärti. Haudattiin helmikuussa 1740 Kaarinan kirkkoon.³⁷¹

Haritusta Ilpoisiin muuttanut Erik Olofsson vaati huhtikuussa 1687 veljeltään nimismies Henrik Olofsson Haritulta rengin palkkaansa heidän vanhempiansa 21. lokakuuta 1674 laaditusta perunkirjoituksesta lähtien vuoteen 1684. Nimismies vastasi, ettei hän ollut sopinut veljensä kanssa mistään renginpalkasta, eikä hän ollut antanut tälle pestiraahaakaan. Veljensä hän oli antanut asua luonaan hyvästä tahdostaan ja antanut tälle lisäksi ruoan ja vaatteet. Erik oli vieläpä saanut tehdä omia töitään omaksi hyväkseen. Erik oli saanut lisäksi käyttöönsä tynnyrinalan peltoa, jolta hän oli korjannut viljan omaksi hyväkseen. Erik Olofsson sanoi puolestaan, että hän oli aina tehnyt tilalla rengin töitä ja saanut siitä hyvästä vain ruoan ja työvaatteet. Hän katsoi olevansa oikeutettu rengin palkkaan kuten muutkin. Nimismies ilmoitti lopulta, että hän halusi antaa veljelleen hyvántahtoisuudesta kaksi tynnyriä viljaa tämän vaivoista, vaikka hän ei ollut tarvinnut veljensä palveluksia ja olisi halunnut jo kauan sitten erota tästä.³⁷²

Oikeus otti asian harkittavakseen ja totesi, että vaikka Erikillä olikin vapaammat olot kuin pestatulla rengillä, oli hän tehnyt ahkerasti tilan töitä silloin, kun hänellä ei ollut omia töitä meneillään. Oikeus halusi sovittelaa asian niin, että nimismies maksoi veljelleen kertakorvauksena viisi tynnyriä viljaa palkkana. Erik vaati lisäksi osaa Haritun tilasta itselleen. Perunkirjoitus oli pidetty heti äidin kuoleman jälkeen vuonna 1674, ja omaisuus oli jaettu lasten kesken. Erik ei ollut valittanut asiasta 13 vuoteen. Äidin kuoleman jälkeen Henrik Olofsson oli nimitetty nimismieheksi, ja hän oli hoitanut virkaa

370 KA Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/9–13 Harittu: RN:o 1:8 Harittu lohottu 1:9–10 (1927–1927); *Uusi Aura* 31.5.1925, no 145, s. 5. Meeri Nurmi oli toukokuussa 1925 julkaistun kihlausilmoituksen mukaan Hirvensalosta; Paaskunta 1997: Julkaisematon sukututkimuskäsikirjoitus. Kirjoittajan hallussa.

371 KA Kaarinan seurakunnan arkisto, Vihittyjen luettelot 1686 ja 1707; Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1685 ja 1748.

372 KA I KO a:5, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 5.–6.4.1687, 85v–86v.

omin varoin. Oikeus määräsi toimittamaan asiakirjat siitä, oliko tila perintöä vai kruununtila.³⁷³

Erik Olofsson Isotalon kuoleman jälkeen pidettiin perunkirjoitus 15. kesäkuuta 1707. Perillisiä olivat leski Kirstin Henriksdotter sekä poika Johan ja tyttäret Lisa, Kirstin, Maria ja Karin. Perukirjaan merkittiin hopeamalja, kaksi hopeapikaria, joista toisessa oli pallojalat, viisi hopealusikkaa ja hopeaketju, jossa oli krusifiksi. Niiden ja koko muun talonpoikaistaloissa olleen tavanomaisen esineistön arvoksi saatiin 1 485 kupari-taalaria. Äiti ja poika Johan sopivat lisäksi 15.6.1707 laaditulla sopimuksella, että poika saisi rusthollin äitinsä ja isäpuolensa Thomas Jöranssonin kuoleman jälkeen, mikäli hän osoittaisi lapselle kuuluvaa kunnioitusta vanhemmilleen. Poika sai lisäksi avioitua oman ja Jumalan tahdon mukaan, mutta myös hänen vaimonsa tuli osoittaa kunnioitusta ap-pivanhemmilleen.³⁷⁴

Lapsia, kaikki syntyivät Ilpoisissa:

Johan Eriksson. Kuoli 6.3.1765 Paraisten Skogsbölessä. Puoliso *Maria Mattsdotter*, syntyi 1699 ja kuoli 1789.

Valborg Sigfridsdotter Marttilan pitäjämästä kertoi lokakuussa 1722 Kaarinan käräjillä, että hän oli synnyttänyt 24.8.1715 aviottoman pojan, joka oli kastettu Kristianiksi ja joka eli edelleen. Isäksi Valborg ilmoitti Ilpoisten rusthollin pojan Johan Erikssonin. Turun kaupunginoikeus oli tutkinut asiaa 14. ja 21. sekä 23. tammikuuta 1717 ja tuolloin Johan oli vapautettu isyyssyyttestä hänen vakuutettuaan, ettei ollut pojan isä. Kun Kaarinan kihlakunnanoikeus nyt käsitteli asiaa, totesi se Johanin lapsen isäksi. Valborg tuomittiin ensimmäistä kertaa salavuoteuteen syyllistyneenä viiden hopeataalarin sakkoon ja kirkonrangaistukseen. Sakot maksettiin heti rahalla.³⁷⁵

Elisabet Eriksdotter, kastettiin 4.6.1690 ja kuoli pienenä.

Valborg Eriksdotter, kastettiin 8.4.1692. Mahdollisesti se lapsi, joka haudattiin 10.7.1692 Kaarinan kirkon kivi-teiseen.

Kirstin Eriksdotter, kastettiin 19.11.1694. Mainitaan vuoden 1707 perunkirjoituksessa. Kuoli ennen syyskuuta 1729. Puoliso kaupunginkirvesmies *Jakob Frantzsson* Turussa. Pariskunnalla oli tytär Valborg Jakobsdotter.

Maria Eriksdotter, kastettiin 16.2.1697. Puoliso 8.10.1719 Kaarinassa Kakaraisten *Elias Mårtensson*. Rykmentinvälskäri Henrik Levin Geitel vaati syyskuussa 1730 torppariltaan Elias Mårtenssonilta Kakaraisten välskärinpuustellin Muntion torpasta korvausta tekemättä jääneistä taksvärkeistä. Eliaan tuli maksaa 22. elokuuta 1726 tehdyn sopimuksen mukaan vuosittain tynnyri rukiita ja leiviskä voita sekä suorittaa yksi viikkoittainen taksvärkipäivä omissa ruoissaan. Koska Eliaan tuli jättää Muntion torppa Mikonpäivänä 1730, oli hänen maksettava rästinsä, runsaat 26 hopeataalaria. Mitä Elias

373 *Ibid.*

374 KA Ec:17, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan perukirjoja 1706–1713, 23–34.

375 KA I KO a:29, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–5.10.1722, 24–25.

oli jättänyt torpassa hoitamatta, tuli todeta katselmuksessa. Pariskunta muutti torpasta tuntemattomaan paikkaan.³⁷⁶

Elisabet Eriksdotter, kastettiin 24.9.1699. Mainitaan vuoden 1707 perunkirjoituksessa, mutta ei vuoden 1729 syyskuussa käräjillä käsitellyssä perintöjutussa.

Karin Eriksdotter, kastettiin 7.2.1702. Mainitaan vuoden 1707 perunkirjoituksessa. Hänen tuli periä puolet Isotalon rusthollista, mutta kun hän muutti vuonna 1730 naimattomana Maarian Kaistarniemeen ja aikoi avioitua pelkän rengin kanssa, ei hänen holhojansakaan enää vaatinut hänelle emännyyttä.³⁷⁷ Puoliso 9.8.1730 Maariassa Kaistarniemen rusthollin renki *Jakob Jakobsson*.

Thomas Thomasson, syntyi noin vuonna 1710. Ilpoisten Isotalon rusthollin puolikkaan isäntä ja kirkon kuudennusmies 18.1.1767 lähtien.³⁷⁸ Kuoli 11.7.1775 ja haudattiin 16.7.1775 Kaarinan kirkkoon. Ensimmäinen puoliso *N. N.* haudattiin 2.11.1735. Toinen puoliso *Brita Bertilsdotter* kuoli 12.1.1772. Pariskunnan poika Johan Thomasson peri rusthollin.

Elisabet Thomasdotter, syntyi 27.3.1743. Tuli rusthollin toisen puolikkaan emännäksi. Kuoli 17.5.1832 Ilpoisissa. Puoliso 21.6.1761 Kaarinassa Ilpoisten Isotalon toisen puolikkaan rusthollari *Mickel Mickelsson*, syntyi 1707. Mickel kuoli 57-vuotiaana 19.2.1762 Ilpoisissa. Ensimmäinen puoliso *Maria Andersdotter*, kuoli 28-vuotiaana ja haudattiin 3.3.1754 Kaarinan kirkkoon. Mickel Mickelsson testamenttasi jo kihlausaikana 14. helmikuuta 1761 omaisuutensa vaimolleen Elisabet Thomasdotterille, sillä hänellä ei ollut perillisiä ensimmäisestä avioliitostaan.³⁷⁹ Elisabetin toinen puoliso 10.2.1765 Kaarinassa *Henrik Henriksson*, josta tuli Isotalon puolikkaan rusthollari. Kuoli 20.6.1796 Isotalossa. Isotalon nimi muuttui 1800-luvun alussa Uusituvaksi. Mickel Henrikssonista tuli isänsä kuoleman jälkeen Uusituvan seuraava rusthollari. Suku piti tilaa vuoteen 1862.³⁸⁰

Haritun väkeä sanomalehdissä

Sanomalehti *Tähd*en toimittaja kiinnitti helmikuussa 1867 huomionsa kanslianeuvos Elias Lönnrotin sanakirjaan päätyneeseen sanaparteen haritun kesti eli paali (ru. bal). Sen kirjoitettiin saaneen alkunsa siihen aikaan, kun vielä käytettiin enemmän sanaa

376 KA I KO a:37, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 2.–5.9.1730, 149v–151.

377 KA I KO a:37, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 8.–9.4.1730, 65–66.

378 KA, Kaarinan seurakunnan arkisto, Kirkonkokousten pöytäkirjat 1766–1797, 18.1.1767, *sp.*

379 KA I KO a:74, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat, Piikkiön ja Kaarinan käräjät 16.–29.3.1764, § 9, 149–150 (uusi numerointi 297–299).

380 Kupila 2021, 62–65.

“kuninkaallinen” kuin “keisarillinen”. Haritun rusthollari oli tullut iloisena Turun parhaaseen ravintolaan Seippelin saleihin ja pyytänyt saada kuninkaallisen kestäytymisen itselleen ja ystävilleen. Kestitys olikin sellainen, ja koko sen ajan soitettiin myös musiikkia. Kun tuli maksamisen aika, koki Haritun rusthollari laskun kalliiksi ja vaati vieraitaan maksamaan osansa. Kun he eivät tahtoneet myöntyä siihen, Harittu sanoi: ”Kukin kuppinsa maksakoon!” Tämän jälkeen Turun puolessa otettiin tavaksi kutsua Haritun paaliksi ravintolakestejä, joissa kukin maksoi osansa.³⁸¹ Vielä kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kielitieteellinen Osakunta kokoontui helmikuun lopulla 1874, kertoi maisteri Almberg tämän sananparren synnystä.³⁸²

Åbo Tidning kirjoitti 31. toukokuuta 1843, että eräs sotilaskarkuri oli murhannut edellisenä torstaina Haritun rusthollarin Turun kaupungin läheisyydessä sijainneessa Piispanristin metsässä. Harittu oli ottanut miehen kiinni Skanssin lähellä ja ollut kuljettamassa tätä renkinsä kanssa vangittavaksi. Karkuri pisti rusthollaria puukolla suoraan sydämeen, ja tämä kuoli silmänräpäyksessä. Renki onnistui kuitenkin viemään vangitun läheiseen torppaan, josta tämä sitten noudettiin Turkuun.³⁸³

Ylimääräisillä käräjillä suoritetussa tutkimuksessa selvisi, että Anders Haritun (Taulu 8) murhaaja oli yhdeksännnen suomalaisen linjapataljoonan karannut venäläinen sotilas Ivan Miasnikoff. Andersin todettiin olleen 47-vuotias vahva ja terve keholtaan. Kun hän oli ottamassa karannutta sotilasta kiinni, oli tämä pistänyt häntä puukolla rintaan oikealle puolelle niin, että Anders menehtyi muutamassa minuutissa. Palatessaan Kaarinan kirkosta jumalanpalveluksesta vaimonsa Kaisa Johansdotterin kanssa Anders oli havainnut Miasnikoffin Turun ja Helsingin välisellä maantiellä kolmen virstan päässä Turusta. Hän oli vanginnut miehen ja vienyt tämän rustholliinsa Harittuun. Kahden aikaan iltapäivällä talon väki oli tullut syömään, ja tuolloin Anders oli aikonut viedä miehen renkinsä kanssa viranomaiselle. Anders ja sotilas olivat istuneet karryjen etuosaan ja renki Johan Johansson taakse. Vanki oli kuitenkin ollut oikealta kädeltään vapaa. Kolme tuntia myöhemmin Kaisa oli kuullut huhun, että Anders olisi murhattu Auvaisbergin alaisen Rajalan torpan luona. Kaisa kiiruhti sinne ja löysi miehensä murhattuna. Kun sotilas oli pistänyt Andersia puukolla, oli tämä rengin mukaan kuollut heti. Renki oli vienyt Miasnikoffin viranomaisille, joille tämä tunnusti murhan, ja maaherra antoi vangita hänet. Anders kuljetettiin Kaarinan kirkolle ruumiinavausta varten.³⁸⁴

Kun Oulun läänissä koettiin vuonna 1862 kato, lahjoittivat monet kaarinalaiset Turun markkinoiden aikaan syyskuussa samana vuonna elintarvikkeita vietäväksi hätää kärsiville kruunun kustannuksella höyrylaivalla. Johan Wilhelm Harittu lahjoitti tällöin

381 *Tähti* 26.2.1867, no 9, s. 2; Kyläkoski 2017, Haritun paali.

382 *Uusi Suometar* 2.3.1874, no 26, s. 2.

383 *Åbo Tidning* 31.5.1843, no 42, s. 2.

384 KA KO a:49, Piikkiön ja Halikon ylisen tuomiokunnan ylimääräisten käräjien pöytäkirjat 7.7.1843, § 5, 1713–1719.

Haritun luhtirivi entisellä rusthollin tontilla. Turun museokeskus.

15 kappaletta rukiita.³⁸⁵ Keväällä 1866 hän lahjoitti hätää kärsiville keräyksessä kolme markkaa.³⁸⁶ Vuonna 1880 Johan Harittu antoi viisi markkaa Turun Suomalaisen lyseon hyväksi.³⁸⁷ Myös Johan Wilhelmin tytär Amanda lahjoitti joulukuussa 1862 Turun ja Porin läänin hätää kärsiville 25 kopeekkaa.³⁸⁸

Heinäkuun 6. päivä 1884 Haritun tila sai toimittaa vasikan ja lampaan ruoaksi keisarillisen perheen huvijahdille Zarevnalle. Jahti tuli redille yöllä, eikä tuoretta lihaa ollut saatavissa. Puutarhuri Stefan Kurjatkin lähti yötä myöten toimittamaan keisarillisten

385 *Sanomia Turusta* 19.9.1862, no 38, s. 2.

386 *Tähti* 27.4.1866, no 17, s. 1.

387 *Sanomia Turusta* 1.6.1880, no 62, s. 4.

388 *Åbo Underrättelser* 23.12.1862, no 148, s. 5.

asiaa ja onnistui hankkimaan eläimiä Haritusta, ja vasta teurastettua lihaa voitiin toimittaa tuoreiden vihannesten kanssa aamulla laivalle.³⁸⁹ Sanomalehtien mukaan keisarillinen huvijahti ankkuroitui lauantaina Kuuuvan edustalle ja höyrysi jo seuraavana päivän pois ilman, että keisarilliset olisivat käyneet itse kaupungissa.³⁹⁰

Haritun isännät Johan Wilhelm Johansson (Taulu 9), hänen poikansa Johan Fridolf (Taulu 10) sekä tämän poika Johan Oskar (Taulu 10) osallistuivat aktiivisesti hevosten kasvatukseen ja raveihin sekä kilpailuttamalla hevosiaan että toimimalla tuomareina. Johan Wilhelm sai Turussa 13. syyskuuta 1860 järjestetyssä hevospöytätyössä 20 rupan toisen palkinnon ruskealla oriillaan.³⁹¹ Hän sai myös syyskuussa 1863 ruskeasta tammastaan 15 markan palkinnon.³⁹² Turussa järjestettiin maaliskuussa 1875 läänin hevosajot, ja niissä toimi tuomarina Johan Wilhelm neljän muun miehen kanssa. Kun kilpa-ajot oli ajettu, kokoontuivat osallistujat päivälliselle teatteriravintolaan.³⁹³ Johan Fridolf sai puolestaan helmikuussa 1888 toisen palkinnon 25 markkaa hyvin hoidetusta tammastaan Toivosta.³⁹⁴ Hevossiitosyhdistys Hippoksen ja Turun hevosystävien seuran toimesta järjestettiin kesäkuussa 1905 hevospöytätyö, johon osallistui Johan Oskarinkaksi vuotinen orivarsa Vilkas, voittamatta kuitenkaan palkintoa tällä kertaa.³⁹⁵

Koska Haritun isännät tunnettiin heidän hyvästä hevosten hoidostaan, annettiin turkulaisten hevostenmiesten vuonna 1901 ostama huonosti kohdeltu ja nälkiintynyt monelle tuttu ravihevonen ja siitosori Lahja (Tt640) Johan Oskar Haritun hoitoon. Lahja vietti viimeiset kuukautensa Haritun niityillä lihoen, ja se palasi vielä kerran näyttökseen Kuppittaan Hippodromille ennen kuin se lopetettiin. Lahja on tiettävästi haudattu jonkin Haritun maille.³⁹⁶

Johan Kakkarainen ja Johan Fridolf Haritun leski Aleksandra Lindroos Harittu (Taulu 10) vaativat maaliskuussa 1895 Turun verotoimikamaria poistamaan heidän maaltaan ne vesiputket, joita siellä oli pohjavesitutkimusten jälkeen. Muussa tapauksessa he aikovat tehdä verotoimikamarille korvausvaatimuksen.³⁹⁷ Vuoden 1896 syyskuussa ilmoitettiin, että Aleksandra Harittu haki koeporauksista aiheutuneesta vahingosta 222 markan korvausta 5.10.1894 tehdyn katselmuksen perusteella. Kaupunki asetti toimikunnan arvioimaan vahinkoa.³⁹⁸ Vuoden 1900 marraskuussa kirjoitettiin, että muun muassa Aleksandra Harittu oli vaatinut kaupungilta korvausta vesilaitoksen perustami-

389 *Aura* 10.7.1884, no 79, s. 1–2.

390 *Hämeen Sanomat* 8.7.1884, no 54, s. 3.

391 *Sanomia Turusta* 14.9.1860, no 37, s. 2.

392 *Sanomia Turusta* 25.9.1863, no 39, s. 2.

393 *Sanomia Turusta* 5.3.1875, no 9, s. 2.

394 *Aura* 11.2.1888, no 35, s. 2.

395 *Uusi Aura* 29.6.1905, no 147, s. 4.

396 Björkman & Kupila 2021, 60–61.

397 *Åbo Tidning* 27.3.1895, no 83, s. 1.

398 *Västra Finland* 23.9.1896, no 76, s. 2.

sesta mahdollisesti aiheutuvasta vesipulasta.³⁹⁹ Marraskuussa 1900 *Uusi Aura* kirjoitti, että Turun kaupungin vesilaitoksen pumppuasema rakennettaisiin Kaarningon alankoon Kakkaristen eli Koivulan puustellin maalle. Alue määrättiin erotettavaksi maanmittarin toimesta. Kakkaristen vuokraaja puutarhuri J. T. Green vaati korvausta veden mahdollisesta vähenemisestä. Myös naapuritilojen omistajat Frans Lindroos Peltoja ja Aleksandra Harittu pelkäsivät veden vähenemistä ja halusivat kaupungin lunastavan tilansa, Peltola omansa 120 000 markalla ja Harittu 90 000 markalla. Kakkaristen vuokraajalle myönnettiin korvaus, mutta kahdelle muulle tilalle ei arvioitu aiheutuvan vahinkoa vesilaitoksesta.⁴⁰⁰ Turun kaupungin vesilaitoksen ensimmäinen pumppuasema otettiin vuonna 1903 käyttöön, ja se oli rakennettu aivan Haritun rajan taakse Kakkaristen puustellin puolelle.⁴⁰¹

Haritun sauna paloi heinäkuussa 1896, ja tuli uhkasi myös muita rakennuksia. Apuun kiiruhtanut Turun palokunta sai kuitenkin tulen rajattua, ja rusthollin omistaja halusi kiittää sanomalehdessä avusta.⁴⁰² Vuoden 1897 kesäkuussa Haritun ”Skanssinaitauksessa” syttyi varomattomasta kydötyksestä metsäpalo, joka levisi läheiselle Kaistinmäelle ja tarttui siellä kuivaan sammaleeseen. Turussa nostettiin palopojut palotorneihin, mutta palosta ei kuulutettu torvilla. Paikalle kiiruhtaneet ihmiset ja Turusta saapunut palokunta sai kuitenkin tulen rajattua, vaikka kytemistä jouduttiin vartioimaan.⁴⁰³ Syksyllä kaksi syylliseksi todettua työmiestä sakotettiin käräjillä 30 markalla.⁴⁰⁴

Joulukuun alussa 1901 Haritun miehet sattuivat kaatamaan suuren puun puhelinlankojen päälle maantien varressa. Itse johdot ja lähipylyvät vahingoittuivat, ja niiden korjaamiseen kului 300 markkaa. Maanviljelijä Harittu ei kuitenkaan suostunut korvaamaan vahinkoa, ja siksi hänet haastettiin vastaamaan Turun raastuvanoikeuteen. Sanomalehdessä varoiteltiin vielä lennätin- ja puhelinlankojen luona puita kaatavia erityiseen varovaisuuteen.⁴⁰⁵

Haritun vaiheet 1900-luvulla

Maanmittari Fredrik Hellsten suoritti vuosina 1926 ja 1927 maanmittauksen, jolla Haritun tila lohkottiin. Toimitus aloitettiin 1. marraskuuta 1926 tilallisen poika Väinö Valfrid Haritun pyynnöstä. Haritun tilalla suoritettussa toimituksessa olivat paikalla myös Väinö Haritun (Taulu 10) veli Eino Oskar Harittu ja hänen kihlattunsa neiti Aili Ali-Tuomola

399 *Västra Finland* 17.11.1900, no 92, s. 2.

400 *Uusi Aura* 15.11.1900, no 267, s. 2.

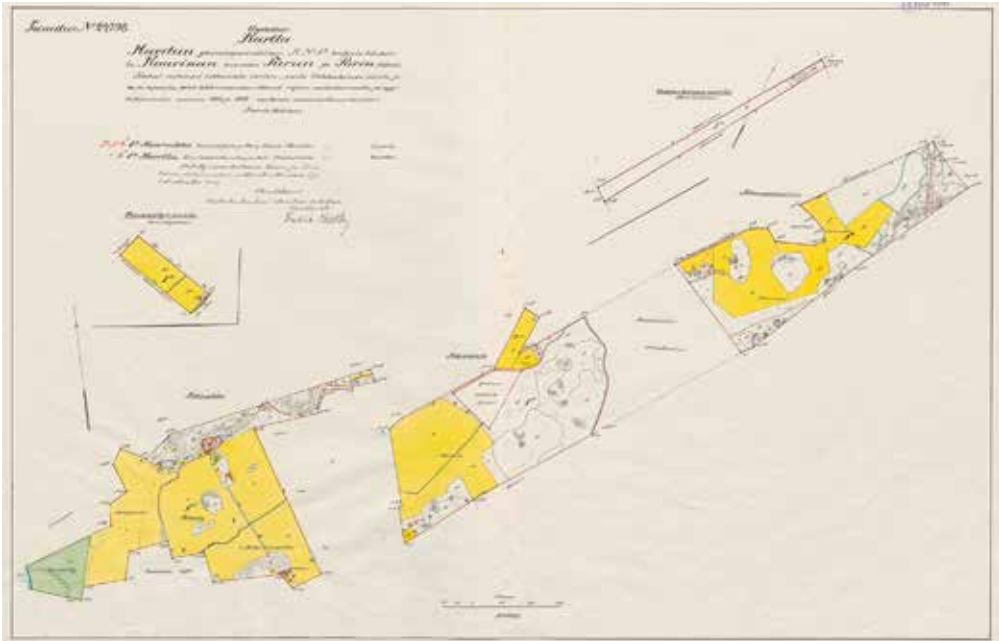
401 Stenroos 1998, 68–70.

402 *Västra Finland* 22.7.1896, no 58, s. 2.

403 *Åbo Tidning* 11.6.1897, no 155, s. 2.

404 *Åbo Underrättelser* 21.11.1897, no 317, s. 3.

405 *Turun Lehti* 12.12.1901, no 147, s. 2.

Harittu jaettiin vuonna kahden veljeksensä kesken Haritun ja Kaarnikon tiloihin. Harittu näkyy kartan alemmassa osassa. Kakkaraisten puustellin pellot katkaisevat tilan maat. Kartan yläosassa on Kaarnikon tila, ja maat katkaisee sen alapuolella Piispanristin sementtivalimolle myyty tontti. Tämän tontin poikki kulkee Piispanristillä edelleen Turusta Kaarinaan ja siitä itään johtava tie. KA, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/9-13 Harittu: RN:o 1:8 Harittu lohottu 1:9-10 (1927-1927).

Metsämaalta (vihitty 1927), jotka omistivat tilan yhdessä. Koska Haritusta ei löytynyt modernia karttaa, suoritettiin sellaista varten mittaukset seuraavina päivinä. Tilaan kuului myös 30 kilometrin päässä tilasta ollut Ruskon eli Vahdonkorven yhteismetsän metsäpalsta. Sen rajat kirjattiin ilman mittaamista maanmittari Johan Tillbergin vuosina 1797 ja 1798 laatimasta kartasta.⁴⁰⁶

Kun toimitusta jatkettiin 20. huhtikuuta 1927 todettiin, että Väinö Valfrid Harittu oli saanut haltuunsa 29. elokuuta 1925 laaditun kauppakirjan nojalla Kaarnikko-nimisen tilan, joka oli erotettu Haritun kantatilasta. Toimituksessa esitettiin Aleksandra Wilhelmina Haritun 2. joulukuuta 1913 Harittuun saama kiinnekirja ja lisäksi 6. joulukuuta 1912 tehty isoäidin Aleksandra Haritun testamentti sekä 29. elokuuta 1925 tehty kauppakirja, joiden nojalla tilan omistus siirtyi Eino Haritulle ja hänen veljelleen. Toimitus julistettiin päättyneeksi 21. huhtikuuta 1927. Haritun maakirjatilasta No 1:8 oli näin syn-

406 KA Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/9-13 Harittu: RN:o 1:8 Harittu lohottu 1:9-10 (1927-1927); *Maaseudun Tulevaisuus* 12.7.1927, no 78, s. 2.

tynyt myös Kaarnikon tila No 1:9.⁴⁰⁷ Vuonna 1932 Haritusta oli erotettu kolme palstatilaa yhteispinta-alaltaan 30,5 hehtaaria. Haritun pinta-alaksi oli jäänyt sen jälkeen 67,48 hehtaaria, josta oli peltoa 38,03 hehtaaria ja metsämaata 25,81 hehtaaria lopun ollessa puutarhaa, laidunta ja joutomaata.⁴⁰⁸ Eino Harittu valittiin syyskuussa 1931 Kaarinan kunnallislautakunnan jäseneksi.⁴⁰⁹ Einon perhe muutti Haritusta luovuttuaan syksyllä 1933 Metsämaalle.⁴¹⁰ Liikenneöitsijänä toiminut Eino Harittu harjoitti yhdellä linja-autolla liikennettä Loimaan alueella ja myöhemmin välillä Turku—Loimaa.⁴¹¹ Liikemies Eino Harittu muutti perheineen marraskuussa 1939 Turun tuomiokirkkoseurakuntaan.⁴¹²

Tehtailija Juho Tapani perusti vuonna 1912 Haritun takametsään nykyisen Uudenmaantien ja Moreenikadun väliin Piispanristin sementtivalimon. Hän sai perustamisvuonna patentin kehittämälleen raudoitetulle betonilaatalle, joka nimettiin Tapani-laataksi. Laatat valmistettiin aluksi Haritussa, mutta niiden valmistus loppui 1930-luvulla kysynnän vähäisyyden vuoksi. Piispanristin sementtivalimo siirtyi 1933 Piispanristi Oy:n omistukseen, ja tuotanto päättyi kokonaan alueella jo ennen 1950-lukua. Alue on nykyisin rakentamaton ja sijaitsee Uudenmaantien kupeessa Piispanristin Prisman takana.⁴¹³ Maa-alue erottuu vuoden 1927 Haritun lohkomiskartassa, ja sen toisella laidalla Kakkaraisten eli Koivulan maalla on Turun kaupungin Kaarningon pumppuasema.⁴¹⁴

Haritun tila päättyi vuonna 1932 Turun Seudun Osuuskassalle, ja se myytiin eteenpäin. Haritun yksinäistila liitettiin 1.1.1939 monen muun Kaarinan kylän tavoin Turun kaupunkiin.⁴¹⁵ Kaarnikko säilyi edelleen suvulla. Haritun tila siirtyi Turun kaupungin haltuun 1950-luvulla. Kaupunki vuokrasi tilaa viljeltäväksi aina 1970-luvulle, mutta 1980-luvulla sen rakennukset purettiin. Rakennusaalto, joka koettiin 1980- ja 1990-luvuilla, muutti Haritun, kuten Koivulan eli Kakkaraisten ja Ilpoistenkin maisemaa, sillä tilan pelloille nousi muun muassa Turun Ylioppilaskyläsäätiön opiskelija-asuntokokonaisuus Aurin-gonnousu. 1990-luvun lopulle tultaessa pellot oli rakennettu täyteen rivitalo- ja muuta asutusta. Metsäinen mäki, jolla Haritun ja Koivulan eli entisen Kakkaraisten yksinäistalot sijaitsivat, on säilynyt toistaiseksi viheralueena.⁴¹⁶

407 *Ibid.*

408 Jonas Kivialho & Kivialho 1932, 367.

409 *Sosialisti* 29.9.1931, no 224, s. 7.

410 *Loimaan Lehti* 14.9.1933, no 37, s. 4.

411 *Suomen Kulkuneuvot* 1.1.1938, no 1, s. 81; *Varsinais-Suomi* 16.7.1937, no 159, s. 2.

412 *Loimaan lehti* 22.11.1939, no 47, s. 4.

413 Björkman & Kupila 2021, 60–61.

414 KA Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat, A Turun ja Porin lääni, A105:8/9-13 Harittu: RN:o 1:8 Harittu lohottu 1:9–10 (1927–1927).

415 Laakso 1980, 26–29; Mäkelä 1997, 214.

416 Björkman & Kutila 2021, 60–61.

Haritun rusthollin tontti kasvaa nykyisin haapaa, ja rakennuksista on jäljellä vain vähäisiä kivijalan osia. Kuvan taka-alalla näkyy metsäinen mäki, jonka takana sijaitsi niin ikään kadonneen Kakkaraisen eli Koivulan puustellin tontti. Talojen välinen tie on edelleen käytössä ulkoilureittinä. Haritun pelot, jotka avautuivat kuvanottopaikalta toiseen suuntaan, on nykyisin rakennettu täyteen rivitaloja ja muuta asutusta. Valokuva: Veli Pekka Toropainen, 2023.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (Helsinki) (KA, Digitaaliarkisto)

Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat

Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunta, Ilmoitusasioiden pöytäkirjat

Piikkiön ja Kaarinan käräjät KA KO b:6–b:15 (1843–1867)

Piikkiön ja Halikon ylinen tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat

Piikkiön ja Kaarinan käräjät KA I KO a:1–a:57 (1796–1851)

Piikkiön tuomiokunnan renovoidut tuomiokirjat

Piikkiön ja Kaarinan käräjät I KO a:3–a:116 (1635–1795)

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto

Uudistuskartat ja asiakirjat

A Turun ja Porin lääni, Turku

A105:8/1–2 Harittu: Tiluskartta ja selitys (1699–1699)

A105:8/3–5 Harittu: Isojako Pelloista ja Kotiniityistä Haritun ja Koivulan (Kakkarais) yksinäistaloilla (1793–1793)

A105:8/6–8 Harittu: Rajankäynti Haritun ja Koivulan yksinäistalojen välillä (1845–1845)

A105:8/9–13 Harittu: RN:o 1:8 Harittu lohottu 1:9–10 (1927–1927)

Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan arkisto, Perukirjat

Ec:5 (1740–1745), rusthollari Henrik Henriksson Haritun perunkirjoitus 12.10.1743

Ec:16 (1770–1772), rusthollari Johan Henriksson Haritun perunkirjoitus 9.7.1771

Ec:19 (1772–1779), rusthollarin vaimon Brita Mattsdotter Haritun perunkirjoitus 23.–24.9.1778

Piikkiön ja Halikon yllisen tuomiokunnan arkisto, Piikkiön kärjäkunnan perukirjat

KA Ec2: 1 (1824–1842), rusthollarin vaimo Helena Isaksdotterin Haritun perunkirjoitus 2.12.1824

KA Ec2: 1 (1824–1842), rusthollari Johan Jakobsson Haritun perunkirjoitus 8.6.1826

KA Ec2: 1 (1824–1842), rusthollarin vaimo Maria Mattsdotterin Haritun perunkirjoitus 9.7.1830

Raastuvanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat (–1809)

Turun kämnerinoikeuden tuomiokirja (TKO) KA z:181 (23.1.1661); z:187 (23.2.1670); z:196 (14.1.1688); z:201 (1.12.1694)

Turun raastuvanoikeuden tuomiokirjat (TRO) z:40 (12.3.1672)

Seurakuntien arkistot

Kaarinan seurakunnan arkisto

Kirkkokokousten pöytäkirjat 1766–1797, 18.1.1767

Kirkonkassantilit III GIa 1645–1699

Rippikirjat I Aa:1–18 (1691–1877).

Syntyneiden ja kastettujen luettelot (myös haudatut ja vihityt) I Ca:1–6 (1684–1879)

Maarian seurakunnan arkisto

Kuulutettujen ja vihittyjen luettelot I Ec:1, I Ec:3 (1730, 1856, 1869)

Paraisten seurakunnan arkisto

Kuolleiden ja haudattujen luettelot I F (1760–1828) (1765).

Piikkiön seurakunnan arkisto

Rippikirjat I Aa:16, 1846–1900 (1838–1900)

Vihittyjen luettelo 1808–1878 (1871)

Rymättylän seurakunnan arkisto

Rippikirjat I Aa:6–14 (1767–1828)

Vihittyjen luettelo I Eb: 1c (1758–1794) (1765, 1774, 1781)

Sauvon seurakunnan arkisto

Rippikirjat I Aa:10–11 (1797–1821)

Vihittyjen luettelot I Eb (1735–1891) (1793)

Turun suomalaisen seurakunnan arkisto

Syntyneiden ja kastettujen luettelo (alkuperäiset syntyneet, vihityt ja kuolleet) I C1:9 (1811, 1818)

Syntyneiden ja kastettujen luettelo (syntyneet, vihityt, kuolleet) I C1:4–5 (1781, 1788)

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY)

Kaarina, Harittu 1620–1639; 1634–1653; 1654–1673; 1694–1713

Kaarina, Ilpoinen 1674–1693

Kaarina, Nummi, Kuikkula 1674–1693

Piikkiö, Hadvala, Seppälä 1694–1713

Tutkijapalvelun kortistot (KA Turku)

Dahlströmin nimenmukainen kortisto Bdg1, Spåra

Sanomalehdet

Aura 10.7.1884, no 79; *Aura* 11.2.1888, no 35

Finlands Allmänna Tidning 9.1.1899, no 6

Helsingin Sanomat Viikkoliite 27.4.1930, no 17

Hämeen Sanomat 8.7.1884, no 54

Loimaan Lehti 14.9.1933, no 37; 22.11.1939, no 47

Maaseudun Tulevaisuus 12.7.1927, no 78

Sanomia Turusta 14.9.1860, no 37; 19.9.1862, no 38; 25.9.1863, no 39; 5.3.1875, no 9; 1.6.1880, no 62

Sosialisti 29.9.1931, no 224

Suomen Kulkuneuvot 1.1.1938, no 1

Turun Lehti 12.12.1901, no 147

Turunmaa 27.11.1925, no 274

Tähti 27.4.1866, no 17; 26.2.1867, no 9

Uusi Aura 15.11.1900, no 267; 9.11.1901, no 131; 29.6.1905, no 147; 10.5.1906, no 114; 14.5.1916, no 128; 5.11.1916, no 298; 10.4.1919, no 41; 31.5.1925, no 145

Uusi Suometar 2.3.1874, no 26.

Varsinais-Suomi 16.7.1937, no 159

Västra Finland 22.7.1896, no 58; 23.9.1896, no 76; 17.11.1900, no 92

Åbo Tidning 31.5.1843, no 42; 27.10.1889, no 292; 27.3.1895, no 83; 11.6.1897, no 155

Åbo Underrättelser 23.12.1862, no 148; 31.7.1890, no 204; 21.11.1897, no 317

Kirjallisuus

Björkman, John & Kupila, Sanna 2021: Harittu. Sanna Kupila & Jenna Kostet (toim.). *Kylistä kasvoi Turku. Kaarinasta, Raisiosta ja Maariasta Turkuun liitettyjen kyltien historiaa.*

Turun museokeskuksen julkaisuja 87. Turku: Turun Museokeskus.

Gallén, Jarl 1961: Spårar och Silfverspårar. SSV 37. Helsinki.

Innamaa, Kerttu 1952: *Kaarinan pitäjän historia. II osa. 1. Aikakausi 1600–1721. 2. Aikakausi*

- 1721–1870. Turku: Kaarinan historiatoimikunta.
- Jonasson, Felix & Kivialho, Akseli & Kivialho, K (toim.) 1932: *Suomen maatilat. Tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista. III osa. Turun ja Porin lääni, Ahvenanmaa*. U. Brander, Osk. Groundstroem, S. Mattsson (toimitusneuvottelukunta). Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kupila, Sanna 2021: Ilpoinen. Sanna Kupila & Jenna Kostet (toim.). *Kylistä kasvoi Turku. Kaarinasta, Raisiosta ja Maariasta Turkuun liitettyjen kylien historiaa*. Turun museokeskuksen julkaisuja 87. Turku: Turun Museokeskus.
- Kyläkoski, Kaisa 2017: Haritun paali. *Sukututkijan loppuvuosi* 25.8.2017. <<https://sukututkijanloppuvuosi.blogspot.com/2017/08/haritun-paali.html>> (luettu 23.4.2023).
- Laakso, Veikko 1980: Kaupunkialueen laajeneminen – Esikaupunkikysymyksestä kuntaliitokseen. *Turun kaupungin historia 1918–1970*. Ensimmäinen nide. Turku: Turun Sanomat.
- Mäkelä, Pentti 1997: *Kaarinan kunnan historia*. Kaarinan kaupunki. Jyväskylä: Gummerus.
- Paaskunta, Ulla 1997: Julkaisematon sukututkimus Kaarinan Haritun, Komosen, Kärjen, Lausteen ja Paaskunnan suvuista.
- Pihlajamaa, Lauri 2000: *Tukholman suomalaisen seurakunnan papisto 1533–1999*. Viro.
- Ramsay, Jully 1909–1916: *Frälsesläkter i Finland intill Stora ofreden*. Helsingfors: Förlagsaktiebolaget Söderström & C:o. Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget.
- Stenroos, Marko 1998: Turun vesijohtolaitos ja Kaarningon pumppuasema 1903–1921. Marko Stenroos, Veli-Pekka Toropainen & Jussi Vallin (toim.). *Turkulaisen veden pitkä matka Halisten koskelta Turun keskuspuhdistamolle. Turun vesilaitoksen juhla-kirja*. Turku. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Toropainen, Veli Pekka 2018: Nimismiessuku Ruuth 1500–1700-lukujen Vöyrillä. *Genos* 89 (3), 130–160.
- Toropainen, Veli Pekka 2003: Liedon Spåra-suku ja sen esivanhemmat. Vuosikirja 2003. Numero 2. Turku: Turun Seudun Sukututkijat ry.
- Toropainen, Veli Pekka 2001: Porvarisvaimo Karin Hakola ja hänen perheensä 1500- ja 1600-lukujen Turussa. *Genos* 72 (4), 201–211.
- Walta, Matti 2018: *Virkamiehiä 1600-luvulla. Suomen hallintovirkamiehet 1634–1714*. <<https://sites.google.com/site/mattiwalta/httpssitesgooglecomsitemattiwaltavirkamiehet>> (luettu 23.4.2023).
- Walta, Matti 2005: *Virkamiehiä 1700-luvulla. Suomen hallintovirkamiehet 1721–1808*. <<https://sites.google.com/site/mattiwalta/httpssitesgooglecomsitemattiwaltavirkamiehet>> (luettu 23.4.2023).
- Åkerblom, Bror K 1937: *Vörå sockens historia I*. Åbo: Åbo Tidning och Tryckeri Aktiebolag.